

Analýza životní dráhy lidí bez domova z pohledu sociální psychologie

Bc. Martina Švecová, DiS.

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martina ŠVECOVÁ**
Osobní číslo: **H108568**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Analýza životní dráhy lidí bez domova z pohledu sociální psychologie**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na charakteristiku, formy a známé příčiny bezdomovectví;
- na materiální a finanční pomoc poskytovanou lidem bez domova v ČR;
- na organizace působící v ČR poskytující potřebnou pomoc a péči lidem bez domova;
- na doporučení týkající se pomoci lidem bez domova;
- na možnosti využití poznatků sociální pedagogiky v této oblasti.

Součástí práce bude sociologický průzkum zaměřený na analýzu životní dráhy lidí bez domova. Zejména bude průzkum zkoumat a analyzovat dráhu rodinnou, partnerskou a pracovní. Bude zvolena kvalitativní forma výzkumu – metoda rozhovoru, který bude zaměřen na vlastní životní zkušenosti lidí bez domova. Dále bude diplomová práce vycházet z obvyklých zásad vědecké práce jako je – studium odborné literatury, heuristika, analýza a syntéza, komparace, metoda deduktivní a induktivní.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Akční plán k problematice bezdomovectví pro období 2010–2013.

Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 1998.

Hayesová, N.: Základy sociální psychologie. Praha: Portál, 2007.

Hendl, J.: Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Karolinum, 1999.

Hradecký, I., aj.: Definice a typologie bezdomovství. Praha: Naděje, 2007.

Kohoutek, R.: Sociální psychologie. Brno: IMS, 2004.

Matoušek, O. a kol.: Sociální služby. Praha: Portál, 2007.

Šupková, D.: Zdravotní péče o bezdomovce. Praha: Naděje, 2007.

Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004.

Vágnerová, M.: Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000.

Večeřa, M.: Sociální stát. Praha: SLON, 1993.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.**

Katedra psychologie

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2012**

V Brně dne 30. listopadu 2010

doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. František Vízdal, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Bc. MARTINA ŠVECOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně *18.3.2013*
.....

[Podpis]
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasaňuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „Analýza životní dráhy lidí bez domova z pohledu sociální psychologie“ je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Část teoretická je zaměřena na podrobnou charakteristiku bezdomovectví. Dále je do hloubky rozpracován psychologický a právní pohled na tuto problematiku. Cílem praktické části je provedení podrobných životních analýz konkrétních lidí bez domova, a to zejména se zřetelem k jejich životní dráze rodinné, partnerské a pracovní. Na základě vymezení výzkumných otázek byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Výzkum byl proveden formou rozhovorů s náhodně vybranými lidmi bez domova – klienty Azylového domu Armády spásy ve městě Brně. Na základě analýzy a interpretace získaných dat jsou z provedeného výzkumu v poslední kapitole vyvozeny konkrétní závěry.

Klíčová slova:

bezdomovectví, lidé bez domova, analýza životní dráhy

ABSTRACT

This diploma thesis called "Analysis of the life course of homeless people from the perspective of social psychology" is divided into theoretical and practical part. Theoretical part is focused on detailed characterization of homelessness. It also elaborates the psychological and legal view of this issue. The aim of the practical part is to conduct in-depth analyzes of specific homeless people, particularly with respect to their family, partner and work life paths. Based on the definition of the research questions, the method of qualitative research was chosen. The research was conducted through interviews with randomly selected homeless people - clients of the Salvation Army asylum house in Brno. Based on the analysis and interpretation of the data obtained from the research, specific conclusions are drawn in the last chapter.

Keywords:

homelessness, homeless people, life course analysis

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, především za její čas a vlídnost, se kterou mi vždy poskytovala poradenství týkající se zpracovávání mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

MOTTO

*Pokud vás zajímá, co je v životě opravdu důležité,
zeptejte se bezdomovců, co všechno jim schází.*

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 PROBLEMATIKA BEZDOMOVECTVÍ	12
1.1 ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.2 FORMY A PŘÍČINY BEZDOMOVECTVÍ.....	19
1.3 POHLED DO HISTORIE A VÝVOJ BEZDOMOVECTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	25
1.4 CHARAKTERISTIKA BEZDOMOVECKÉ POPULACE A ASPEKTY GENDER.....	31
1.5 PÉČE O LIDI BEZ DOMOVA Z POHLEDU ZDRAVOTNÍHO.....	36
2 BEZDOMOVECTVÍ Z HLEDISKA PSYCHOLOGICKÉHO	40
2.1 MOTIVY, ŽIVOTNÍ HODNOTY A POTŘEBY ČLOVĚKA	40
2.2 KONFLIKTY V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA A JEJICH VLIV NA OSOBNOST JEDINCE	44
2.3 KRIZE A KRIZOVÉ SITUACE	48
2.4 PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY LIDÍ BEZ DOMOVA Z POHLEDU VĚKOVÉ STRUKTURY	53
2.5 SPECIFIKA BEZDOMOVECKÉ SUBKULTURY, OHROŽENÉ RIZIKOVÉ SKUPINY	60
3 BEZDOMOVECTVÍ Z POHLEDU PRÁVNÍHO	68
3.1 PRÁVNÍ RÁMEC POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA V ČESKÉ REPUBLICE	68
3.2 ORGÁNY, ORGANIZACE A ZAŘÍZENÍ POSKYTUJÍCÍ POMOC LIDEM BEZ DOMOVA V ČESKÉ REPUBLICE.....	83
3.3 PŘEHLED ORGANIZACÍ A ZAŘÍZENÍ POSKYTUJÍCÍ SOCIÁLNÍ SLUŽBY LIDEM..... BEZ DOMOVA VE MĚSTĚ BRNĚ.....	89 89
II. PRAKTICKÁ ČÁST	95
4 METODOLOGIE A METODIKA VÝZKUMU	96
4.1 CHARAKTERISTIKA A POPIS VYBRANÉHO PROBLÉMU.....	96
4.2 METODY A TECHNIKY SBĚRU DAT.....	98
4.3 TERITORIÁLNÍ A ČASOVÝ PLÁN, NÁKLADY NA VÝZKUM	103
4.4 VYMEZENÍ ZKOUMANÉ POPULACE, VELIKOST, VÝBĚR A CHARAKTERISTIKA VZORKU	104
5 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	107
5.1 ANALÝZA RODINNÝCH VZTAHŮ A VAZEB LIDÍ BEZ DOMOVA.....	107
5.2 ANALÝZA KVALITY PARTNERSKÝCH VZTAHŮ LIDÍ BEZ DOMOVA	113
5.3 ANALÝZA PRACOVNÍCH ZKUŠENOSTÍ LIDÍ BEZ DOMOVA	119
5.4 ANALÝZA PŘEDSTAV LIDÍ BEZ DOMOVA O BUDOUCÍM ŽIVOTĚ	125
5.5 APLIKACE ZÍSKANÝCH POZNATKŮ V PRAXI, JEJICH PŘÍNOS A VZTAH K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	130
ZÁVĚR	135
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	138
SEZNAM OBRÁZKŮ	144
SEZNAM PŘÍLOH	145

ÚVOD

Bezdomovectví se stalo nepřehlédnutelným jevem a součástí dnešní společnosti. Vyskytuje se v každém větším městě. První známky bezdomovectví lze v České republice spatřovat po listopadu 1989. V důsledku dynamických porevolučních společenských změn nebyli mnozí lidé schopni adekvátně zareagovat na novou společenskou situaci a v podstatě ze dne na den se „ocitli bez střechy nad hlavou“. V současné době je pro člověka žijícího ve městě v podstatě normou se na určitých místech potkávat s bezdomoveckou populací. Lidé bez domova vzbuzují v mysli veřejnosti rozporuplné emoce – nejčastějšími jsou lítost, strach a odpor. Emoce plné strachu a odporu ze strany veřejnosti se však právě stávají hlavními bariérami jejich úspěšné reintegrace. Bezdomovec se tak chce vrátit tam, kde o něj nikdo nestojí. Emoce lítosti naopak zase zakrývá skutečný stav věci. Pokud na ulici potkáme bezdomovce, prakticky se nestane, aby v nás nevyvolal emoci žádnou. Často, i když jen o bezdomovcích s někým mluvíme, mluvíme emotivně. Je nutné mít však na paměti, že každý bezdomovec je člověk jako všichni ostatní a často má za sebou pohnutý osud. Lidé bez domova představují specifickou společenskou skupinu se specifickým životním stylem.

Každý člověk má určité představy o své budoucnosti, plánuje si svůj čas za účelem dosažení vytyčeného cíle. O budoucnosti přemýšlíme i tehdy, když si plánujeme program dne – například zda den strávíme studiem, návštěvou rodiny či známých, podnikneme výlet se svými dětmi či ho strávíme úklidem domácnosti. Pro člověka, který žije na ulici, však nemá smysl a význam plánovat si podobné, i kdyby krátkodobé cíle do budoucna. Mnohem důležitější se pro něj stává samotná přítomnost, na kterou je jeho mysl nucena se čím dál více orientovat. Bezdomovec totiž většinou tuší svou budoucnost v rozsahu několika následujících hodin, maximálně dnů. Takový člověk, který sedí na lavičce opilý, špinavý a často i pokálený, má svou budoucnost naplánovanou maximálně na několik příštích minut. Čím kratší je časový horizont budoucna takového člověka, tím zřejmější je, že život na ulici nezvládá. Často je také samotný význam slova budoucnost pro lidi bez domova natolik vzdálený, že se tímto pojmem odmítají sami zabývat.

Téma diplomové práce jsem si vybrala z důvodu svého osobního zájmu o tuto problematiku. S lidmi bez domova se setkávám na veřejných místech ve městě téměř denně. Pro-

to mě začalo zajímat, jakou mají za sebou životní dráhu, a rozhodla jsem se tuto problematiku zpracovat v rámci své diplomové práce.

V části teoretické bude cílem této práce podání ucelené charakteristiky bezdomovectví s podrobnějším zaměřením především na oblast psychologickou a právní. Empirická část práce bude mít za cíl provedení podrobných životních analýz konkrétních lidí bez domova, a to zejména se zřetelem k jejich životní dráze rodinné, partnerské a pracovní.

Následně se v rámci empirické části zaměřím na zodpovězení těchto čtyř výzkumných otázek:

1. Jakým způsobem ovlivnily rodinné vztahy a vazby současný život lidí bez domova?
2. Jaká byla (v minulosti) a je (v současnosti) kvalita partnerských vztahů lidí bez domova?
3. Jaké mají lidé bez domova zkušenosti s prací?
4. Jakou mají lidé bez domova představu o svém budoucím životě?

Diplomovou práci koncepčně rozdělím na část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část je rozčleněna do tří obsáhlejších kapitol. V první kapitole komplexně vyložím problematiku bezdomovectví. Zaměřím se zde především na definování základních pojmů z této oblasti. Budu se zabývat také formami a příčinami bezdomovectví. Součástí kapitoly bude i pohled do historie a vývoj tohoto fenoménu v České republice. Následovat bude charakteristika bezdomovecké populace společně s genderovými aspekty. Závěr první kapitoly bude zaměřen na problém zdravotní péče o lidi bez domova. Zde bude objasněn pohled Evropské federace národních sdružení pracujících s bezdomovci FEANTSA na právo na zdraví bezdomovecké populace spolu s právním přístupem a aktuálním stavem poskytované zdravotní péče bezdomovecké populaci v České republice. Druhá kapitola se zabývá bezdomovectvím z pohledu psychologického. Zde budou definovány důležité pojmy, jako jsou motivy, životní hodnoty a potřeby člověka. Dále budou vymezeny konflikty a jejich vliv na osobnost jedince. Za důležité považuji objasnit pojem krize a krizové situace. Závěrem druhé kapitoly seznámím čtenáře s psychologickými aspekty lidí bez domova z pohledu věkové struktury a uvedu specifika subkultury bezdomovců spolu s ohroženými rizikovými skupinami a nejčastějšími problémy lidí bez domova. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na bezdomovectví z pohledu právního. Vymeším zde právní úpravu bezdomovectví v České republice. Dále budu charakterizovat

orgány, organizace a zařízení poskytující pomoc lidem bez domova v České republice. Poslední podkapitola bude věnována přehledu organizací a zařízení poskytujících sociální služby lidem bez domova ve městě Brně.

V praktické části této práce seznámím čtenáře se svým výzkumem a jeho výsledky. Praktická část je obsažena v posledních dvou kapitolách této práce. Čtvrtá kapitola je zaměřena na metodologii a metodiku výzkumu. Nejprve zde budu charakterizovat vybraný problém své diplomové práce. Dále vymezím cíl a výzkumné otázky. Objasním také metody a techniky sběru dat, přičemž vyložím typ výzkumu, který použiji v rámci diplomové práce. V mém případě se jedná o výzkum kvalitativní. Součástí této kapitoly je i konceptualizace výzkumných otázek. Následuje teritoriální a časový plán a náklady na výzkum. V závěru čtvrté kapitoly vymezím zkoumanou populaci, velikost, výběr a charakteristiku vzorku. Poslední kapitola je věnována analýze a interpretaci získaných dat a prezentaci závěrů, které vyplynuly z mnou provedeného výzkumu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PROBLEMATIKA BEZDOMOVECTVÍ

V úvodu této kapitoly nejprve vymezím definice úzce spojené s problematikou bezdomovectví se souvztažností k typologii, která je běžně užívána v zemích Evropské unie. Dále se zaměřím na formy a příčiny bezdomovectví. Za nezbytné považuji také pohled do historie tohoto fenoménu včetně jeho vývoje v České republice. Následovat bude charakteristika bezdomovecké populace spolu s genderovými aspekty. Tuto kapitolu zakončí pohled na zdravotní péči poskytovanou lidem bez domova.

1.1 Základní pojmy

Pojem *bezdomovectví* lze obecně charakterizovat z několika hledisek a úhlů. S tímto pojmem se úzce pojí často užívaný termín *bezdomovec*.

Ráda bych na tomto místě připomenula významného odborníka na problematiku bezdomovectví, ředitele občanského sdružení Naděje pana Mgr. Ilju Hradeckého. I přesto, že se této problematice věnuje několik desítek let, je podle jeho názoru stále obtížné obsahově definovat pojmy *bezdomovec*, *bezdomovectví* či to, co vlastně znamená *být bez domova*.

Podle zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky se termín *bezdomovec* používá pro osoby bez státního občanství.¹

V oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního se používá také termín *apatrida* (apolita, *bezdomovec*). Jedná se o osobu, která není občanem žádného státu, přičemž je třeba na toho, kdo v rozhodné době není příslušníkem žádného státu, hledět, jako by byl příslušníkem toho státu, na jehož území měl bydliště nebo pobyt. Pokud není možné toto zjistit, postupuje se, jako by šlo o českého občana. Na bezdomovce se nevztahuje diplomatická ochrana ze strany žádného státu a též je možné jej státem, na jehož území pobývá, kdykoliv vyhostit za podmínky, že jiný stát je ochoten jej přijmout.²

¹ § 3 zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky

² Man, V., Žák, P.: Stručný slovník právních pojmů. Brno: IMS, 2003.

O lidech, které bychom mohli označit jako lidi bez domova, se zmiňuje také zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který v § 61, 63 a 69 hovoří o osobách bez přístřeší.³

Vymezení pojmu *bezdomovec* z hlediska právní terminologie však není zcela v souladu s běžným užíváním tohoto termínu většinovou společností. Samotné definování pojmů *bezdomovectví* a *bezdomovec* je velmi obtížné, neboť pro tyto pojmy přesná definice neexistuje.

Někteří autoři se okrajově zmiňují též o bezdomovectví skupin, rodin a jednotlivců. Uvádějí, že bezdomovectví skupin lidí bývá často voleno dobrovolně a zpravidla se jedná o skupiny romského etnika, původní indiánské obyvatelstvo či původní obyvatele Austrálie - Aborigince. Vyspělé země již mají ve své legislativě rozlišeno bezdomovectví rodin a jednotlivců. Bezdomovectví rodin jako pojem však v legislativě České republiky neexistuje.

Z etymologického hlediska můžeme pojem **bezdomovec** rozdělit na slova **doma** a **bez**. V angličtině se v tomto případě používá termín *homeless*, v němčině se hovoří o *Obdachlose*, ve francouzštině *sans-patrie*, v italštině *apolite* či v portugalštině *desabrigado*.⁴

Je nutné si uvědomit, že význam pojmu *bezdomovec* prošel různými proměnami. Kromě termínu *bezdomovec* se běžně setkáváme i s jinými výrazy, např. člověk na ulici, člověk bez domova či osoba bez přístřeší.

Pod pojmem *bezdomovec* můžeme také rozumět člověka, který nemá zázemí, rodinu, resp. mu chybí rodinné vztahy, je osamělý, a to i v případě, kdy má hodně příbuzných, a který navíc nebydlí. Jedná se tedy o širší význam než pouze to, že mu chybí střecha nad hlavou. Absence domova znamená být bez prostředí, kde si mohu odpočinout, být bez místa, kde bych složil hlavu.⁵

„Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení nebo který je touto ztrátou ohrožen, žije na veřejných místech či

³ srovnej: zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

⁴ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

⁵ Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě. Olomouc, 4. 3. 1998. Praha: Naděje, 1998.

v neadekvátních a nebo nejistých bytových podmínkách. Bezdomovec je však, a to si ne všichni uvědomují, především člověk bez domova. Nemít domov znamená postrádat místo, kde je máma a táta, kde je člověk obklopen láskou a péčí, kde se učí žít v lidské společnosti, přijímá určité hodnoty a osvojuje si nějaký životní styl. Je to zázemí, místo vzájemného obdarovávání, kam se člověk může kdykoliv vrátit a kde se mu dostane vřelého přijetí, jistoty, bezpečí, ochrany a podpory v nouzi, místo, kde prožíváme vztahy k blízkým lidem, kde cítíme lidské teplo, spokojenost a štěstí, místo, ke kterému nás vážou silné emoce. Mít domov znamená vědět, že se mám kam vrátit a že existují lidé, kteří mě mají rádi.⁶

Domov lze tedy chápat také jako druh soukromí, neboť je to místo, kam jeho uživatel může podle práva jinému člověku zakázat nebo umožnit přístup.⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že význam a obsah pojmu bezdomovec je úzce spjat s významem slova domov.

Bezdomovci jsou často „lidé opuštění, bez vztahů, bez zázemí, bez sebevědomí a důstojnosti, bez naděje, bez smyslu života, lidé zahořklí, zranění, psychicky nemocní, handicapovaní, neschopní se přizpůsobit společnosti, někdy dobrodruzi, tuláci, nedospělí, nezralí, nešťastní, jindy ztroskotanci, vydědění, sirotci, vdovy. Mnozí jsou lidé jako kdokoli, lidé, kteří nezvládli nějakou životní situaci a vzdali se pod tíhou okolností.“⁸

Pokud hovoříme o bezdomovci jako o člověku na ulici, zpravidla nemáme na mysli ulici jako pozemní komunikaci v pravém slova smyslu, ale ulici jako otevřené neinstitucionalizované prostředí, a to nezastřešené i zastřešené.⁹

Bezdomovci se tak převážně zdržují či přespávají „v nočních klubech, v nonstop podnicích, v nočních tramvajích, v opuštěných vagónech, opuštěných budovách, na zastávkách, pod mosty, na navigaci, v přírodě pod různými převisy, v křoví, v provizorních přístřešcích, na lavičkách v parku, ve sklepech a na půdách, v teplovodních kanálech, na veřejných záchodcích.“¹⁰

⁶ Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. s. 10

⁷ <http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>

⁸ Hradecký, I.: Profily bezdomovství v České republice. Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé. Praha. Tematická zpráva 2005. s.13

⁹ Bednářová, Z., Pelech, L.: Slabikář sociální práce na ulici. Brno: Doplněk, 2003.

¹⁰ Hradecký, I.: Profily bezdomovství v České republice. Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé. Praha. Tematická zpráva 2005. s.13

„V odborné literatuře se o bezdomovcích obvykle píše jako o osobách bez přístřeší, sociálně slabých či o nepřizpůsobivých občanech. Hradecký poukazuje na to, že u bezdomovce dochází k vyloučení jak ze sociální, tak z právní i fyzické domény. Ztráta přístřeší je ztrátou fyzického zázemí (osoba spí na ulici), chudoba bezdomovce zároveň vylučuje úplnou právní ochranu (osoba ztrácí svá práva) a jejich sociální nepřizpůsobivost je vylučuje z domény sociální (osoba je izolována).“¹¹

Bezdomovectví nemá pouze jednu jedinou správnou definici a tento fenomén není ani možné konkrétně vyčíslit za účelem přesného vyjádření skutečného stavu. Obtížné stanovení definice bezdomovectví se odráží ve schopnosti vládních orgánů na tento problém přiměřeně reagovat. Bezdomovectví patří nepochybně k nejhorším příkladům sociálního vyloučení. Jedná se o složitý společenský problém, na jehož vzniku a vývoji se podílí mnoho faktorů. Je v něm taktéž ukryto několik různých forem.¹²

Hradecký se při pojmenování tohoto fenoménu přiklání spíše k pojmu bezdomovství než bezdomovectví. Říká, že pojem bezdomovství lépe popisuje určitý stav nebo situaci a je spíše neutrálního charakteru. Pojem bezdomovectví oproti tomu již připomíná určité řemeslo, trvalé postavení, s nímž se již nedá nic udělat (připodobňuje jej k termínům kuptví, řeznictví).¹³

Pro účely své diplomové práce budu tento fenomén označovat pouze pojmem bezdomovectví.

Bezdomovectví je společenský jev, jemuž předchází určitá jednání a procesy, které vedou ke ztrátě zázemí, životních jistot a k vyloučení ze společnosti. Jedná se o sociální situaci vyvolanou odlišnými faktory. Zasahuje do všech oblastí života postiženého jedince. Jedná se o způsob života s absencí přijatelného bydlení. Je tradičním problémem velkých měst. Existují i bezdomovci, kteří žijí na vesnicích. Jedná se především o jednotlivce, kteří se živí odvozem sběrných surovin do sběren, drobnými krádežemi. Málokdy žebrají a odejít z vesnice nechtějí. Někteří bezdomovci pravděpodobně žijí i zcela mimo civilizaci, v lesích, skalách, přespávají v různých boudách. O těchto lidech však nejsou k dispozici

¹¹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 13

¹² Hradecký, I. a kol.: Definice a typologie bezdomovství. Praha: Naděje, 2007.

¹³ Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě, Olomouc, 4. 3. 1998. Praha: Naděje, 1998.

žádné informace, pravděpodobně trpí psychickými nemocemi, které způsobují jejich odmítání kontaktu s lidmi.¹⁴

ETHOS – Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) vytvořila typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení, nazvanou ETHOS. Tato typologie vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovectví.

Mít domov lze chápat jako:

- mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat (jedná se o fyzickou oblast),
- mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (jde o sociální oblast),
- mít právní důvod k užívání (mluvíme o právní oblasti).

Z výše uvedeného vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení:

1. bez střechy,
2. bez bytu,
3. nejisté bydlení,
4. nevyhovující bydlení.

ETHOS člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení. Tyto koncepční kategorie se dále dělí na 13 operačních (pracovních) kategorií. V rámci realizovaného národního projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR byl vytvo-

¹⁴ Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

řen soubor národních subkategorií. Tuto typologii tak můžeme využít pro monitoring bezdomovectví, pro vytváření politik a jejich rozvoj a vyhodnocování.¹⁵

1. Osoby BEZ STŘECHY

- **osoby přežívající venku** (lidé přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorech bez možnosti ubytování – osoby spící venku, např. na ulici, pod mostem, na nádraží, letišti, ve veřejných dopravních prostředcích, v kanálech, jeskyních, odstavených vagonech, stanech, garážích, prádelnách, sklepech a půdách domů, ve vracích aut atd.),
- **osoby v noclehárně** (lidé bez standardního bydliště, kteří využívají k přenocování nízkoprahové noclehárny – osoby v nízkoprahových noclehárnách či sezonně užívající k přenocování prostory zařízení bez lůžek).

2. Osoby BEZ BYTU

- **osoby v ubytovnách pro bezdomovce** (lidé v azylových domech s krátkodobým ubytováním – muži, ženy, matky s dětmi, otcové s dětmi, úplné rodiny, osoby v domě na půli cesty; lidé ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, kteří nemají vlastní bydlení – osoby ve veřejné komerční ubytovně, kteří nemají jinou možnost bydlení, osoby v přístřeší po vystěhování z bytu),
- **osoby v pobytových zařízeních pro ženy** (ženy krátkodobě ubytované v zařízení z důvodu ohrožení domácím násilím – ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese, ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě),
- **osoby v ubytovnách pro imigranty** (imigranti v přechodných ubytovnách z důvodu imigrace – žadatelé o azyl v azylových zařízeních; osoby v ubytovnách pro migrující pracovníky – migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně, kteří nemají jinou možnost bydlení),
- **osoby před opuštěním instituce** (lidé bez možnosti bydlení po propuštění – osoby před opuštěním věznice; lidé, kteří zůstávají ve zdravotnických zařízeních déle, než je nutné, z důvodu absence bydlení – osoby před opuštěním zdravotnického zařízení; děti vyrůs-

¹⁵ <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>

tající v zařízeních pro děti bez možnosti bydlení – děti před opuštěním dětské instituce, děti před opuštěním pěstounské péče),

- **uživatelé dlouhodobější podpory** (senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě – muži a ženy v seniorském věku nebo invalidé dlouhodobě ubytování v azylovém domě; dlouhodobé bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce – v ČR zatím neexistuje).

3. Osoby s NEJISTÝM BYDLENÍM

- **osoby žijící v nejistém bydlení** (lidé přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel – osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel, které nemají jinou možnost bydlení, osoby v podnájmu nemající jinou možnost bydlení; lidé, kteří bydlí bez právního nároku nebo nezákonně obsadili budovu – osoby bydlící v bytě bez právního důvodu a osoby v nezákonně obsazené budově; lidé, kteří nezákonně obsadili pozemek – osoby na nezákonně obsazeném pozemku žijící v zahrádkářských koloniích atd.),
- **osoby ohrožené vystěhováním** (lidé s výpovědí z nájemního bytu – osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu; lidé ohrožení ztrátou vlastnictví bytu – osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu),
- **osoby ohrožené domácím násilím** (případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí oběti domácího násilí – osoby ohrožené domácím násilím, policejně zaznamenané případy – oběti).

4. Osoby s NEVYHOVUJÍCÍM BYDLENÍM

- **osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách** (lidé žijící v mobilním obydlí, které není určené pro obvyklé bydlení – osoby bydlící v maringotce, karavanu, hausbótu a nemající jinou možnost bydlení; lidé žijící v nouzovém přístřešku, boudě, chatrči, baráku – osoby bydlící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele; lidé žijící v provizorní stavbě – osoby bydlící v provizorních stavbách nebo budovách bez kolaudace),

- **osoby žijící v nevhodném bydlení** (lidé žijící v objektu označeném podle národní legislativy jako objekt nevhodný k bydlení – obydlí se stalo nezpůsobilým k obývání, ale dříve být mohlo),
- **osoby žijící v přelidněném bytě.**¹⁶

1.2 Formy a příčiny bezdomovectví

Bezdomoveckou populaci můžeme rozdělit do tří skupin. Je nutné si uvědomit, že každá klasifikace je zjednodušující a v případě bezdomovectví to platí dvojnásobně.

Jedná se tedy o:

1. skupinu zjevného bezdomovectví (tzv. zjevní bezdomovci),
2. skupinu skrytého bezdomovectví (tzv. skrytí bezdomovci),
3. skupinu potencionálního bezdomovectví (tzv. potencionální bezdomovci).¹⁷

Zjevní bezdomovci tvoří nejviditelnější část bezdomovecké populace. Většinou je poznáme na první pohled podle jejich zanedbaného zevnějšku, zápachu, znečištěného oděvu, nepřiměřené obuvi a podle jejich počínání (sbírání cigaretových nedopalků, přehrabování se v koších a kontejnerech, žebrání atd.). Často u sebe mívají mnoho igelitových tašek nebo jiných zavazadel, ve kterých soustřeďují svůj „majetek“. Žijí na veřejných místech. Někteří z nich se snaží vyhledávat sociální pomoc, která je jim určena. Můžeme hovořit také o tzv. „dobrovolných bezdomovcích“, jejichž hlavním rysem je rezignace na změnu způsobu života. Zmíněná dobrovolnost je však diskutabilní.

Zjevní bezdomovci jsou pouze malou podskupinou bezdomovců, jsou však nejviditelnější. Často právě oni vzbuzují v laické veřejnosti odpor, strach a jiné emoce. Tato skupina bezdomovců nejčastěji využívá sociální služby.¹⁸

¹⁶ <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>

¹⁷ Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

Skrytí bezdomovci „jsou ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regionech, kde nabídka služeb je nedostačující.“¹⁹

„Skrytí bezdomovci nemají žádnou možnost stálého bydlení, ale místo přežívání na ulici volí jinou strategii. Mají sice kde přespávat, ale po právní stránce jsou bezdomovci, protože nepřespávají v oficiálním bydlení a jejich způsob života je bezdomovectví podobný – uchylují se do ubytoven, nocleháren, ke známým.“²⁰

Často je to populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště. To jim přináší časté zdravotní potíže, potíže s policií a úřady. Tito lidé často obývají squaty, sklepy, domy určené k demolici, staré automobily, kontejnery, výměníky nebo stany. V době příchodu podzimních a zimních chladných dnů jsou však nuceni tyto prostory opustit a obrátit se s žádostí o pomoc na některá ubytovací zařízení pro bezdomovce. Ze statistických průzkumů bylo zjištěno, že čtrnáct dní a nocí strávených na ulici nebo nádraží poznamenají lidskou bytost nadlouho a vtlačí jí stigma deprivace a hostility.²¹

Přesný počet skrytých bezdomovců není znám, lze se však domnívat, že tato skupina bezdomovecké populace je mnohem větší než skupina zjevných bezdomovců.²²

„Významný počet zjevných i skrytých bezdomovců se rekrutuje z odchovanců dětských domovů. Mladí lidé po dovršení 18 let přicházejí často nepřipraveni na samostatný život, chybí jim kvalifikace, vzdělání, nemají zázemí, na které by se v různých svízelných obrazení, nejsou materiálně zajištěni, neumějí pracovat, protože nemají pracovní návyky. Zcela zákonitě se stávají členy různých skupin, kterými jsou využíváni a vydírání.“²³

Potencionální bezdomovci jsou lidé, kteří se mohou ze dne na den ocitnout na ulici, a někdy je pouze otázkou času, kdy se tak stane. Často žijí v životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v bytových poměrech spojených s rizikem udržení či ztráty bydlení. Dle statistik ze zemí Evropské unie postihuje

¹⁸ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹⁹ Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. s. 31.

²⁰ Marek, J., Stnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. s. 14

²¹ Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

²² Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

²³ Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. s. 32

popsaná situace asi 10 % populace. Do této skupiny zařazujeme i mladé lidi, kteří prošli ústavní výchovou a nemají možnost se vrátit do vlastní rodiny, lidi propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, z psychiatrické léčebny či terapeutické komunity, na které nikdo nečeká a kteří nemají kam jít. Takto ohroženi mohou být i lidé žijící v podnájmu, rozvedení, nezaměstnaní či lidé pracující nelegálně, osoby závislé na drogách a návykových látkách, patologicky závislí lidé. Sociální služby pro potencionální bezdomovce v České republice chybí.²⁴

Postup procesu vyloučení ze společnosti je dynamický. Je proto značně komplikované rozlišit, co je příčinou a co následkem bezdomovectví. Například alkoholismus může člověka na ulici dostat, někteří bezdomovci však mohou začít pít až v době, kdy se stanou lidmi bez domova.

Příčin bezdomovectví je velmi mnoho. Bezdomovci jsou lidé z různých společenských vrstev, vyrůstali v různých rodinách, mají různou úroveň vzdělání, různý věk. Z životních příběhů lidí bez domova vyplývá, že ztráta domova je výsledkem spolupůsobení celé řady vnějších (objektivních) a vnitřních (subjektivních) faktorů. Stejně je i rozdělení příčin bezdomovectví.

Objektivní příčiny bývají přisuzovány systémové chybě, kdy bezdomovec je obětí tohoto systému. Tyto příčiny mohou být odstraněny pouze státem. Jedná se o sociální politiku aplikovanou státem, sociální zákonodárství atd.

Subjektivní příčinou je určitá nepříznivá vlastnost či povahový rys jedince, který může změnit pouze on sám.²⁵

Objektivní (vnější, strukturální) příčiny jsou výsledkem působení ekonomicko-politické situace země a celkového klimatu ve společnosti. Do těchto faktorů spadá napří-

²⁴ Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Marek, J., Stnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

²⁵ Marek, J., Stnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

klad vysoká míra nezaměstnanosti, chudoba, nedostatečné zabezpečení ve stáří a nemoci, finanční nedostupnost bydlení, diskriminace příslušníků etnických menšin a různé institucionální příčiny, které souvisejí s návykem na ústavní režim (problém dětí se skončenou ústavní výchovou a osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody).²⁶

Subjektivní (vnitřní) příčiny se rozdělují do čtyř kategorií:

- **materiální** – ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost hospodařit s vlastním rozpočtem, tragická událost ve formě ztráty živitele, ztráta majetku atd.,
- **vztahové** – změna rodinné struktury, problémy v rodině nebo v manželství, absence rodinného zázemí, diskriminace ženy, narušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů či rozchod partnerů, násilí v rodině, sexuální zneužívání či znásilnění, osamělost,
- **osobní** – mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, sociální nevyzrállost,
- **institucionální** – vliv je patrný zejména u dětí propuštěných z ústavní výchovy, ústavu či dětského domova a u osob propuštěných z výkonu trestu.²⁷

Příčiny bezdomovectví mužů, žen a dětí se od sebe kvalitativně liší.

Příčinou bezdomovectví mužů bývají většinou příčiny materiální a osobní, méně časté jsou vztahové a institucionální. Mezi materiální příčiny u mužů patří ztráta bytu, ztráta zaměstnání, nedostatečný příjem v kombinaci s příčinami osobními (nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus či jiné závislosti). Muži také často demonstrují své bezdomovectví na veřejnosti či aktivně vyhledávají sociální služby.

²⁶ Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

²⁷ Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.
srovnej: Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.
pozn.: Průdková zařazuje institucionální příčinu do příčin objektivních.

Příčinou bezdomovectví žen jsou většinou příčiny vztahové, např. problémy v partnerském vztahu doprovázené násilím. U žen bývá charakterističtější bezdomovectví skryté. Partnerský problém obvykle řeší bydlením u přátel, rodičů, známých nebo se po určitém čase vrátí zpět do svého bydliště. Výraznou a závažnou skutečností u žen s jakoukoli formou bezdomovectví bývá to, že u sebe mají své děti.

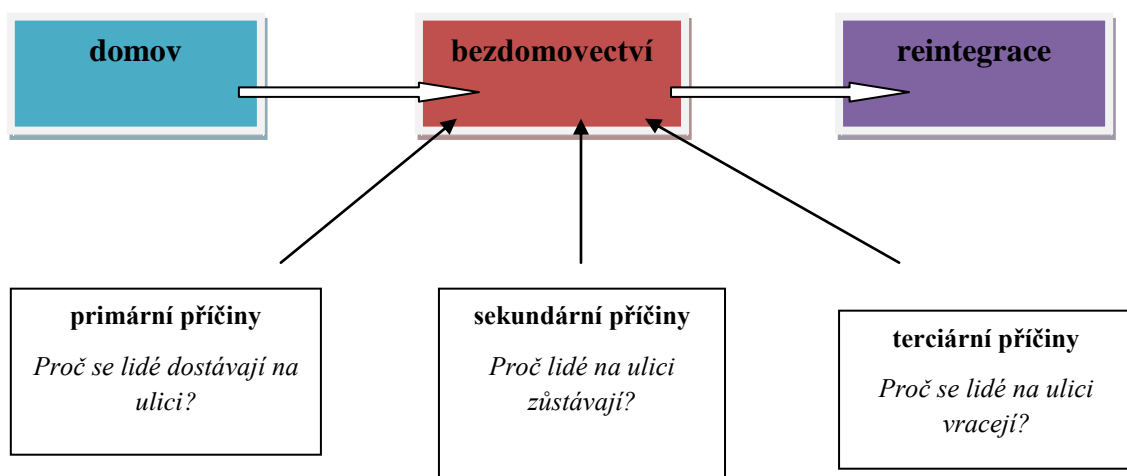
Příčinou bezdomovectví dětí a mladistvých bývá příčina institucionální. Dále také problémy v rodině, neúplná rodina, násilí v rodině, zanedbávání, týrání a psychická deprivace dítěte, problémy užívání alkoholu a jiných návykových látek, hraní hazardních her v dětství a dospívání, poruchy zdraví a dědičnost. V poslední době hraje významnou roli také pasivní sledování médií, nuda, nenaplněnost volného času dětí, přepracovanost rodičů a z toho vyplývající neschopnost věnovat dostatečný čas svým dětem.²⁸

Lze vyjmenovat tzv. „nejdůležitější“ typy bezdomovců. Jednotlivé osamělé bezdomovce můžeme zařadit do některé z následujících kategorií:

- osoby žijící na ulici, neschopné vytvořit osobní vztahy, často trpící mentální vadou, přítomnou nebo minulou,
- osoby nemocné buď mentální, nebo somatickou či psychosomatickou chorobou,
- alkoholici,
- uživatelé omamných látek, drog, patologičtí hráči,
- osoby fyzicky postižené – epileptici či osoby postižené vrozenými poruchami či chorobami,
- osoby společensky či mentálně neadaptabilní – charakteristický rys je nestálost a nestabilita, při životním nárazu se rychle hroutí a destabilizují,
- osoby ve stavu deprese, úzkosti, sklíčenosti, hledající pomoc a radu,
- mladí lidé nečekaně se ocitnuvší na ulici, nezaměstnaní, hledající, destabilizovaní,
- osoby bez trvalého bydliště, často také nezaměstnaní,
- osamělé ženy, ženy s dětmi, těhotné vyloučené rodiči z domova, staré ženy,
- děti ulice, děti týrané a jinak frustrované, děti sociálně deprivované,

²⁸ Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

- osamělí senioři toužící po lidském teple a pochopení,
- propuštění vězni,
- lidé se zrakovým či sluchovým handicapem,
- migranti,
- nemocní AIDS, HIV pozitivní.²⁹

Obrázek č. 1: **Příčiny bezdomovectví**

Pramen: Marek, J., Strnad, A., Hotovcová, L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 19

Často se stává, že lidé zůstávají na ulici z jiných důvodů, než z jakých se sem dostali. V rámci bezdomovecké epizody není až tak důležité hledat to, co se přesně stalo v době, kdy se člověk stal bezdomovcem (primární příčiny). Významnější je zjistit, proč na ulici člověk zůstává (sekundární příčiny) nebo proč se na ulici vrací (terciární příčiny). Primární příčinou bývá sociální úpadek osobnosti, která ztrácí sílu „se sebou něco dělat“. Takový člověk má tendenci se zabývat pouze primárními příčinami svého bezdomovectví, ale neuvědomuje si skutečný důvod, proč na ulici zůstává. Teprve až si uvědomí vznik sekundárních příčin, může pochopit, že bariéry reintegrace do společnosti lze překonat. Terciární

²⁹ Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

příčiny jsou nebezpečné především proto, že člověk – bezdomovec nemůže najít místo ve společnosti, kam se chce vrátit. Pokud toto místo nenalezne, může recidivovat a vrátit se na ulici.³⁰

1.3 Pohled do historie a vývoj bezdomovectví v České republice

Kořeny péče o lidi potřebné, tak jak ji vnímáme v současné době, nalézáme v křesťanství a jeho pohledu na člověka. Člověk je chápán jako bytost důstojná a je považován za vrchol stvoření. V biblických dobách byli chudí lidé považováni za potřebné, přičemž hlavními znaky chudoby byla nouze, žebrání, ponížení, ztrápenost. Takzvaná dobrovolná chudoba je v církvi vytouženým ideálem, avšak nedůstojná bída je z pohledu Starého i Nového zákona nepřijatelná. První bezdomovectví bylo trestem vyloučení z komunity. Životní podmínky takového jedince byly tristní, neboť nebyl nikde jinde přijat a všude byl cizincem a vyhnancem. Takové příklady lze nalézt i v bibli samotné. Příběh Kaina a jeho hříchu bratrovraždy je příkladem trestu vyhnanství. Kain měl znamení na čele, které ho stigmatizovalo a předurčovalo k tomu, že nebude nikde lidmi přijat. Můžeme jej považovat za příběh sociálního vyloučení jedince ze společnosti, který potvrzuje, že vyloučený jedinec (bezdomovec) si zavinil své vyloučení sám. Lidé věřili, že odlišnost či handicap poukazuje na hříchy spáchané v minulosti, a proto si takový člověk zaslouží být vyloučen ze společnosti. V mýtech symbolizovala bezdomovecká epizoda jistý druh zkoušky, kdy člověk opouštěl domov z důvodu, aby po určitém živení a putování našel domov nový a lepší.

Problém chudiny byl od dob starověkých říší předmětem zájmu panovníků. Ve starověku a později ve středověku se společnost proti chudým bránila a převážně chudobu trestala. Ve starém Římě se chudoba řešila v okamžiku, kdy přerostla ve společenskou hrozbu, podle zásady „chléb a hry“, kdy nejchudším se rozdával chléb a byl jim povolen přístup na zábavy určené jen pro bohaté.

³⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

S příchodem křesťanství do evropských zemí se začalo uplatňovat prikázání pomoci chudým, konání milosrdných skutků a poskytování almužen. Církev byla v té době v podstatě sociální institucí zabezpečující chudé. Pomoc chudým a potřebným zajišťovaly kláštery a později farnosti.

V raném středověku vznikaly první řády, které se orientovaly na pomoc chudým a nemocným. Jedním z prvních a nejvýznamnějších byl řád sv. Františka, který vznikl ve 13. století na území Itálie. Činnost vyvíjela taktéž tzv. církevní bratrstva.

Ve středověku se po řekách a mořích pohybovaly tzv. lodě bláznů, kam bylo běžné vsazovat tuláky, chudé, blázny a jiné nepřizpůsobivé jedince, a tímto způsobem je izolovat od celé společnosti. Lidé cestovali na této lodi po celé roky, ale žádný přístav je nepřijal. Středověká společnost se rozdělovala na stavy. Každý člověk tedy věděl, kde je ve společnosti jeho místo. Nejnižším stavem byli poddaní, kteří byli spojeni s půdou svého pána. Člověk bez rodiny a bez práva nebyl plnohodnotný, ocitl se na okraji společnosti a neměl žádná práva. Od poloviny 15. století se začal zvyšovat počet obyvatel a tím klesala životní úroveň nejchudšího obyvatelstva. V raném novověku se začínají objevovat první skupiny obyvatelstva, které odmítají usedlý typ života, toulají se a přestávají být vázání na půdu svého pána. Tuláci, kteří byli nazýváni vagabundi, představovali osoby bez pána. Společnost s nimi zacházela nemilosrdně, byly běžné spontánní pogromy nebo vraždy, věznění a popravy.

Na našem území byla represivní opatření vůči chudým lidem upravena v říšském policejním řádu Ferdinanda I. z roku 1552. V roce 1754 vydává Marie Terezie nařízení proti žebrotě a o postrku. Represivní přístup k lidem žijícím na okraji společnosti byl zmírněn dvorskými dekrety Josefa II. z let 1782 – 1786, ve kterých bylo doporučeno zřizovat farní chudinské ústavy.

Významným bodem ve vývoji péče o potřebné a chudé bylo v polovině 19. století zavedení institutu domovského práva. Z domovského práva byla odvozena povinnost obce postarat se o osoby, které do ní přísluší – tedy i o občany chudobné. Domovské právo se nabývalo narozením, sňatkem nebo dobrovolným pobytem v obci. Všeobecně platilo, že za svoji chudobu si chudí mohou sami. Z této doby má původ označení bezdomovec, tedy občan bez domovského práva, cizinec či běženec. Ke změně pohledu na chudobu přispěl Thomas Robert Malthus, který ve své knize z roku 1798 označil za příčinu chudoby růst

počtu obyvatel. Začalo se hovořit o tzv. pauperismu (z lat. pauper = chudý), hledaly se příčiny chudoby a cesty z hmotné nouze.

Bezdomovectví, jak jej známe dnes, se začalo objevovat koncem 19. století v důsledku průmyslové revoluce a rozvoje měst.³¹

„Průmyslová revoluce, industrialismus a nástup kapitalismu představovaly obrovskou změnu, otřes stability a hlubokou restrukturalizaci společnosti. Průmyslová revoluce vyprodukovala řadu sociálních problémů, na které charita nestačila reagovat, protože problém byl v nespravedlivých sociálních strukturách a v nespravedlivém zákonodárství. Stát a církve se spojily v pokusu o řešení situace chudiny, přičemž garantem pomoci byl stát a přecházela na něj také odpovědnost za péči o potřebné.“³²

„Po vzniku Československé republiky v roce 1918 došlo k tzv. recepci rakousko-uherského práva, tedy k převzetí velkého množství rakousko-uherských předpisů do právního řádu ČSR. Došlo k tomu tzv. recepčním zákonem (zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého). Chudinská péče byla u nás i v okolních zemích poskytována až jako krajní řešení situace, kdy chudý nebyl podpořen z jiných zdrojů. Primárně měla zabezpečení chudého obstarat rodina, dále pak měl být zajištěn z jiných systémů veřejného zabezpečení a v neposlední řadě bylo možné zabezpečení ze strany spolků, fondů a jiných soukromoprávních subjektů. Pokud člověk nemohl být dostatečně zabezpečen z těchto zdrojů, vznikala povinnost správních orgánů – postupně obce, okresu a země – poskytnout potřebnému chudinskou péči. Odpovědnost zainteresovaných subjektů tedy byla formulována jako posloupnost s jasnou prioritou rodiny.“³³

V období první republiky se objevila snaha rozlišovat ty, jež pomoc státu potřebují, a ty, kteří jí zneužívají. Státní správa vypracovala systém, ve kterém zřídila titul registrovaných žebráků, ale získání tohoto titulu bylo velice náročné. Chudinský zákon upravoval chudinské podporování poskytované pravidelně, přechodně či v naturáliích.

³¹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

Mareš, P.: Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.

Matoušek, O.: Sociální služby. Praha: Portál, 2007.

Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

³² Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. s. 30.

³³ Matoušek, O.: Sociální služby. Praha: Portál, 2007. s. 23.

Vývoj sociální politiky a systému sociální ochrany v našem státě kopíroval vývoj evropský, po druhé světové válce byla tato západní tradice přerušena. V roce 1948 byl zrušen institut domovského práva, který byl nahrazen institutem československého občanství. Péče o znevýhodněné tak přešla z obce na stát. Zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení byla veškerá sociální péče převedena na stát a jeho orgány. Veřejná chudoba se stala tabu. Totalitní režim postupně rušil charitativní organizace, a to především proto, že jejich existence by připustila existenci chudoby, kterou se komunistický režim snažil popírat. Sociální péče byla podle pozdější právní úpravy poskytována občanům se změněnou pracovní schopností, občanům těžce poškozeným na zdraví a občanům starým.³⁴

„Režim nařizoval, že každý občan se musí zdržovat v místě svého trvalého bydliště, zaručoval právo na práci a zároveň se práce stala povinností. Jedinci neschopní žít tímto způsobem se museli skrývat, jinak zakusili represivní opatření. Občan odmítající pracovat byl potrestán vězením podle trestního zákona za trestný čin příživnictví. Trpěl-li někdo nějakým handicapem, byl internován v pečovatelském ústavu. Byla vytvářena umělá zaměstnanost, zřizovány podnikové ubytovny, kde bydleli lidé bez rodinného zázemí a chudoba byla potírána na úkor svobod člověka a lidských práv.“³⁵

V osmdesátých letech 20. století docházelo ve velkých průmyslových podnicích k rozvoji tzv. odborů péče o pracující. Zde působili mimo jiné i pracovníci, kteří usilovali o převýchovu absentérů, fluktuantů, případně alkoholiků. Do práce byly zařazovány a sociálními pracovníci vedeny i osoby propuštěné z vězení či „občané cikánského původu“. Sociální péče byla právně upravena zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení.³⁶

Po roce 1989 došlo v naší republice k zásadním změnám v oblasti politické, ekonomické i sociální. V roce 1990 byl připraven jakýsi scénář sociální reformy neboli program postupu reform v jednotlivých částech systému sociální ochrany. Pracovalo se s konceptem tzv. záchranné sociální sítě. Tím byl myšlen systém podpory minimálních příjmů lidí, který by zajistil odstranění nebo zmírnění negativních sociálních důsledků „transformačního

³⁴ Matoušek, O.: Sociální služby. Praha: Portál, 2007.

Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

³⁵ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 54, 55.

³⁶ Matoušek, O.: Sociální služby. Praha: Portál, 2007.

šoku“. V roce 1991 byl přijat zákon o životním minimu a zákon o sociální potřebnosti. Vznikl také velký počet nestátních neziskových organizací orientujících se na poskytování sociální péče či služeb.

Tzv. první vlna bezdomovců vznikla počátkem 90. let 20. století. Mezi těmito lidmi se objevili lidé, kteří byli:

- formálně zaměstnaní, ale nikdy skutečně nepracovali nebo pracovat nechtěli,
- uměle zaměstnaní a jiným způsobem by se nemohli uchytit na trhu práce,
- propuštění z velkých stavebních firem a z jejich ubytoven,
- propuštění z vězení v důsledku prezidentské amnestie,
- propuštění z psychiatrických ústavů.³⁷

V letech 1991 – 1992 se o bezdomovectví mluvilo v jeho viditelné a neviditelné formě. Mezi viditelnými bezdomovci byli lidé kolem padesátého roku věku, se sklonem k alkoholismu, rozvedení a bez rodinného zázemí. Z neviditelné formy bezdomovecké populace se začali na ulici objevovat lidé, kteří zdaleka kritériím pro bezdomovce neodpovídali. Různorodost této populace tedy byla dána v této neviditelné formě.

Vlivem transformace naší společnosti na společnost demokratickou bylo přijato množství dalších zákonů. Listina základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.), která je nedílnou součástí Ústavy České republiky, zaručuje všem občanům určitá základní práva. To, že se v České republice začaly uplatňovat demokratické principy (především důraz na svobodu a odpovědnost jedince) a zanikla represivní opatření vůči asociálním živlům, má za následek nárůst počtu bezdomovecké populace. Na bezdomovectví je tedy nutné se dívat jako na přirozenou součást demokratické společnosti. Společně s transformací společnosti postupně docházelo k prohlubování rozdílů mezi bohatými a chudými, k nejistotě v oblasti pracovních příležitostí a v oblasti základních lidských potřeb. Pojem sociální vyloučení nebyl ve vědomí společnosti přijat s pochopením. Společenské změny v České republice po roce 1989 zasáhly občany nepřipravené na změnu životního stylu, a tak tato veskrze pozitivní transformace sebou přinesla současně i negativní jevy.

³⁷ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

Míra adaptability na změnu společenského prostředí není u všech lidí stejná – většinou klesá s věkem, s nedostatečným vzděláním, s fyzickým či psychickým zatížením nebo chorobou. Slabší jedinci se tak mohou snadno dostat do stavu nouze a mohou být většinou společností snáze vyloučeni. Bezdomovectví jako extrémní projev společenského vyloučení lze spatřovat převážně ve velkých městech s velkou koncentrací obyvatel.³⁸

Důležitými prvky sociální ochrany jsou v současné době vedle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, zákony následující:

- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře,
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Všechny tyto zákony byly několikrát od svého vzniku novelizovány.

Přesný počet bezdomovců není možné zjistit. V roce 1996 žilo v České republice dle odhadů 35 000 bezdomovců, což znamenalo asi 0,35 % obyvatelstva.³⁹

Předmětem politického zájmu se bezdomovectví stalo po roce 2000. Tímto rokem začala spolupráce veřejné správy a neziskového sektoru a bezdomovectví se stalo sociální záležitostí a problémem. Do 1. 5. 2004, tedy do doby vstupu České republiky do Evropské unie, počet bezdomovců značně stoupl. V roce 2004 proběhlo v Praze jednorázové sčítání bezdomovců pohybujících se v dopravních prostředcích a ve veřejných prostorách, které provedlo občanské sdružení Naděje. Došlo se k počtu 3 096 osob bez domova. Stejně sčítání se uskutečnilo v Brně v roce 2006 a výsledkem bylo zjištění 1 179 osob bez domova. V roce 2010 byl odhad počtu bezdomovců v Praze asi 4 000 osob. V Brně bylo v roce 2010 sečteno 1 354 bezdomovců.⁴⁰

Český statistický úřad se ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR pokusil v rámci sčítání lidu v roce 2011

³⁸ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

³⁹ Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

⁴⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

Sčítání bezdomovců ve městě Brně. Tisková zpráva o výstupech projektu. Brno: MMB, 2010.

zmapovat život lidí bez domova. Informace byly zjišťovány od lidí, kteří využívají sociální služby a byli ochotni komunikovat.

Nejvíce lidí bez domova bylo sečteno v Moravskoslezském kraji (2 574), druhé místo zaujmula Praha (1 254) a na třetím místě se umístil Jihomoravský kraj (1 156).

Mezi bezdomovci z hlediska pohlaví převládali muži, žen bylo sečteno jen 21,5 %. Většina sečtených byli lidé svobodní (49,0%) nebo rozvedení (38,3 %). Z pohledu vzdělání byla nejčetněji zastoupena skupina bezdomovců s výučním listem nebo se středoškolským vzděláním bez maturity (47,2 %). Na druhém místě skončili bezdomovci se základním vzděláním (28,5 %). V celkové populaci je vyučených 32,8 %, lidí se základním vzděláním je 17,4 %.⁴¹

1.4 Charakteristika bezdomovecké populace a aspekty gender

Převážná většina osob bez domova je v produktivním věku. Souvisí to pravděpodobně s tím, že velké množství bezdomovců umírá předčasně, a to především z důvodu svého způsobu života. Mezi bezdomovci je tak poměrně malé množství osob v důchodovém věku. V porovnání s jinými zeměmi Evropské unie jsou čeští bezdomovci v průměru starší. Většina z nich je středního věku a jsou to převážně ti lidé, kteří se nedokázali adaptovat na transformaci společnosti v devadesátých letech. Velkou skupinu tvoří i mladí bezdomovci, kteří prošli ústavní výchovou nebo utekli z domova a nechtějí nebo nemohou se vrátit zpět. Mnohdy vyšli z výchovných ústavů, dětských domovů, ale také z úplných či rozpadlých rodin. Řady bezdomovců pocházejí i z poměrně bohatých rodin (úspěšných podnikatelů nebo rodin politiků), kteří utíkají proto, aby demonstrovali svůj protest nebo odmítnutí autority.⁴²

⁴¹ http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu

⁴² Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

Skoro polovina bezdomovců nikdy nevstoupila do manželství. Většinou se jedná o muže s psychiatrickou diagnózou nebo jinou poruchou osobnosti. Téměř 40 % lidí bez domova jsou rozvedení. Počet svobodných a rozvedených bezdomovců je tedy pravděpodobně srovnatelný. Přesný počet však nelze zjistit. Otázkou zůstává, proč je mezi bezdomovci poměrně vysoký počet rozvedených mužů. Někteří z nich žili rizikovým způsobem života již v manželství (nadměrně konzumovali alkohol, byli patologičtí hráči atd.). Jiní žili z pohledu většinové společnosti spořádaným životem, ale jejich manželství se přesto rozpadlo. Muži pak většinou velkoryse přenechali byt manželce a odešli z domova s taškou v ruce. U soudního jednání pak většina mužů přijde o byt a o děti a tím se dostanou do tíživé sociální situace.⁴³

Bezdomovecká populace má velmi různorodý stupeň vzdělání a úroveň kvalifikace. Mezi bezdomovci jsou lidé se základním vzděláním, ale také osoby vysokoškolsky vzdělané. V obecné rovině lze však říci, že bezdomovci mají většinou nízkou úroveň vzdělání (absolvovali pouze základní školu či jsou vyučení).

Pokud bezdomovci pracují, jsou zaměstnání většinou nelegálně nebo přijímají pouze příležitostné práce. Většinou pracují jen za stravu a ubytování. Většinou se jedná o zaměstnání, které nevyžaduje kvalifikaci. V oblasti nezaměstnanosti bezdomovec často naráží na problém trvalého bydliště. Vztah mezi nezaměstnaností a bezdomovectvím je přitom velmi úzký, neboť kdo nepracuje, těžko může bydlet, a kdo nebydlí, těžko může chodit do práce. Velmi špatný je většinou i zdravotní stav bezdomovců. Zdravotní problémy bývají způsobeny přespáváním lidí na ulici. Většině bezdomovců jsou přiznány různé stupně invalidních důchodů. Důležité je rozlišovat úroveň fyzického a duševního zdraví. U bezdomovectví totiž hraje velkou roli především duševní zdraví lidí bez domova. Bezdomovci často nadměrně užívají alkohol a jsou silní kuřáci. Stres, který je spojený s nocováním na ulici, řeší řada bezdomovců užíváním alkoholu a jiných drog. Narážíme zde přitom na skutečnost, že sociální zařízení poskytující služby bezdomovcům nejsou připravena na bezdomovce – toxikomany. Duševní zdraví bezdomovců je tak velmi oslabeno, většina lidí má psychiatrickou diagnózu či jinou poruchu osobnosti a to jim brání v návratu do většinové společnosti. Problémem je bezdomovectví vozíčkářů nebo lidí

⁴³ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Hradeční V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

s amputovanými končetinami, kteří nejsou schopni v důsledku svého postižení sami uspokojovat své základní potřeby. Sociální zařízení pro bezdomovce většinou nejsou bezbariérová.⁴⁴

Lidé na ulici jsou velkou měrou ohroženi na životě. Mohou se stát obětí násilného činu jiných osob a zemřít násilnou smrtí (mohou být umláceni k smrti, upáleni...), mohou se stát obětí nehody či zemřít v důsledku zdravotních potíží – zápalu plic, podchlazení, umrznutí. Mezi bezdomovci se může také vyskytovat určité množství bývalých „kriminálků“, pro které je zločin součástí strategie přežití. Tyto propuštěné osoby jsou stigmatizovány pobytem ve vězení a mají problém se začleněním do společnosti. Mnoho bezdomovců se tak často pohybuje mezi ulicí a vězením. Bezdomovci se podílejí také na drobných krádežích v obchodech či na krádežích barevných kovů. Většina bezdomovců také neplánuje svoji budoucnost a žije pouze přítomností. Přemýšlejí maximálně na několik málo dní dopředu a řeší především, kde složí hlavu následující noc, co budou jíst nebo pít, jak se zahřejí...⁴⁵

„Gender označuje nikoli biologické, ale sociální aspekty pohlaví. [...] Gender vyjadřuje myšlenku, že pokud jde o sociální chování, lidé se jako muži a ženy nerodí, ale musí se – přinejmenším do značné míry – naučit jako muži a ženy jednat. Existuje totiž řada vzorců chování, které jsou ve společnosti považovány za typicky mužské, nebo ženské.“⁴⁶

„Cílem zkoumání gender/rodu je zvyšovat citlivost vůči projevům používání a zneužívání moci, zkoumání rodových stereotypů, násilí vůči ženám, zkoumání oblastí, kde je postavení žen a mužů nerovné a dalších nových témat. K rozdílům v chování žen a mužů vede specifická socializace (člověk se stává ženou a mužem), genderová identita člověka (člověk se cítí jako muž anebo jako žena), genderová role (soubor určitých, většinou nepsaných pravidel, které předepisují určitý způsob chování pouze ženám a jiné pouze mužům), kognitivní rolová schémata (člověk vidí svět a zpracovává informace jako žena

⁴⁴ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

⁴⁵ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

⁴⁶ Jandourek, J.: *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. s. 109, 110.

anebo jako muž) a genderové – rodové stereotypy (člověk ví, jaká je správná žena a správný muž).⁴⁷

Pokud se budeme dívat na bezdomovectví z hlediska gender, zjistíme, že právě bezdomovectví je příkladem, kde lze velké rozdíly mezi muži a ženami dobře vidět. V případě zjevného bezdomovectví je bezdomovectví i ve vyspělých zemích většinou doménou mužů.

Podíl žen na ulici je v naší zemi nižší než v jiných zemích Evropské unie a USA. Bezdomovectví představuje pro ženu mimořádné riziko. Život na ulici je pro ni více traumatizující a bolestivý. Pokud se mezi bezdomovci objeví žena, muži mají často tendenci ji ochraňovat (za to většinou vyžadují sexuální uspokojení) či si vytvoří vzájemný přátelský vztah. Mezi bezdomovci se stále častěji objevují velmi mladé dívky, které přicházejí z dětských domovů, výchovných ústavů či z rodiny se špatným zázemím vedoucím k rizikovému chování. Netuší, že ulice je může ještě více rozložit, využít, vysát, zinvalidizovat nebo třeba i zničit. Některé dívky se z nedostatku finančních prostředků mohou uchýlit k prostituci. Mezi staršími bezdomovkyněmi jsou často ženy, které se staly obětí domácího násilí nebo na ulici odcházejí z důvodu konfliktních rodinných vztahů. Pokud si bezdomovkyně najde na ulici partnera, může se stát, že se z tohoto partnera postupně vyvine násilník, a žena tak může být obětí domácího násilí přímo na ulici. Často má žena handicap, který jí brání v rozvoji partnerského vztahu na ulici, a tím je její psychika. Ženy bezdomovkyně se často rekrutují ze závažně psychicky narušených osob. Vypadá to tedy, že psychiatrická diagnóza je hlavní příčinou bezdomovectví žen. Ženy jsou obecně více ochotny využívat služeb pro bezdomovce, více využívají služeb sociálního pracovníka, psychologa, lékaře. Jejich potřeby však nejsou dostatečně uspokojovány z důvodu, že se bojí si o službu říci. Pokud je jim však služba či pomoc nabídnuta, většinou jí využijí. Pokud se rozhodnou život na ulici opustit, bývají často úspěšnější než mužská část bezdomovecké populace.⁴⁸

„Muži, kteří se objevují na ulici či nádraží, vykazují nižší stupeň schopnosti spolupracovat, nižší stupeň spolehlivosti, ochoty a vůle jednat, nižší stupeň cílevědomosti než ženy. Projevují podrážděnost, úzkostnost, zaujatost, často nepřátelství vůči jiným osobám, ego-

⁴⁷ Palovčiková, G.: Sociální psychologie II. Brno: IMS, 2009. s. 31

⁴⁸ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996.

centrismus, cítí křivdu na nich spáchanou, cítí se být poníženi a skepticky zatrpknou po celkem krátkém čase setrvání na ulici.⁴⁹

Obecně mají muži představu, že se muž stává mužem díky svým specifickým rolím a kritériím (např. vydělat určité množství peněz, fyzická síla, přitažlivost pro ženy). Je pro ně typická soutěživost, která však podněcuje agresivní chování. „Bezdomovci v produktivním věku ztrácejí všechny společensky přijatelné příležitosti, v nichž by mohli demonstrovat své mužství. Muž bezdomovec ztrácí roli živitele rodiny, roli partnera či manžela, roli zaměstnaného apod. Bezdomovci cítí, že jako muži zklamali, berou svůj stav jako trest za toto selhání. Společnost má větší nároky na výkon muže než ženy, a pokud muži tyto nároky nesplňují, společnost je sankcionuje sociálním vyloučením. Muži mají pocit viny a vyloučení vnímají jako osobní selhání.“⁵⁰

Muži mají často pocit, že se z ulice mohou dostat pouze vlastním úsilím a vlastní pomocí, proto často odmítají nabízenou pomoc, jejíž přijetí by vnímali jako známku své slabosti. Podle většiny mužů bezdomovců je jejich největším problémem to, že si nemohou najít práci a zaměstnání. Často o přání pracovat hodně mluví, ale málokdy si zaměstnání či práci skutečně hledají. Muži bezdomovci často spadají do kategorie problémového nebo nedobrovolného klienta. Často cítí požadavky společnosti týkající se práce, rodiny či jiných povinností jako omezující, ale požadavky neformální skupiny (např. party či referenční skupiny, ke které se hlásí) jsou pro ně tím pravým závazkem. Parta vrstevníků je pro ně útočištěm. V této partě provádějí aktivity, které potvrzují jejich mužství – dochází k agresi, výdrži v pití alkoholu, což jsou jiné požadavky, než požaduje jejich sociální pracovník. Nadměrné užívání návykových látek je mezi bezdomovci sociální normou a takové chování je v jistých ohledech odměňováno. Mezi muži bezdomovci je více osob propuštěných z výkonu trestu než mezi ženami bezdomovkyněmi. Problém kriminality bezdomovců je taktéž spíše doménou mužů. Dlouhodobý pobyt za mřížemi je jednou z častých příčin bezdomovectví mužů. Mezi tradiční mužské genderové stereotypy patří tabuizace jakéhokoliv náznaku homosexuality.⁵¹

⁴⁹ Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. s. 45.

⁵⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. s. 110.

⁵¹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

„Mužům i ženám je např. společná nevíra v úspěch, kterou získali po neustálých debaklech, ztráta sociálních kontaktů, deziluze, uzavřenost do sebe, neschopnost udržet pozornost a z toho plynoucí roztržitost, nesoustředěnost, náhlá únava. Oběma je společná vertikální sociální mobilita, vždy však směrem nižšího zařazení (jen ojediněle jsme zažili návrat do vyšší sociální vrstvy). Muži i ženy pod vlivem alkoholu zhrubnou, prožívají pocit hostility vzápětí vystřídaný zoufalstvím. Následkem duševní choroby, či působením alkoholu, drog, přicházejí ve stavu krajní duševní a tělesné vyčerpanosti a zchátralosti.“⁵²

1.5 Péče o lidi bez domova z pohledu zdravotního

Problematika zdravotní péče o bezdomovce je v každé zemi určována aktuální zdravotní politikou a ekonomikou.

Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci FEANTSA se ve svém zimním magazínu z roku 2006 zaměřuje na oblast zdraví bezdomovců. Uvádí, že právo na zdraví jako jedno z lidských práv a zajištění jeho přístupu bezdomovecké populaci bylo monitorovacím tématem v průběhu celého roku 2006. V tomto roce FEANTSA sledovala v souvislosti se zdravím a bezdomovectvím různé problémy – zdravotní profil lidí bez domova, jejich zdravotnické nároky, přístup ke kvalitní zdravotní péči, vytváření sítí a spolupráce v oblasti zdraví a bezdomovectví atd. Vyšlo najevo, že zdraví a bezdomovectví mají vzájemný vztah příčiny a následku. Špatný zdravotní stav člověka může být jedním ze spouštěcích faktorů vedoucích k bezdomovectví. Celá řada zdravotních problémů vzniká ve stavu bezdomovectví – například infekční onemocnění, duševní choroby, rozvoj a zneužívání návykových látek a závislostí. Tyto zdravotní problémy mohou těmto lidem ztížit proces resocializace. Navíc je přístup lidí bez domova k potřebné

⁵² Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. s. 45.

zdravotní péči velmi problematický. Zjištění ukazují, že přístup ke zdravotní péči musí být nedílnou součástí každé efektivní strategie pro řešení bezdomovectví.⁵³

Právo na ochranu zdraví je v České republice upraveno v Listině základních práv a svobod ústavním zákonem č. 2/1993 Sb. Dalším důležitým zákonem v této oblasti je zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

„Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.“⁵⁴

„Občané mají právo na poskytování zdravotní péče podle ustanovení tohoto zákona, zákona o všeobecném zdravotním pojištění a předpisů vydaných k jejich provedení a zákona o ochraně veřejného zdraví.“⁵⁵

„Občanům ... se umožňuje volba lékaře, klinického psychologa a zdravotnického zařízení.“⁵⁶

Neznamená to však, že veškerá zdravotní péče je zdarma a bezplatná. V České republice je systém zdravotní péče závislý na zdravotním pojištění. V současné době platí zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, který říká, že povinně zdravotně pojištěn je každý, kdo má na území České republiky trvalý pobyt nebo je jeho zaměstnavatelem osoba, která má na území ČR své sídlo. Zdravotní pojištění je hrazeno zaměstnavatelem z příjmu zaměstnance, v některých případech je hrazeno státem, v jiných případech si musí jedinec hradit pojištění sám.

V České republice existuje pouze několik zdravotnických zařízení, která se specializují na cílovou skupinu bezdomovců. V Praze funguje pouze jedna ordinace praktického lékaře pro lidi bez domova a jediné stomatologické zařízení pro tyto osoby. V rámci činnosti některých neziskových organizací existuje externí spolupráce s lékaři s různou specializací. Specializovaní lékaři tak docházejí do nasmlouvaných neziskových organizací zpravidla jednou týdně.⁵⁷

⁵³http://www.feantsa.org/files/Month%20Publications/EN/Magazine_Homeless_in_Europe_EN/Winter2006_Health_and_homelessnes.pdf

⁵⁴ Článek 31 zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

⁵⁵ § 9 odst. 1 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

⁵⁶ § 9 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

⁵⁷ Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007.

Specializovaných zařízení pro bezdomovce je zatím velmi málo. Ze zkušeností těchto několika zařízení lze však konstatovat, že se tyto služby osvědčily. Zdravotnický personál těchto ordinací zná svoji klientelu a pacient – bezdomovec jej tudíž nešokuje a neznechucuje. Tyto ordinace také nejsou tlačeny k odmítání péče o pacienty z finančních či administrativních důvodů, neboť byly uvedeny do provozu s cílem ošetřit každého pacienta, který jinak „nedosáhne“ na běžně dostupnou zdravotní péči.⁵⁸

V říjnu 2011 navrhl lékař Nemocnice Milosrdných bratří v Brně a opoziční komunální politik MUDr. Daniel Rychnovský (politická příslušnost KDU-ČSL) zřízení speciální ambulance pro bezdomovce v Brně. Pro svůj návrh argumentoval tím, že v Brně rychle přibývá bezdomoveckých pacientů a takřka denně se nemocniční personál musí postarat o nějakého bezdomovce. Zoufale zde přitom chybí mezičlánek – nějaká organizace, která by byla schopna se o tyto lidi postarat a dát je po hygienické stránce do pořádku. Tímto mezičlánkem, který by bezdomoveckým pacientům, ale i zdravotnickému personálu pomohl, je podle něj zřízení ambulance pro občany bez trvalého bydliště a bez praktického lékaře, ke kterému by mohli docházet. MUDr. Rychnovský přitom zdůraznil, že „zřízení speciální ambulance pro bezdomovce je v kompetenci sociální politiky města a bylo by chvályhodné, kdyby taková metropole, jakou Brno je, nezůstala pozadu třeba za Plzní, kde podobná ambulance již nějaký rok zdárně funguje“.⁵⁹

Do současné doby však nebyla tato ambulance v Brně zřízena.

Zdravotní stav lidí bez domova lze charakterizovat řadou faktorů působících na zdraví, které jsou společné celé této skupině lidí. Způsob života má vliv na udržitelnost tzv. zdravé životosprávy, která je pro lidi bez domova velmi těžko dosažitelná. Dostávají se do situací, kdy nemohou uspokojit ani své základní biologické potřeby (často je uspokojují příležitostně nebo náhradním způsobem). Bydlí pod mostem, ve squatu, ve stanech uzpůsobených pro více lidí či v lepším případě na ubytovně či v azylovém domě. To vše má značný vliv na jejich zdravotní stav.

Ordinace praktického lékaře pro bezdomovce v Praze poskytla statistický výčet diagnóz pacientů, kteří ji navštívili ve sledovaném období (data byla sbírána v období 1. 1. 2005 –

⁵⁸ Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007.

⁵⁹ <http://www.ibrno.cz/brno/39771-lidovci-navrhujizriditvbrneambulanci-pro-bezdomovce.html>

31. 5. 2006). Nutno však podotknout, že se jedná pouze o přehled této specializované ordinace a výsledky nelze zobecňovat na celou populaci bezdomovců či je srovnávat se zdravím „bydlící“ populace. Nejčastěji diagnostikované nemoci v této ordinaci byly nemoci dýchací soustavy, nemoci kůže a podkožního vaziva, nemoci oběhové soustavy, nemoci svalové a kosterní soustavy, poranění a otravy, infekční a parazitární nemoci, nemoci trávicí soustavy, nemoci duševní a poruchy chování, nemoci močové a pohlavní soustavy, nemoci nervové soustavy, nemoci oka a nemoci ucha, nemoci endokrinní a metabolické, novotvary a nemoci krve a imunity atd.⁶⁰

Na pomyslném žebříčku nejčastějších onemocnění u bezdomovců stojí nemoci dýchací soustavy a nemoci kůže a podkožního vaziva.

Co se týče duševního zdraví a psychických poruch u lidí bez domova se ve sledovaném období v ordinaci praktického lékaře pro bezdomovce v Praze vyskytovaly na prvním místě závislosti, dále depresivní stavy, poruchy spánku, reakce na stres a poruchy přizpůsobení, nemoci schizofrenního druhu, poruchy osobnosti, úzkostné poruchy atd. Na základě výzkumných studií bylo zjištěno, že těžká závislost (na alkoholu či jiných návykových látkách) může často determinovat a také obnovovat u lidí stav bezdomovectví.⁶¹

⁶⁰ Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007.

⁶¹ Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007.

2 BEZDOMOVECTVÍ Z HLEDISKA PSYCHOLOGICKÉHO

Tato kapitola vyloží psychologické hledisko bezdomovectví člověka. Nejprve budou v obecné rovině charakterizovány motivy, životní hodnoty a potřeby člověka. Dále pak konflikty a jejich vliv na osobnost jedince. Následuje vymezení pojmu krize a krizové situace. Objasněny také budou psychologické aspekty lidí bez domova z pohledu věkové struktury. V závěru této kapitoly bude pojednáno o specifikách subkultury s vymezením ohrožených rizikových skupin a nejčastějších problémů lidí bez domova.

2.1 Motivy, životní hodnoty a potřeby člověka

„Motivy jsou faktory, které aktivizují lidské chování, zaměřují je na určitý cíl a v tomto směru je udržují po určitou dobu. Takto navozené jednání směřuje k uspokojení určité potřeby.“⁶²

Motivy zpravidla určují:

- **směr**, zaměření aktivity a její obsah nebo průběh určitého chování,
- **intenzitu** naší aktivity, míru vynaloženého úsilí na dosažení cíle,
- **délku trvání** naší činnosti, která bývá obvykle ukončena uspokojením naší potřeby, která uvedenou činnost vyvolala.⁶³

Motivy jsou osobní příčiny určitého chování, které dávají našemu chování smysl. Z hlediska vnitřního stavu jedince je zdrojem motivu jeho **potřeba**, která se stává impulzem k jednání. V případě vnějšího prostředí působí motivačně pobídka, tj. **incentiva**, která vznik potřeby vyvolá. Vnější objekty nebo situace mohou člověka přitahovat – mají pro něj

⁶² Vágnerová, M.: Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005. s. 168

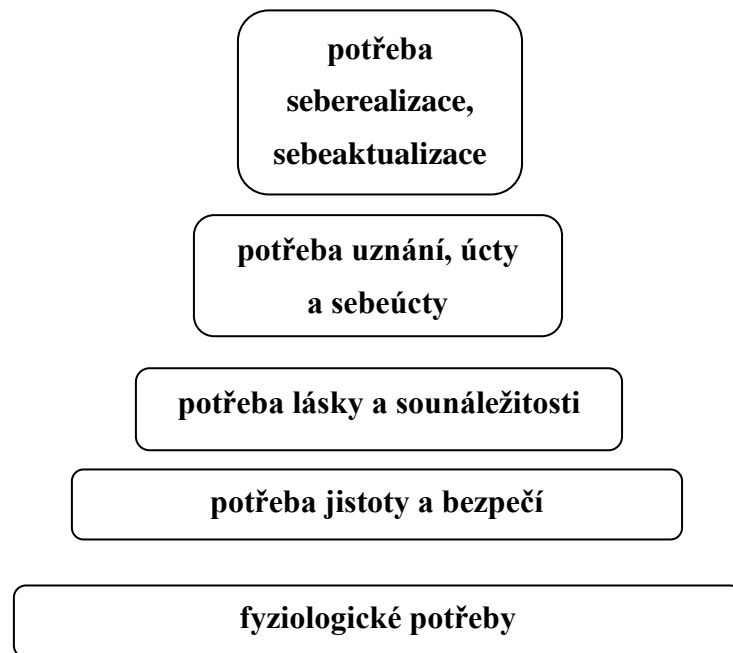
⁶³ Vágnerová, M.: Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005.

pozitivní hodnotu, nebo jej mohou odpuzovat – znamenají hodnotu negativní. **Hodnotou** se tedy stává to, co může uspokojit subjektivně důležitou potřebu. Hodnoty tak vytvářejí hierarchický systém, který určuje lidské chování za všech okolností. Tato hierarchie se rozvíjí v průběhu života a zároveň se stále v průběhu života mění. Subjektivní hodnota jakéhokoli vnějšího podnětu se mění v závislosti na okolnostech a vnitřním stavu člověka (může dojít k nasycení nebo přesycení určitými podněty a jejich následnému odmítání).

Motivy, které jsou stejné, mohou z hlediska svého působení na člověka vést k různému jednání. Taktéž odlišné motivy mohou svým působením na lidské chování vést k obdobnému projevu. V běžném životě může člověk pociťovat tlak několika potřeb a často potom vzniká situace, kdy nelze všechny tyto potřeby adekvátně uspokojit. Dochází tak ke konfliktu potřeb, kdy uspokojení potřeby jedné vylučuje uspokojení potřeby druhé. Aktuální preference určitých potřeb vyplývá z individuální hierarchie hodnot. Pokud dojde k rozporu mezi dvěma potřebami, bude člověk volit takovou potřebu, které přisuzuje vyšší hodnotu v rámci své vlastní hierarchie hodnot. Problém dnešní společnosti je v tom, že člověk nemůže uspokojit všechny své potřeby v okamžiku, kdy je pociťí. Je tedy nutné vlastní potřeby nějak regulovat (odkládat jejich uspokojení nebo je regulovat částečně).⁶⁴

Na tomto místě chci vymežit **hierarchii potřeb A. H. Maslowa**, představitele humanistické psychologie. Maslowova teorie potřeb vychází z toho, že jednotlivé okruhy potřeb mají hierarchickou strukturu a že určité potřeby mají prioritu před potřebami ostatními. Podle této teorie musíme nejprve uspokojit potřeby základní fyziologické a teprve potom jsme otevřeni potřebám dalším. Nižší potřeby (fyziologické potřeby a potřeba bezpečí) vycházejí z nějakého nedostatku a zajišťují přežití jedince. Vyšší potřeby (potřeba lásky a potřeba úcty) zajišťují duševní pohodu. Nejvyšší potřeby - růstové (potřeba sebeaktualizace) podporují rozvoj osobnosti.

⁶⁴ Vágnerová, M.: Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005.

Obrázek č. 2: Pyramida potřeb podle A. H. Maslowa

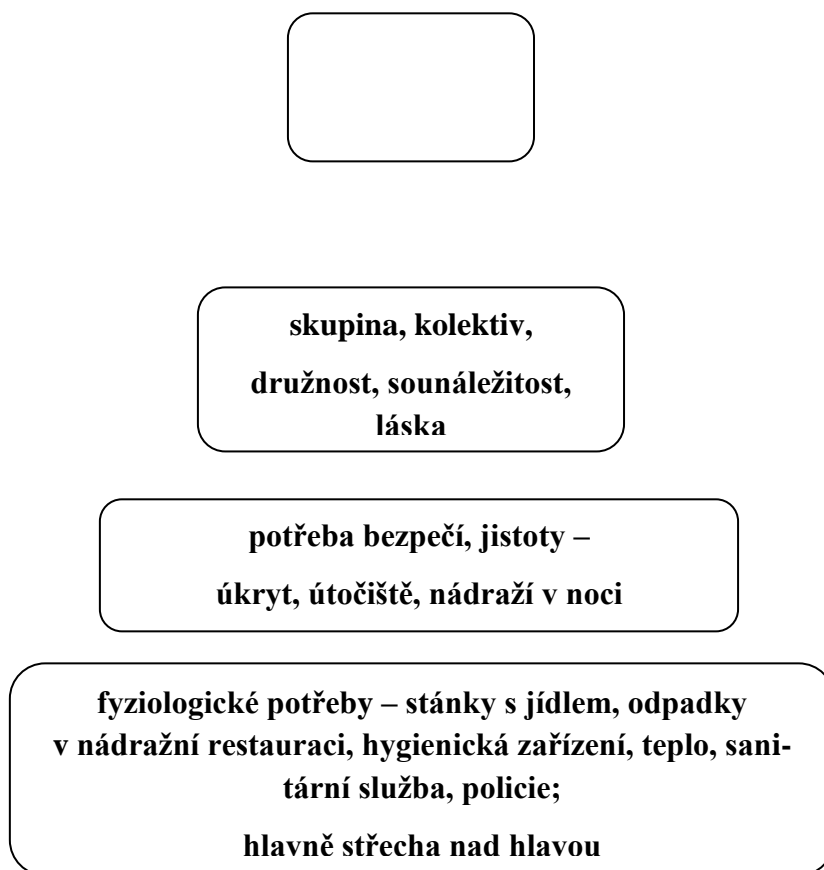
Pramen: Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. s. 30

- **fyziologické potřeby** – patří k nejzákladnějším. Řadíme mezi ně výživu, potravu, dýchání, vodu, spánek, odpočinek, vylučování, sex.
- **potřeba jistoty a bezpečí** – tendence vyhýbat se neznámým, neobvyklým a potenciálně ohrožujícím podnětům a naopak. Řadíme sem potřebu tělesného bezpečí a celkové jistoty.
- **potřeba lásky a sounáležitosti** – jedná se o potřebu být někým akceptován a milován, potřeba být začleněn do nějakého společenství, někam patřit.
- **potřeba uznání, úcty a sebeúcty** – potřeba člověka být oceněn, protože si takovým způsobem potvrzuje vlastní hodnotu. Sociální hodnocení ovlivňuje sebehodnocení člověka a z toho vyplývající sebeúctu.
- **potřeba seberealizace a sebeaktualizace** – tendence rozvinout a uplatnit své předpoklady, tzn. stát se tím, čím se může daný jedinec stát. Potřeba sebeaktualizace zahrnuje 17 metapotřeb. Některé mají kognitivní charakter – potřeba poznání a porozumění, jiné jsou zaměřeny na objevování smyslu, další jsou estetické. Důležitá je potřeba transcendence a duchovního naplnění. Metapotřeby jsou hierarchi-

zované. V rámci této úrovně jsou mezi lidmi patrné největší rozdíly, neboť tyto potřeby se nemusí vytvořit vždy, a to především z toho důvodu, že někteří lidé se na tuto nejvyšší úroveň nedostávají.⁶⁵

Pascal Pichon Maslowovu pyramidu potřeb upravil. Snažil se tím alespoň částečně vysvětlit přitažlivost, kterou má nádraží pro populaci bezdomovců.

Obrázek č. 3: Upravená pyramida podle Pascala Pichona

Pramen: Hradečtí V. a I.: Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. s. 30

⁶⁵ Vágnerová, M.: Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2005.

„Přizpůsobení Maslowovy pyramidy těm nejubožejším ukazuje, že desocializovaný jedinec se pokouší uspokojit své potřeby v určitém pořádku, jehož hierarchie je následující: fyziologické potřeby, potřeby bezpečí, potřeby sociální. Brecht vyjádřil tuto skutečnost větou: *Erst kommt das Fressen, dann die Moral* ... Tam, kde základní životní potřeby člověka nejsou zajištěny, tam není ani možno očekávat zájem o vzdělání, kulturu a morálku. Rozbitá, přerušovaná pyramida představuje či reprezentuje potřeby jedince již desocializovaného nebo na cestě k desocializaci a jeho možnosti k přežití na nádraží. Ten zde nachází rovněž pocit bezpečí, který nemá na ulici. Nádraží může být i místem integrace marginální tlupy, skupiny či rodiny, místem družnosti, společenství, ale také místem nebezpečí. Prestiž a rozvoj osobnosti, seberealizační potřeby jsou velmi vzdáleny v situaci naléhavých prvotních starostí osob sociálně destrukuralizovaných.“⁶⁶

2.2 Konflikty v životě člověka a jejich vliv na osobnost jedince

Slovo „konflikt“ pochází z latiny. Konflikt znamená střetnutí dvou nebo více zcela nebo do určité míry vzájemně se vylučujících nebo protichůdných snah, sil a tendencí. Synonymy pro slovo „konflikt“ mohou být v češtině např. spor, srážka, soupeření, soutěžení, nehoda, rozkol, nesoulad a mnoho dalších. U těchto synonym je však vždy důležité přidat, že se jedná o dvě protichůdné síly. Slovo „konflikt“ existuje téměř ve stejné podobě ve všech evropských jazycích. Otázkou zůstává, zda konflikt znamená v životě člověka něco pozitivního nebo negativního.⁶⁷

Rozdělení konfliktů podle počtu zúčastněných osob je následující:

- **intrapersonální konflikty** – jsou vnitřní, osobní konflikty konkrétního jedince,
- **interpersonální konflikty** – jsou konflikty mezi dvěma lidmi,
- **skupinové konflikty** – konflikty, které existují uvnitř konkrétní skupiny lidí,

⁶⁶ Hradečtí V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. s. 30, 31.

⁶⁷ Krivohlavý, J.: *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Portál, 2008.

- **meziskupinové konflikty** – konflikty mezi dvěma skupinami lidí.⁶⁸

Konflikty můžeme rozdělovat také podle jejich psychologické charakteristiky. Do popředí zde může vystupovat kognitivní aspekt (hledisko poznávání) nebo motivační aspekt (hledisko zájmů). Může se stát, že jeden aspekt převládá nad jiným nebo ostatní aspekty zastihuje tolik, že se zdá, jako by tam ani nebyly. Skutečný konflikt v reálném životě nemá nikdy pouze jednu psychologickou charakteristiku, tzn. že vždy se jedná o **konflikt smíšeného typu**.

Rozdělení konfliktů podle extrémní dominance určité psychologické charakteristiky:

- **konflikty představ** – důležitou roli zde hraje **vnímání** (percepce). To, co vnímáme, závisí na našem **zájmu**. Vidíme většinou to, co potřebujeme, co nás zajímá, co hledáme, po čem toužíme. Vede nás naše **motivace**. Tuto představu zpracováváme, dochází tak ke zkreslování a určitému **očekávání**. Při tvorbě představ hrají důležitou roli **předsudky**. Při zpracování údajů z našich vjemů hraje určitou roli **fantazie**. Ta dodává smysl tomu, co by se mohlo jevit na první pohled jako nesmyslné či beze smyslu. Vytvoření představy není tedy jednoduchou záležitostí a je zcela normální, když se představy jednotlivých lidí od sebe odlišují. Je nutné si uvědomit, že ten druhý nemusí mít a také pravděpodobně nemá stejnou představu o konkrétní věci jako já. Prevencí tohoto konfliktu tedy je zřetelně vyjádřit vlastní představu a vysvětlit ji a požádat o vysvětlení druhého, co míní tím, když říká to či ono. Důležitý je tedy rozhovor a vzájemná komunikace.

- **konflikty názorů** – názor je **spojení určité představy s hodnotícím soudem**. Rozdílnost v názorech je přijímána oproti jiným rozdílnostem jako něco přirozeného. Při vytváření názorů bereme v úvahu posouzení různých hledisek. Rozdíly jsou v tom, jakou váhu lidé jednotlivým hlediskům přikládají z hlediska preferencí. Dostáváme se tímto k systému hodnot, který je v pozadí našich názorů. Mezi lidmi s odlišnými hodnotícími škálami dojde snáze k rozporu než mezi lidmi s blízkými strukturami hodnotících škál. Rozpory názorů se studují v psychologických laboratořích. Při střetnutí dvou lidí s odlišnými názory na stejnou věc by mělo dojít k jejich vzájemné konfrontaci a pokusu

⁶⁸ Křivohlavý, J.: Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál, 2008.

o řešení „neřešitelného“ úkolu, tzn. dojít k oboustranně přijatelnému řešení = ke společnému kompromisu.

- **konflikty postojů** – postoj je **názor zabarvený osobním citovým vztahem**. Postoj vzniká tak, že se ze dvou premis (předpokladů) vyvozuje závěr. Postoj je výsledkem celé řady vedle sebe stojících názorů. Dominantní úlohu při vzniku postoje hraje sociální učení (např. dva lidé procházeli během svých životů odlišným sociálním vlivem, přišli do styku s různými lidmi, setkali se s odlišnými názory a postoji a to v nich zanechalo určité stopy). O konflikty postojů se zajímá experimentální sociální psychologie. Při řešení postojových konfliktů je nutné si uvědomit, že se jedná o situace emocionálně nabitě, velkou váhu mají i neverbální projevy.
- **konflikty zájmů** – příkladem konfliktu zájmů je **souboj** či **duel**. Jedná se o střetnutí typu „buď já, nebo ty“ ve vyhrocené podobě. Tento typ konfliktu může mít několik různých forem. Můžeme zde mluvit o **konfliktu dvou neurvalců** (kde nikdo nechce ustoupit), o **konfliktu dvou gentlemanů** (kde si oba dávají přednost a nikdo nechce jít). Střet interpersonálních zájmů tvoří nejzávažnější skupinu konfliktů mezi lidmi. Tyto konflikty mají nejtěžší důsledky pro oblast zdraví jedinců a skupin. Jedná se o nejtěžší a nejsložitější druh konfliktu.⁶⁹

V praxi se daleko častěji setkáváme se smíšenými druhy konfliktů. Rozumíme tím nákupení, prorůstání, propojení jednoho druhu konfliktu s druhým a jejich vzájemné vazby a závislosti.

Do smíšených konfliktů řadíme:

- konflikt zájmů v pozadí konfliktu názorů,
- konflikt zájmů v pozadí konfliktu představ,
- konflikt postojů v pozadí konfliktu názorů,
- konflikt představ a zájmů v pozadí konfliktu názorů.⁷⁰

⁶⁹ Křivohlavý, J.: Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál, 2008.

⁷⁰ Křivohlavý, J.: Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál, 2008.

Osobní (intrapersonální) konflikty jsou velmi rozmanité. Jedná se o:

- **intrapersonální konflikty představ** – např. někdo přichází, slyšíme kroky, ale nevidíme osobu, která přichází. Můžeme si říkat „Kdo je to? Je to Petr nebo Pavel? Nebo někdo jiný?“ A tímto si vytváříme určité představy. Další konflikty představ jsou takové, kdy slovní (verbální) sdělení je v rozporu s mimickým (neverbálním) sdělením (konflikt mezi tím, **co** se říká a **jak** se to říká). Vnitřní konflikty mohou pramenit i z nejistot ve věci společenských norem (např. zda se ve společnosti má nebo nemá při jídle mluvit).
- **intrapersonální konflikt názorů** – pokud si klademe určitou otázku, na kterou nevíme odpověď. Rozpaky mohou být znakem vnitřního boje názorů.
- **intrapersonální konflikt postojů** – pokud o něčem nebo o někom uvažujeme a nemáme na věc či osobu vyhraněný postoj. Bylo by tedy vhodné si k tomuto konfliktu ujasnit vnitřní vztah.
- **intrapersonální konflikty zájmů** – např. mám dnes večer volno a mohu si vybrat, jakým způsobem budu volno trávit (např. návštěvou divadla, kina, čtením knihy). Zápasí ve mně tedy různé zájmy. Speciální podskupinu zde tvoří **konflikty zájmů osobních a společenských** (konflikty společenských norem, rolí, ohledů). Speciálním konfliktem může být **spor dvou morálních tendencí**, etických příkazů, společenských motivů... Čím bližších či hlubších a zásadnějších věcí se tento spor týká, tím bývá bolestnější.
- **smíšené intrapersonální konflikty.**⁷¹

Pokud hovoříme obecně o mezilidských konfliktech, často každého v prvopočátku napadnou generační konflikty. Jaký je však vliv věku na řešení mezilidských zájmových konfliktů? Na toto téma bylo psychology provedeno velké množství výzkumů a experimentů. Byla zjištěna základní premisa, a to taková, že v průběhu let docházky na základní školu se nezvyšuje, ale naopak zákonitě výrazně snižuje ochota ke spolupráci v konfliktních situacích, které by bylo možné řešit k oboustrannému užitku kooperací. Základní průběh vztahu mezi věkem a ochotou ke spolupráci vykazuje stejný trend, a to takový, že ochoty ke spolupráci u dětí ubývá tím více, čím více se děti dostávají do období puberty.

U výzkumů dospělé populace bylo zjištěno, že přibývajícím věkem je faktorem, který působí opačně než u dětí. Čím starší byly dospělé pokusné osoby, tím větší ochota ke kooperaci

⁷¹ Křivohlavý, J.: Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál, 2008.

v modelových konfliktních situacích byla zaznamenána. Z toho vyplývá, že kritickým obdobím pro tvořivé řešení mezilidských konfliktů je doba dospívání. Mladí lidé v období vrcholné puberty a těsně po ní jsou nejméně ochotní ke spolupráci a k dohodě.

V případě **konfliktů mužů a žen** jsou rozdíly velmi značné. Na tuto problematiku bylo provedeno sociálními psychology množství výzkumů a pokusů. Jeden z největších výzkumů zaměřených na konfliktní jednání provedl A. Rapoport na univerzitě v Michiganu. Z těchto výzkumů vyplynulo, že vyšší úroveň spolupráce v konfliktních situacích je u mužů. Muži se snaží v konfliktech více spolupracovat, více reagují na výzvy ke spolupráci než na výzvy k soupeření. U žen tomu bylo naopak. Pokud byly ženy v roli slabších partnerů, byly ochotnější ke spolupráci. Pokud však byly ženy v roli silnějších partnerů, chovaly se podobně jako muži ve stejné pozici. Muži volili vyšší úroveň spolupráce v konfliktech mírnějších, ženy naopak více spolupracovaly v konfliktech vážnějších či krutějších. Tyto pokusy byly provedeny na poměrně mladých lidech a nebyly doposud provedeny na dospělých.⁷²

2.3 Krize a krizové situace

„Podle současných psychologických koncepcí představuje krize přechodný stav vnitřní nerovnováhy způsobený kritickými událostmi nebo takovými životními událostmi, které vyžadují zásadní změny a řešení.“⁷³

O krizi můžeme také říct, že je normální reakcí na nenormální situaci. Nejedná se tedy o žádnou nemoc. Krizi lze vymezit jako reakci na situaci, kterou jedinec není schopen snadno řešit v rámci svých obvyklých strategií, jakými je zvyklý zvládat zátěž.⁷⁴

⁷² Křivohlavý, J.: Konflikty mezi lidmi. Praha: Portál, 2008.

⁷³ Špatenková, N.: Krize. Psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004. s. 15.

⁷⁴ Špatenková, N.: Krize. Psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004. s. 15.

Krise psychická je narušení nebo ztráta duševní rovnováhy, která nastává v případě, kdy se člověk střetne s překážkou, kterou není schopný vlastními silami zvládnout v přijatelném čase a navyklým způsobem.⁷⁵

„Sestavit úplný výčet událostí, které mohou být příčinou krize, není možné. Krize je stavem ryze subjektivním. Svůj vnitřní svět i své okolí vnímá každý jedinec naprosto odlišně, věci, události a ostatní lidé mají pro každého člověka jiný význam. To, co pro jednoho může znamenat bezvýznamnou životní epizodu, může pro jiného znamenat příčinu dezintegrace osobnosti. Každý člověk disponuje různě silnými obrannými a adaptačními mechanismy a mírou frustrační tolerance.“⁷⁶

V roce 1964 sestavili Holmes a Rahe klasifikaci životních událostí, které se mohou stát příčinou krize. Vytvořili tabulku náročných životních událostí. V této tabulce je vytvořena škála životních událostí s obecnými časovými normami pro vyrovnání se s určitým typem zraňující události (např. ztráta životního partnera – 1 rok apod.). I příjemné události provázené pozitivními emocemi jsou obsaženy v této škále a mají své záporné hodnoty (např. Vánoce, dovolená apod.). Potencionální zdroj krize spočívá v subjektivním hodnocení konkrétní životní události a vlastních možností – nikoliv tedy v životní události samotné. Krize je taková situace, kterou člověk za krizi považuje.⁷⁷

Typologie krizí může být různá, neboť různí autoři preferují různá kritéria. Krize můžeme vymezit následovně:

- **vývojové (celkové)** – jedná se o krize z očekávaných životních změn. Jsou neoddělitelnou součástí lidského života. Přináší vždy s sebou určitou změnu a přijetí nových rolí a úkolů. Vyžadují nové strategie zvládnání a způsoby řešení, jsou doprovázeny emočním napětím, které může být vnímáno i negativně. Příklady mohou být ukončení školy, odchod z domova, sňatek, nástup do práce, odchod do důchodu apod.
- **situační (epizodické)** – vznikají v důsledku vnějších, neočekávaných situací a epizod. Jsou označovány také jako traumatické krize, a to v případě, kdy jsou vyvolány intenzivními a silnými stresory. Ohrožují identitu a integritu jedince, pocit bezpečí, zdraví a někdy i samotný život. Patří sem např. smrt blízké osoby, katastrofa, ztráta práce apod.

⁷⁵ Vymětal, Š.: Krizová komunikace a komunikace rizika. Praha: Grada, 2009.

⁷⁶ Špatenková, N.: Krize. Psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004. s 19.

⁷⁷ Špatenková, N.: Krize. Psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004.

- **kumulované (chronické)** – dochází k nim, pokud jedinec ustoupil od řešení krize vývojové, ke které zaujmul pouze částečný způsob řešení nebo také (v případě krize traumatické) se tato krize zastavila ve fázi emoční reakce.⁷⁸

Hojně rozšířený a používaný je u nás **klasifikační systém krizí podle Baldwina**. Vytvořil šest typů krizí, které odstupňoval podle závažnosti.

Baldwin vymezuje:

- **situační (dispoziční) krize** – jsou vyvolány vnějšími spouštěči. Jde o problematické situace, které v jedinci vyvolávají intenzivní pocit tísně (např. student se nemůže učit na zkoušku tak, jak by si představoval, protože je vyrušován spolubydlícím).
- **přechodové (tranzitorní) krize** – pramení ze situací, které je možné předvídat. Jedinec očekává, že tyto situace nastanou, může se na ně připravovat a mít nad nimi jistou kontrolu. Tyto situace však vyžadují změnu a nové přizpůsobení se (např. změna zaměstnání, sňatek, odchod do důchodu, stěhování apod.).
- **traumatické krize** – jsou způsobeny mocnými vnějšími stresory, které člověk nemůže očekávat a nemá nad nimi žádnou kontrolu. Jedinec se cítí zdrcen a jeho strategie vyrovnávání se stresem jsou ochromeny (např. náhlá smrt partnera, autonehoda, přírodní katastrofa, válečný stres apod.).
- **vývojové krize** – vyplývají z psychodynamiky osobnosti a z neúčinných pokusů řešit základní vývojové otázky v oblasti mezilidských vztahů (např. závislost, moc, hodnotové konflikty, láska, důvěra, žárlivost, vliv apod.). Pokusy o dosažení citové zralosti bývají často neúspěšné a opakují se problematické vzorce v oblasti mezilidských vztahů (např. opakované partnerské vztahy s „nevhodnými“ partnery, nevěry, zneužívání dětí apod.).
- **psychopatologické krize** – mohou být způsobeny předchozí vývojovou krizí či mohou řešení krize výrazně zhoršovat a komplikovat. Objevují se nejčastěji u neurotických lidí, hraničních osobností, charakterových poruch a neorganických psychóz.
- **krize vyžadující okamžitou psychiatrickou pomoc (neodkladné krizové stavy)** – dochází ke zhoršování celkového stavu jedince, který přestává být odpovědný za své činy. Jedná se o stavy akutních psychóz, drogové či alkoholové intoxikace, nekontrolova-

⁷⁸ Špatenková, N.: Krize. Psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004.

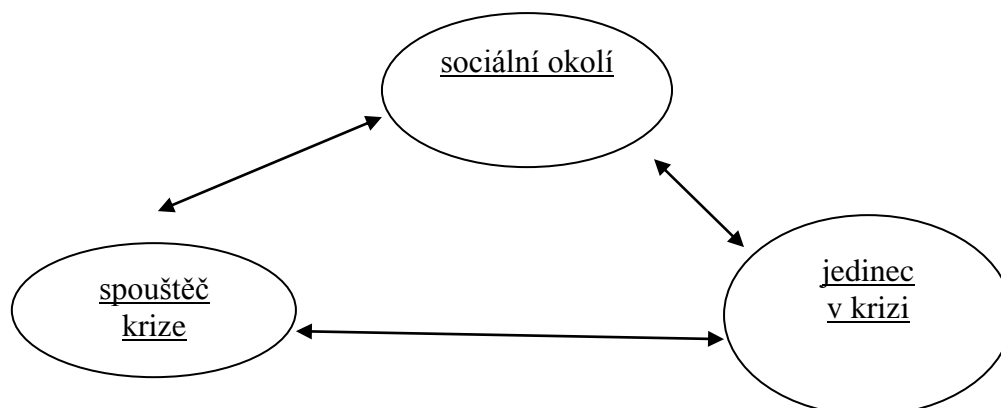
telné agrese, sebevražedné či vražedné jednání. Intervence je v tomto případě obtížná, neboť intervent má k dispozici velmi omezené množství základních informací. Cílem je rychlá a efektivní intervence.⁷⁹

„Co se v průběhu krize s člověkem děje? Nejdříve se většinou objevuje úzkost v reakci na spouštějící stresor, jedinec se snaží využít již dříve osvědčených mechanismů vyrovnání s obtížnou situací, hledá zdroje opory ve svém blízkém sociálním okolí. Pokud se řešení nepodaří tímto způsobem dosáhnout, pocit ohrožení se zvyšuje a často se objevuje bezmoc a pocit ztráty kontroly nad situací. Jedinec dále zkouší – většinou se uchyluje k novým, experimentálním způsobům řešení, improvizuje. Může se pokoušet o změnu pohledu na svou situaci, přijímá rozhodnutí, může vyhledat odbornou pomoc. Pokud se ani rozšíření dosavadního repertoáru zvládnutí zátěže neukáže jako účinné, ohrožení jedince narůstá. Dochází k psychologické dezorganizaci, k výrazným projevům úzkosti, hlubokým emočním výkyvům. Tato fáze může vést k projevům rezignace nebo k různým psychopatologickým příznakům, stejně jako k (psycho)somatickým obtížím.“⁸⁰

Na duševní krizi nelze pohlížet izolovaně. Vzájemně vždy působí více faktorů, které vidíme v následujícím obrázku.

⁷⁹ Špatenková, N.: Krize. Psychologický a sociologický fenomén. Praha: Grada, 2004.

⁸⁰ Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007. s. 51

Obrázek č. 4: Interakce hlavních faktorů v krizi

Pramen: Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007. s. 52

- **spouštěč krize** – je většinou aktuální vnitřní stresor nebo vývojový úkol,
- **jedinec v krizi** – znamená osobnost se svými vlastnostmi, dřívějšími zkušenostmi, navyklými či naučenými postoji a chováním, popřípadě psychopatologií nebo somatickou zátěží,
- **sociální okolí** – může být zdrojem neformální opory (rodina, přátelé, kolegové) nebo opory institucionalizované. Sociální prostředí může být zdrojem zátěže nebo vlastního krizového spouštěče.⁸¹

Sama krize nepředstavuje patologii. Člověk, který krizi prožívá, ji většinou vnímá jako ohrožení. V případě akutní krize se člověk dostává do relativně labilního stavu, kdy staré a osvědčené postupy nefungují, život se změnil a dochází k vychýlení dosavadní rovnováhy. Pokud se člověku podaří krizi úspěšně překonat, může dosáhnout rovnováhy nové, potvrdit si svoji kompetenci, integrovat do sebe své negativní prožitky, přizpůsobit se své nové životní situaci a rozšířit si svůj repertoár zvládnání obtížných situací. V tomto případě lze říci, že využil růstový potenciál, který v sobě krize skrývá.

⁸¹ Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007.

Pokud se člověku z nějakého důvodu nedaří krizi vyřešit, dochází obvykle k chronifikaci krize i jejích doprovodných projevů psychických, somatických a sociálních. Za určitých podmínek může dojít k akutnímu nepříznivému vyústění krize např. ve smyslu sebevražedného jednání.⁸²

2.4 Psychologické aspekty lidí bez domova z pohledu věkové struktury

Bezdomovectví představuje specifickou subkulturu lidí, kteří mají různé motivy, charakteristiky i osobnostní rysy. Každý bezdomovec je individuální osobnost a nachází se v odlišné situaci, kdy společným znakem v rámci této subkultury je ztráta bydlení.

Pád člověka do bezdomovectví zapříčiní většinou osobní krize, která člověka vyvede ze zaběhnutých zvyků a způsobu života. V průběhu lidského života se střídají období stability a období změny. Období stability trvá asi osm let, poté následuje pětileté období změny. Erikson předpokládal v průběhu života osm vývojových krizí, kdy proti sobě bojují dvě protikladné hodnoty, které jsou určující pro další vývoj člověka. Ztráta domova a propad na dno společnosti je důsledkem selhání v několika po sobě jdoucích krizích. Selhání má svůj původ a jeho nejprimárnější příčiny můžeme najít již v dětství při zvládání či nezvládání prvních krizí. K selhání v podobě bezdomovectví může dojít v průběhu života v různém věku, přičemž vznik či původ může být jiný u každé z věkových kategorií. Rozdíly jsou patrné ve způsobech vyrovnávání se s krizí v závislosti na vývojovém stupni, ve kterém se člověk dostal na ulici. Na ulici se také projevují generační rozdíly ve způsobu, jak se o sebe postarat. U některých lidí bez domova dochází k regresi, kdy tzv. sestoupí na nižší vývojové stádium. Dospělí lidé tak mohou mít v důsledku této regrese sklon k rizikovému chování typickému pro adolescenta. Normální život jedince se vyvíjí směrem dopředu, kdy dochází k rozvoji osobnosti a člověk je platnou součástí společnosti. Toto

⁸² Šupková, D. a kol.: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. Praha: Grada, 2007.

však pro lidi žijící na ulici neplatí. Jejich rozvoj osobnosti se na ulici zastavuje a vyvíjí se nežádoucím směrem.⁸³

- **Mladí bezdomovci do 26 let věku**

Někteří mladí bezdomovci nechtějí docházet a využívat služeb pro bezdomovce a raději si vybírají služby pro drogově závislé. Myšlení a chování mladých bezdomovců se odlišuje od starších a v těchto rozdílech se objevuje třetí plocha. Tito lidé mají psychologické charakteristiky stejné jako ostatní adolescenti v jejich věku. Zpravidla nechtějí řešit svou budoucnost, orientují se na svou vrstevnickou skupinu a jejich nejvyšší hodnotou je svoboda. Současná mladá generace vnímá období adolescence jako období hedonismu, chce si především užívat života. Objevuje se však také téma nudy a ztráty smyslu života. Oslabuje se morální žebříček hodnot, což vede ke konzumaci slasti a odmítání dlouhodobých závazků. Ulice se tak pro některé může stát náhradním prostorem pro realizaci svých potřeb, zdrojem slasti a vytoužené svobody. Toto riskantní chování může mít následky v podobě závislosti, doživotního zadlužení, předčasného ukončení vzdělávání a znevýhodnění na trhu práce. Erikson viděl krizi adolescence v hledání identity, přičemž tato identita nemůže být nalezena, pokud se jedinec emočně neoprostí od vlivu rodičů a nenajde si vlastní styl života. Mladí bezdomovci často odmítají vstup do dospělého života nebo toho nejsou schopni, pocit ztráty nevnímají tak silně jako starší bezdomovci a příčiny své situace vidí v původní rodině. Příčiny bezdomovectví mladých lidí vždy souvisejí s rozpadem a nefunkčností orientační rodiny. V České republice musí být dítě do dovršení 18. roku věku v rodině nebo v ústavu. Existují případy, kdy někteří rodiče nejeví zájem o dítě a jeho zmizení nenahlásí, neboť by přišli o dávky na děti. Ztracené děti se tedy mohou toulat. Pokud jsou objeveny policií, jsou odvezeny zpět do nevyhovující rodiny či do ústavní péče. Z tohoto důvodu tedy bezdomovci mladší osmnácti let tají svoji identitu i věk a pohybují se po ulici mimo jakoukoliv sociální pomoc. Tuto pomoc se bojí vyhledat, neboť vědí, že situace bude řešena jejich návratem do nevyhovující rodiny či umístěním do ústavní výchovy.

Mladí bezdomovci se rádi chlubí tím, že jsou na ulici dobrovolně a že je tento život baví. Často mají rodiče, kteří by se o ně chtěli postarat, ale oni by se museli podřídit jejich

⁸³ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

pravidlům. Pravidla jsou však pro ně omezující, a proto si volí potenciální svobodu na ulici.⁸⁴

Jiná situace je u dospívajících po odchodu z dětského domova. „Děti z dětských domovů se mohou ubytovat v Domě na půl cesty, v případě soustavné přípravy na budoucí povolání do věku dvaceti šesti let pobírají sociální dávky apod. Mladí lidé opouštějí dětský domov nepřipraveni na běžný život a riziko selhání je větší, protože nemají dostatečné podporující sociální zázemí. Tendenci k předčasnému opuštění dětského domova mají lidé, kteří jsou považováni za problematické a mají za sebou rodinné trauma z původní rodiny. Situace dětí z dětských domovů se postupně zlepšuje, na ulici převládají mezi mladými bezdomovci spíše jedinci z problematických rodin.“⁸⁵

Vysoce rizikové je u mladých lidí nadměrné užívání nelegálních drog – v ČR především nitrožilně užívaný heroin a pervitin. Droga může být jak primární, tak i sekundární příčinou bezdomovectví. Droga plní mladým bezdomovcům dvě základní funkce. Je pro ně nejdostupnějším útekem před realitou a stereotypem. Opojný stav jim může přinášet i subjektivně důležité informace.

Mezi mladými bezdomovci je poměrně málo alkoholiků, neboť závislost se utváří až po několikaletém nadměrném užívání. Často ale dochází k různému kombinovanému užívání drog. Mladí lidé se chtějí omámit a experimentují s různými drogami (např. marihuana, toluen, houbičky (lysohlávky), subutex apod.). Konzumace drog se stává u mladých bezdomovců společenskou záležitostí, v případě silné závislosti je pak spíše od skupiny izoluje. Životní styl toxikomana je však dost finančně náročný, proto je pro jedince důležité se držet ve skupině, kde získává subjektivně důležité informace (o prodeji drog, způsobu výdělků). Mladí bezdomovci se živí krádežemi v obchodech, dealerstvím drog a silně drogově závislí prostitucí. Získané peníze pak ihned utratí.

Mladí bezdomovci dbají o svůj zevnějšek, oblékají se do značkového oblečení či do oblečení ve stylu alternativní kultury punk či hip hop. Stylizace do alternativní kultury značí spíše pouliční životní styl nebo rebelii proti systému a zakrývá vlastní selhání. Tito lidé se nechtějí nazývat bezdomovci. Pokud se mají sami pojmenovat, volí slova jako dítě

⁸⁴ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

⁸⁵ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 93-94

ulice, squater, toxík. Jejich život se však zcela podobá bezdomoveckému. Většinou s rodiči nekomunikují, pokud ano, tak spíše zprávou sms nebo e-mailem. K udržování povrchních kontaktů užívají sociální síť Facebook. Ve zprávách rodičům či na svém profilu se snaží působit bezproblémově a snaží se vyvolat zdání, že společensky fungují. Skupina lidí na ulici nahrazuje mladému bezdomovci jeho rodinu. Vztahy v této skupině jsou silně orientované na přítomnost, jsou plné emocí, ale zdají se být účelové a povrchní. Mezi mladými bezdomovci vznikají partnerské vztahy, které jsou na ulici relativně pevné. Mají však strach, že dostat se z ulice by znamenalo konec jejich vztahu. Páry, které vzniknou na ulici, jsou často účelové a mimo ulici nefungují. Takový pár prověří těhotenství. Málokterá dvojice však své úsilí dotáhne do konce a dítě většinou končí v kojeneckém ústavu či v adopci. Po určité době mladí bezdomovci přijdou na to, že jim tento způsob života nevyhovuje. Mohou se ale objevit bariéry, které jim zabrání vrátit se do normálního života (např. infekce hepatitidou C nebo virem HIV – v ČR je rozšířena infekce hepatitidou C či drogová závislost). Každý měsíc také nabývá osobě bez přístřeší dluh za neplacení zdravotního pojištění a obvykle i pokuty za jízdy „načerno“ v MHD. Mladí bezdomovci často nedokončí školu a zůstanou bez kvalifikace, na ulici se dostanou i do konfliktu se zákonem, což pro ně může znamenat stigma pro budoucí život. Mladý člověk má šanci se vymanit z bezdomovecké epizody, která bývá často chápána jako součást hledání vlastního já.⁸⁶

- **Bezdomovci v produktivním věku**

Produktivní věk tvoří relativně dlouhé období. Profesionální kariéra obvykle začíná okolo dvacátého pátého roku věku a končí kolem šedesátého roku věku života. Během tohoto dlouhého období může dojít k různým negativním událostem či osobnostním selháním, jež mohou vyústit v bezdomovectví. Bezdomovectví v produktivním věku bývá chápáno jako negativní důsledek dlouhodobého osobního selhání jedince. Jedinec v tomto věku ztrácí bydlení a společností bývá posuzován jako slabá či nepřiměřeně riskující osoba, která si své bezdomovectví zavinila sama. Jde však o lidi ze širokého společenského spektra a z různých společenských vrstev. Bezdomovectví znamená v tomto věku pro lidi značné stigma. Pokud hledá člověk příčinu bezdomovectví ve svém vlastním selhání, může to vést k extrémům, kdy se s bezdomovectvím identifikuje a nepokouší se z ulice dostat. Jedinec,

⁸⁶ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

který jako příčinu svého bezdomovectví vidí okolní společnost, kterou ze svého bezdomovectví obviňuje, se dostává do extrémní situace. Má vysoké nároky na okolí a cítí se poškozován, své bezdomovectví vnímá jako nespravedlivé. Čeká, že někdo přijde a dá mu klíče od bytu. Oba přístupy vyústí do stavu očekávání.

Bezdomovec v produktivním věku ztrácí nejen fyzické zázemí, ale také dosavadní role a společenské postavení. Cítí se hluboce ponížen, opouštění zázemí doprovází značný stres. Pokud má peníze a práci, je schopen bydlet na ubytovně. Pokud si nevytvoří nové zázemí, je ohrožen bezdomovectvím a ubytování je závislé na finančních možnostech. Proto tedy existuje rovnítko mezi nezaměstnaností a bezdomovectvím. Mezi signály, které značí propad do bezdomovectví, lze zařadit rozpad rodiny, dlouhodobou nezaměstnanost nebo alkoholismus. Stigmatu bezdomovce se lidé v tomto věku zbavují obtížněji. Minimální možnost návratu do společnosti mají lidé kolem padesáti let. Většinou bývají dlouhodobě nezaměstnaní a jsou bez nároku na důchod. Je pro ně obtížné začít od začátku, hůře se přizpůsobují změnám a bývají jako první postiženi finanční krizí. Z této věkové kategorie vzešli i první bezdomovci v ČR. Tito bezdomovci jsou hůře motivováni pro návrat do společnosti. Starší jedince je možné motivovat dosažením důchodu, neboť ten jim může dodat jistotu. Lidé před šedesátým rokem života se často vzdávají profesní kariéry a snaží se to tzv. „jen doklepat“ do důchodu. Příčinou bezdomovectví v tomto věku bývá často dlouhodobá nezaměstnanost. Ve třiceti či čtyřiceti letech života člověk často prochází různými podobami krizí středního věku. Nejčastějšími příčinami bezdomovectví této věkové skupiny bývá rozvod a tendence ke zneužívání alkoholu. Během produktivního věku musí být člověk neustále v pohybu tím správním směrem, aby se nedostavila krize.⁸⁷

„V tomto věkovém období se na ulici nachází i někteří bezdomovci, kteří se jimi stali jako dospívající. Málokdo z nich zůstává na ulici po celou dobu. Může jít o cyklické bezdomovectví nebo o „doživotně skryté“ bezdomovectví – nezaloží rodinu, žijí po ubytovnách a pracují za plat, který jim stačí na jeden měsíc, a nic neušetří. Nejsou schopni si zvýšit standard bydlení a zůstávají v definici skrytého bezdomovectví. Do této skupiny bývají zařazeni sezónní dělníci migrující za prací. Jde o málo kvalifikované jedince bez vlastní rodiny pracující po celý život za minimální plat.“⁸⁸

⁸⁷ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

⁸⁸ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 98.

Ve všech věkových kategoriích se mezi bezdomovci objevují lidé s psychiatrickou diagnózou. Nemoc izoluje člověka od sociálních kontaktů a zhoršuje jeho pracovní schopnosti. Mezi bezdomovci v této věkové kategorii se objevují i lidé postižení dlouhodobým pobytém ve vězení nebo dlouhodobě léčení v nemocnicích či léčebnách. Tito lidé mají často jediné přání, a to vrátit se mezi zdi ústavu. Důležité je nezanedbat zdravotní rizika bezdomovectví. Lidem ve středním věku často chybí motivace. Život vzdávají a některým lidem může pomoci ke změně jen samotný „pád až na dno“, kdy až v této chvíli jsou většinou ochotni přijmout pomoc a orientovat se na změnu. Důležitým úkolem je vrátit těmto lidem ztracenou důvěru a víru.⁸⁹

- **Bezdomovci v postproduktivním věku**

Člověk v důchodovém věku, který spí na ulici, vyvolává u ostatních soucit a poukazuje na určitou chybu v sociálním systému. V závěru života by se o člověka měla postarat jeho rodina, kterou založil. Krize rodiny však za posledních několik let zapříčinila nárůst počtu bezdomovců. Starý bezdomovec může zůstat na ulici i z důvodu, že se odmítá vzdát jistého druhu autonomie. Sociální systém nabízí seniorům pomoc, ovšem za předpokladu, že svoji vlastní autonomii omezí.

Autonomie jako druh svobody má několik částí. „Zdravotní autonomií je, když zdraví neomezují fungování jedince, a to hlavně jeho mobilitu. Součástí osobní autonomie je soběstačnost. Psychologická autonomie se týká rozhodování a orientace v situaci a v reálných možnostech řešení. Sociální autonomie bývá omezena výběrem lidí, s nimiž můžeme komunikovat.“⁹⁰

V domovech důchodců se senior vzdává části všech druhů autonomií. Pokud se na tuto situaci negativně adaptuje, výsledkem je závislost na několika osobách a na sociálním systému. Opakem může být zvýšená obranná aktivita seniora, kdy si např. prací dokazuje, že je stále zcela autonomní. Ze ztráty autonomie senior viní buď své okolí, nebo sebe sama, vidí se jako starý a nemožný. Senioři se hůře adaptují na neustálé změny, uzavírají se do jiné reality a unikají jim důležité informace, přestávají rozumět okolí a okolí jim. Žijí ve

⁸⁹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

⁹⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 99-100.

své vlastní virtuální realitě. Nejčastější příčinou bezdomovectví v seniorském věku je nemoc. Často seniorům po zaplacení nájmu nezbyvají další peníze na živobytí, stávají se tak klienty služeb pro bezdomovce, i když mají vlastní bydlení. Často jsou tito senioři nuceni hledat jiné zdroje obživy, např. vybírají popelnice, žebrají nebo vyhledávají jídlo v centrech pro bezdomovce. Často bývají emočně připoutáni k bytu. I když si ho finančně nemohou dovolit, jinam se stěhovat nechtějí. Jakékoli zdražování berou jako nespravedlnost. Volba alternativního bydlení přímo na ulici je často demonstrací proti domnělé nespravedlnosti. Nejnižší důchody lidí na ulici se pohybují okolo 3 000,- Kč měsíčně, průměrné důchody od 4 000,- do 6 000,- Kč měsíčně, výjimkou však nejsou ani lidé na ulici, kteří pobírají důchod okolo 12 000,- Kč měsíčně. Důvody, proč si z důchodu nechtějí zaplatit např. ubytovnu, jsou různorodé. Obvykle mají však důchod tak nízký, že si z něj nemohou dovolit zaplatit ani nejlevnější ubytování. Bezdomovci mají obecně malou důvěru v úřady. Mají pocit, že vyřízení důchodu s sebou nese ztrátu autonomie, a také pocit, že někoho vyřizováním důchodu obtěžují. Vyřízení důchodu je složitá administrativní operace, která pro seniora představuje stresové situace.⁹¹

Na ulici se stárne mnohem rychleji. Bezdomovec vypadá starší, než ve skutečnosti je. Nejdelší doba strávená na ulici je dvacet let, a to především proto, že před změnou režimu bylo bezdomovectví vzácné. Na ulici se může člověk dožít něco málo přes šedesát let. Někteří žijí monotónním životem, živí se sběrem nebo žebrotou, případně prodávají Nový prostor. Mají časový harmonogram dne a jakákoli změna je pro ně stresující. Bezdomovci v seniorském věku často mění status skrytého a zjevného bezdomovectví. Pokud jsou schopni spolupráce, zůstávají v léčebnách nebo azylových domech, kde často i „dožijí“. Část seniorů balancuje mezi zaplacením nájmu za byt a hrozbou vyhození na ulici, čímž splňují definici potencionálních bezdomovců. Staří bezdomovci často říkají, že nemá smysl snažit se dostat z ulice, neboť stejně brzy umřou. V tomto ohledu může být práce s nimi náročná.⁹²

⁹¹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

⁹² Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

2.5 Specifika bezdomovecké subkultury, ohrožené rizikové skupiny a nejčastější problémy lidí bez domova

Bezdomovci mají vlastní pouliční kulturu, která je značně specifická a dosti svérázná.

- **Vzhled a oblečení**

Bezdomovce poznáme na první pohled podle vzhledu, neboť dodržování hygieny je na ulici značně obtížné. Osoby, které jsou na ulici teprve krátce, se snaží uchovat si své každodenní hygienické návyky. Chtějí to proto, aby si uchovaly pocit hrdosti, a tímto způsobem se odmítají identifikovat s ostatními bezdomovci. Zvýšená poptávka po hygienických službách je taktéž u mladých bezdomovců, u osob provozujících prostituci či nějakou formu drobné kriminality. Ženy bezdomovkyně zpravidla trpí absencí osobní hygieny více než muži bezdomovci. V případě, že ženy konzumují alkohol, který jejich zásady a návyky úspěšně zastíňuje a otupuje, brzy na dodržování hygieny rezignují také. Bezdomovkyně prostitutky však o svůj zevnějšek dbát musí, používají líčidla a upravují si vlasy, většinou se častěji myjí. Důležitým identifikačním znakem jsou pro bezdomovce vlasy. Péče o vlasy je totiž na ulici velmi obtížná a málokterý bezdomovec má čisté a nemastné vlasy. U dlouhodobého chronického bezdomovectví je míra hygieny hodně nízká. Za zanedbanou hygienou stojí většinou také alkohol nebo porucha osobnosti. Na vzhledu se podílí i oděv. Mladí bezdomovci většinou kladou velký důraz na značkové oblečení, které je znakem určitého postavení, i když tomu tak u nich ve skutečnosti není. Oblečení pro ně plní funkci psychologické obrany. Bezdomovci nacházejí oblečení v popelnících, navštěvují charitu, mladí jej kradou nebo jej získávají za minimální cenu na černém trhu. Nemohou si jej vyprat, proto oděv po určité době vymění za čistý a nový nebo si jej vyperou v ruce. Větší význam má funkčnost a praktičnost oděvu než jeho vzhled. Vzhled bezdomovce vytvářejí i různé igelitové tašky nebo batohy, v nichž je shromážděn všechen majetek vlastníka. „Tahají“ s sebou spacák nebo stan a velké množství různých nasbíraných odpadků.⁹³

⁹³ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

- **Způsob bydlení**

Bezdomovci tvoří součást veřejného prostoru, neboť at' už přespávají či přebývají kde-koli, nikdy nebydlí ve svém a nemají soukromí. Svým domovem nazývají místa pro přespávání, která nejsou standardním bydlením dle společenských norem. Bezdomovci sami se rozdělují na bezdomovce bez stálého bydlení a tzv. squatery se stálým bydlením v nelegálně obsazených prostorách.

„Nádraží je prvním místem, kam nováček přichází, neboť jde o tradiční místo pouliční kultury s velkým pohybem lidí, dlouhou otevírací dobou pozdě do noci, technickým i hygienickým zázemím, prostředím ideálním pro drobnou kriminální činnost.“⁹⁴

Typickou lokalitou pro bezdomovce jsou také dopravní uzly. Ti, kteří nemají trvalé místo k přespávání, využívají každé vhodnější místo, pohybují se a spí v centru města. Celonoční jízdu tramvají využívají k přečkání noci hlavně v zimních měsících, neboť je chrání před nepřízní počasí. Často bezdomovci jezdí z konečné na konečnou, kdy během jízdy dokážou upadnout do hlubokého spánku během několika sekund v jakékoli poloze. Do té doby, dokud nebudou existovat tzv. ohřívárny – vytápěné místnosti otevřené pro bezdomovce přes noc, budou bezdomovci prostředky MHD vyhledávat stále. Každý rok během zimy umrzne několik desítek bezdomovců a krizová opatření jsou vždy vydávána až po umrznutí několika prvních obětí.⁹⁵

„Bezdomovci chodí v zimních měsících do některých nonstopů, kde je obsluha nechává celou noc popíjet jedno pivo, chodí po domech a zkouší se dostat do sklepa, vyhledávají místa, kde fouká teplý vzduch z klimatizace a usínají tam. Mohou zneužívat protialkoholní záchytné stanice i nemocnice, neboť předstírají opilost, záchvaty či nehybnost, aby se mohli klidně vyspat v teple. Tito lidé mají často převrácený denní režim a dohánějí spánkový deficit přes den v nákupních centrech, knihovnách, některých úřadech či nízkoprahových centrech, v letních měsících pospávají na lavičkách.“⁹⁶

„Pes někdy dokáže nahradit lidského partnera. Absence kvalitních vztahů v bezdomovecké komunitě vede k pořízení psa a soužití se může vyvinout v silnou symbiózu. Pes člověka na rozdíl od ostatních lidí nepodrazí a zůstává v podřízeném postavení.“

⁹⁴ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 64.

⁹⁵ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

⁹⁶ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s. 66.

Tento vztah může naplňovat hodně potřeb těžko uspokojitelných v bezdomovecké komunitě. Pes slouží jako jistota, dodává pocit užitečnosti a bezpečnosti, vyvolává pocity radosti, empatie a sdílení. Bezdomovci mají psy vycvičené tak, že v noci hlídají a ve dne, kdy spí, je naopak hlídá jejich člověk.⁹⁷

- **Zdroje obživy**

Bezdomovci mají alternativní zdroje obživy pohybující se občas na hranici zákona. Většinou však nepáchají závažnou trestnou činnost. Způsob, jakým bezdomovec žádá o pomoc ve formě demonstrace své chudoby, je pojmenován buď žebrání nebo tzv. somrování. Pokud bezdomovec žebrá, žádá o pomoc pasivně – pouze svou prostou přítomností v místech, kde se pohybuje hodně lidí. Pokud bezdomovec tzv. somruje, znamená to, že si aktivně vymáhá pomoc tím, že lidi v okolí obchází a oslovuje je. Žebráci jsou většinou špinaví, demonstrují svoji chudobu a neduhy, aby u ostatních vzbudili lítost. Jedná se o čitelný postoj, který vyzývá druhého k pomoci. Somrováním je rozuměno obcházení lidí s historkou a s požadavkem na pár drobných. Tento druh obživy většinou používají mladší osoby a narkomani.

Mnoho bezdomovců se živí vybíráním popelnic a sběrem surovin. Nejlepší pro tuto činnost jsou ranní a noční hodiny. Každý bezdomovec má svůj vlastní rajón, který si pravidelně obchází. Jedná se o stereotypní činnost, kdy jedinec obejde pár popelnic a svou cestu zakončí většinou u výkupu surovin či na jiném místě podle toho, jaký druh odpadu nasbíral. Vybírání popelnic se tedy netýká vždy jen jídla. Některé nalezené věci se dají zpeněžit či jinak využít – např. oblečení, deky, nábytek, nádobí atd. V bohatších čtvrtích se podaří nalézt i lepší věci – např. funkční elektroniku, značkové, sotva obnošené oblečení, což může sloužit k prodeji v bazarech či na bleším trhu. Některé věci jsou prodány do starožitnictví, do sběrných surovin nebo si je bezdomovec ponechá pro svoji potřebu. Specifickým druhem jsou lidé živící se sběrem surovin – např. papíru, železa, slitiny, vratných lahví, autobaterií apod. Měď patří obecně k nejdražším kovům. Den takového sběrače začíná v brzkých ranních hodinách, kdy podniká „kolečko“ a obchází svůj rajón. Ke svážení suro-

⁹⁷ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012. s 66.

vin používá kolečko nebo kočárek. Ve sběrně vymění nasbírané věci za peníze a zbytek dne stráví popíjením. Sběr surovin se často pohybuje na hranicích zákona.

Bezdomovci brzy zjistí, kdy a kde se podává něco zadarmo. Využívají také služeb charitativních organizací – především možnost se zdarma najíst a provést hygienu. Někteří bezdomovci si plánují svůj den podle nabídky sociálních služeb (pokud jich využívají). Rozdávání jídla je jednou z nejzákladnějších a nejvděčnějších služeb, kterou poskytují charitativní organizace, církve nebo katolické farnosti. Bezdomovci většinou nepobírají sociální dávky, neboť ty bývají nastaveny tak, že na něj bezdomovec obvykle nedosáhne. Sociální systém se pro ně jeví jako složitý, často se i sami nároku na dávku vzdají nebo obdrží dávku tak nízkou, že nestačí k přežití. Jedná se převážně o částky životního a existenčního minima. Řada bezdomovců má také exekuce, které se jim strhávají z jejich důchodu. Bývají hrdí a domnívají se, že svou situaci zvládnou vyřešit sami bez pomoci úřadů.⁹⁸

„Pokud je bezdomovci důchod nebo sociální dávka přiznána, často se stává majetkem více osob. Dívky nebo ženy pobírající invalidní důchod bývají využívány partnery jako zdroj financí. Podobně funguje i vztah mezi dvěma bezdomovci. Žije-li jedinec ve skupině, stává se jeho důchod společným vlastnictvím a je utracen během několika dní. Altruismus mezi bezdomovci je chápán jako závazek, dokud obdarovaný bude něco mít, potom je dobrovolná pomoc vyžadována zpět. To bezdomovce demotivuje – nechtějí si sociální dávky vyřídit, i když na ně mají nárok.“⁹⁹

Ztratit domov také často znamená ztratit práci. Bezdomovci bývají při žádosti o práci diskriminováni – mají ztracené doklady, záznam v rejstříku trestů, nedostatečnou kvalifikaci, nestálost bydlení, případně osobní aspekty (vzhled, špatná komunikace atd.). Zaměstnavatelé mají s bezdomovci negativní zkušenosti. Bezdomovec si obtížně shání práci i proto, že není schopen dát zaměstnavateli na sebe žádný kontakt. Mobilní telefon většinou ztrácí. Alternativou tak může být internet.

„Ve skutečnosti hodně bezdomovců chodí pracovat, jsou však na trhu práce zneužíváni a zaměstnavatel ví o jejich zranitelnosti. Někteří jedinci chápou nalezení práce jako příležitost k obratu a jsou k zaměstnavateli až příliš loajální, ten si je umí finančně i emocionálně

⁹⁸ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

⁹⁹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. s. 77.

připoutat. Nejčastější problém vyvstává hlavně u lidí pracujících tzv. na černo. Do míst, kde se scházejí bezdomovci, tj. do okolí středisek pro bezdomovce (Armáda spásy, Naděje, loď Hermes) jezdí lidé, kteří je verbují do práce přímo na ulici. Zaměřují se na slabší jedince. Práce bez pracovní smlouvy znamená práci bez placení daní a zdravotního i sociálního pojištění. Takto najatí pracovníci mnohdy dostávají pouze zálohy. Zaměstnavatelé si od nich vezmou doklady a při dotazech na plat oddalují datum výplaty.¹⁰⁰

Někteří bezdomovci jsou schopni si najít trvalý pracovní poměr a udržet si jej, ale nedokážou již našetřit peníze na to, aby si našli vlastní bydlení či podnájem. Jejich plat totiž bývá většinou malý a sotva z něj sami přežijí. Výdaje mají vysoké z důvodu závislosti nebo dluhů. Mezi oblíbené práce patří hlídání obchodů, staveb, bank a různých objektů. Jako určitý zaměstnavatel bezdomovců funguje i organizace Nový prostor. Tato organizace založila časopis, který prodávají bezdomovci a lidé v sociální nouzi. Tito lidé si mohou sami koupit časopis za polovinu prodejní ceny. Polovinu z prodeje časopisu si nechává samotný prodejce.

Mnozí z bezdomovců mají zkušenost i s pobytem ve vězení. Pro osoby propuštěné z vězení není dostatek sociálních služeb. Tito lidé se tak dostávají na ulici, kde v delikventním chování pokračují a střetávají se v pouličních ganzích. Bezdomovci bývají častěji oběťmi než členy těchto kriminálních gangů. Na ulici dokáží žít relativně levně a nezaplétají se s podsvětím, pokud netrpí nějakou závislostí. Pokud je člověk závislý na návykové látce, postupně zvyšuje svoji dávku, a tím zvyšuje i potřebu svého výdělku. Způsobu výdělku jej naučí lidé ze skupiny – nejčastěji se jedná o krádeže v obchodech. Minimálně se bezdomovci uchylují k násilným činům a loupežím. Často se však okrádají mezi sebou. Koloběh financí u mladých bezdomovců je vysoký, ke kriminálním činům se uchylují spíše ze zoufalství. Snadný výdělek zajišťuje i provozování prostituce. Mladí bezdomovci jsou v pokušení nechávat si za sexuální služby platit.¹⁰¹

„Po jistou dobu byla doménou bezdomovectví mladých lidí mužská prostituce. V devadesátých letech fungovala Praha jako centrum homosexuální prostituce ovládané gangy kuplířů. Prostituty byli velmi mladí chlapci, kteří opustili své domovy. Žili s ostatními na ubytovnách a většinu výdělků odevzdávali kuplířům. Pouliční homosexuální

¹⁰⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. s. 80.

¹⁰¹ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

prostituce nabyla nebývalých rozměrů. V současné době pouliční prostituce mužská i ženská mizí. Pouliční prostituci provozují lidé drogově závislí, za 250 - 500 Kč za službu. Částka je odvozena od ceny za dávku drogy.¹⁰²

- **Denní rytmus a trávení volného času**

Člověk na ulici musí řešit uspokojení takových potřeb, které dříve považoval za samozřejmé. Jeho dominantním pocitem je nenaplněnost času a nuda. Zároveň mu však jen uspokojování základních životních potřeb mu zabere hodně času. Ulice neposkytuje člověku jistotu, není zde prostor pro odpočinek a soukromí. Život zde je bez řádu a bez hranic. V zájmu jedince je, aby si svůj denní režim vybudoval. Určitý denní řád mu totiž pomůže přežít. Někteří bezdomovci považují subjektivně noc za rizikovější než den. Jsou v neustálém pohybu. Scházejí se na určitém místě, kde mají zdroj obživy a tráví zde čas žebráním nebo somrováním. V průběhu dne se snaží uspokojit několik potřeb – potřebu jídla, hygieny, peněz, odreagování a sociálního kontaktu. Čas tráví ve skupině nebo o samotě. Trávení volného času ve skupině bývá obvykle spojeno s užíváním návykových látek.

Bezdomovci většinou komunikují ne spolu, ale vedle sebe. Každý mluví o vlastním tématu, řeší si vlastní problémy a vede monolog bez ohledu na to, co říkají ostatní. Dialogy často rychle přejdou v hádku. Mnoho bezdomovců nerozumí své vlastní osobní situaci, velmi dobře se však „orientují“ v politice a ve společenském dění. Jejich názory se obvykle pohybují v oblasti bludů, domněnek a smyšlenek, pomocí kterých si vytvářejí systém své vnitřní obrany. Ve stavu k okolnímu světu bývají paranoidní. Obviňují okolní svět za stav, ve kterém se ocitli. Někteří hledají ve svém bezdomovectví vyšší smysl. Uchylují se k ideologiím, které mají souvislost s jejich životním stylem.¹⁰³

Mezi bezdomovci se rozšířilo hnutí tzv. somerpunkerů, které hlásí absolutní svobodu a heslo *No future*. Mají bezdomovecký styl života. Tito lidé žijí na ulici nebo v neoprávněně obsazených budovách, na život si vydělávají somrováním. V létě jezdí po hudebních festivalech, ale zájem o hudbu je spíše okrajový. Pokud inklinují k politickému

¹⁰² Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. s. 84.

¹⁰³ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012.

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

přesvědčení, jedná se především o politický extremismus – např. hnutí Antifa, Dělnická strana atd. Starší bezdomovci hledají identitu v náboženských otázkách a bezdomovectví je pro ně cestou k nalezení svého já. Často se ztotožňují s rolí poustevníka, poutníka či proroka. Bydlící a pracující společnost tyto bezdomovci chápou jako hříšnou a jako tu, která odvádí o Boha.¹⁰⁴

Mezi **rizikové skupiny ohrožené bezdomovectvím** patří:

- **squateři** – lidé obývající neobydlené objekty a domy, a to buď dobrovolně, kdy vyznávají alternativní životní styl, nebo nedobrovolně v důsledku ekonomické nouze,
- **narkomani,**
- **sezónní a příležitostní dělníci** – cizinci a osoby pracující „načerno“,
- **lidé obtížně umístitelní na trhu práce** – lidé s psychosomatickými obtížemi, s kriminální minulostí, pasivně přistupující k práci, málo komunikativní a s malou pracovní kvalifikací,
- **důchodci neschopní uspokojit své potřeby ze svého příjmu,**
- **osoby, které se vyhýbají zákonným povinnostem** – splácení dluhů, nástupu do výkonu trestu, zákazu pobytu atd.¹⁰⁵

Nejčastějšími a hlavními problémy lidí bez domova jsou:

- **nedostatečná sociální kompetence** – nízké dovednosti a znalosti při jednání s institucemi,
- **omezená možnost získat zaměstnání** – nízká kvalifikace, ztráta či nevybudování si pracovních návyků,
- **ztížená dostupnost ke stálému bydlení** – neschopnost pravidelně platit nájemné,
- **nedostatek finančních prostředků** – při nesplnění podmínek pro čerpání sociálních dávek,

¹⁰⁴ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: Bezdomovectví. Praha: Portál, 2012.

¹⁰⁵ http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf

- **chybějící či propadlé osobní doklady** – ztráta nebo krádeže osobních dokumentů, které bezdomovci musí mít neustále u sebe,
- **nepříznivý zdravotní stav** – je příčinou i následkem bezdomovectví (viz kapitola 1.5)
- **ztížený přístup k uspokojování základních potřeb** – stravě, ošacení, hygieně, zdravotní péči a přístřeší,
- **závislost na alkoholu a drogách** – neschopnost žít podle řádu v důsledku permanentního stresu a tím prohlubující se závislosti,
- **rizika spojená s životem na ulici v zimním období** – podchlazení, omrzliny, umrznutí.

V důsledku spánkového deficitu je organismus bezdomovců oslaben a je náchylný k onemocnění. Bezdomovci nosí velké vrstvy prádla, díky kterým jsou náchylní ke kožním onemocněním.¹⁰⁶

¹⁰⁶ http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf

3 BEZDOMOVECTVÍ Z POHLEDU PRÁVNÍHO

V poslední kapitole teoretické části se zaměřím na problematiku bezdomovectví z pohledu právní úpravy v České republice. Vedle oblasti sociální politiky zde vymezím nejdůležitější zákony v sociální oblasti mající vztah k problematice bezdomovectví. Dále se zaměřím na orgány, organizace a zařízení poskytující pomoc lidem bez domova. V závěru kapitoly objasním organizace a zařízení, které poskytují sociální služby lidem bez domova ve městě Brně.

3.1 Právní rámec pomoci lidem bez domova v České republice

Chudoba je fenoménem, který je společný všem bezdomovcům. Problém chudoby se vyskytoval již v počátcích lidské civilizace. Dnes je chudoba spatřována jak v rozvojových zemích, tak v zemích, které se řadí mezi špičku nejvyspělejších zemí naší planety. Lze se domnívat, že tento jev bude naši civilizaci provázet neustále.

„Chudoba je termín víceznačný. Existují velice rozmanité koncepty chudoby. Chudoba je vždy subjektivně prožívána a i samotnými chudými je vnímána odlišně. Odlišně ji také vnímá společnost (jedinci, veřejnost, státní i nestátní instituce). Možnosti interpretace chudoby jsou proto rozmanité. [...] Chudoba je spojována s hmotnou nouzí, deprivací, s vyloučením jedinců či určitých sociálních skupin od materiálních zdrojů.“¹⁰⁷

Chudobu můžeme vymezit jako „stav, kdy lidé nejsou schopni uspokojovat své základní životní potřeby v míře, kterou společnost v dané době uznává jako minimální či nezbytně nutnou. Je to stav, kdy lidé nejsou schopni získat vlastními silami prostředky k tomu, aby zajistili vlastní existenci.“¹⁰⁸

¹⁰⁷ Krebs, V. a kol.: Sociální politika. Praha: ASPI, 2002. s. 86.

¹⁰⁸ Krebs, V. a kol.: Sociální politika. Praha: ASPI, 2002. s. 103.

Chudoba je považována za jednu z příčin bezdomovectví. Rozlišujeme subjektivní a objektivní chudobu. Objektivní se dále rozděluje na absolutní a relativní. Subjektivní chudoba je založena na hodnocení vlastní životní situace jednotlivcem. Subjektivně chudý je tedy ten, kdo se cítí být chudým. Dotyčný se většinou srovnává s těmi nejbohatšími, a proto bývá míra subjektivní chudoby značně nadhodnocena. Nepoužívá se tedy ke stanovování oficiální hranice chudoby.

Objektivní chudoba je státem stanovená hranice chudoby. V České republice je touto hranicí částka životního minima. Vychází se z analýz sociálně ekonomických informací o životních podmínkách v dané společnosti se vztahem k makroekonomickým souvislostem.

Hranice absolutní chudoby jsou dány takovými prostředky, které umožňují uhradit potřeby holého přežití ve společnosti. Absolutně chudý je člověk, který nemá dostatek finančních prostředků k zajištění svého přežití. Takoví lidé se vyskytují převážně v rozvojových zemích.

Člověk relativně chudý uspokojuje své základní životní potřeby, které jsou pro danou společnost běžné, ale zároveň cítí, že je v určitém smyslu deprivován a ze společnosti vyloučen. Relativní chudoba je určena vzdáleností od průměrného životního standardu ve společnosti. Umožňuje člověku žít, avšak ten není schopen zabezpečit své životní potřeby v míře, která je ve společnosti, v níž žije, obvyklá. Je charakteristická pro vyspělé země a také pro náš stát.¹⁰⁹

Lidé bez domova jsou příkladem extrémní chudoby. Jsou paradoxem a ostudou společnosti.¹¹⁰

Bezdomovectví ovlivňuje uplatňovaná sociální politika státu. Pojem sociální politika je značně neurčitý. Můžeme jej vnímat jako praktickou aktivitu či jako vědní disciplínu.

Sociální politika v podobě praktické aktivity vytváří vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý člověk se zúčastní sociální politiky, určitým způsobem ji vytváří.

¹⁰⁹ Krebs, V. a kol.: Sociální politika. Praha: ASPI, 2002.

Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

¹¹⁰ Háva, P.: Chudoba a sociální vyloučení – pohled sociologie. Konference Sdružení azylových domů v ČR. Ostrava 7. září 2010 - prezentace Power Point.

Zároveň je však vystavený sociálním podmínkám, které nemůže sám ovlivnit. Sociální politika označuje někdy i tři čtvrtiny aktivit vlády, někdy pouze snahu udržet příjem chudých na určité úrovni. Hlavním jejím cílem je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé setkávají v průběhu svého života. Sociální politika má vztah k politice vlády v podobě přímého dopadu na zabezpečení občanů příjmy a službami. Jádrem tvoří sociální zabezpečení, sociální pomoc, zdravotní a sociální služby a bytová politika. Specifický znak sociální politiky tvoří zkoumání nerovností a jejich rozdělení ve společnosti se vztahem k politickým procesům, institucím a činnostem, které tyto nerovnosti ovlivňují. Za základní složky sociální politiky lze považovat práci a zaměstnanost, sociální dávky, sociální péči – podporu – pomoc. Úkolem sociální politiky je také přijatelným způsobem zvládnout a řešit problematiku chudoby, která je nadměrně závažným a složitým problémem.¹¹¹

Lidem bez domova není v naší společnosti věnována náležitá pozornost. Výklad mnoha zákonů vztahujících se k této problematice je v současné době nejednotný.

Každý občan České republiky má v občanském průkazu uvedeno své trvalé bydliště, což může vyvolat dojem, že dle našich zákonů bezdomovci v podstatě neexistují. Lidé bez domova se však v místě svého trvalého bydliště nezdržují. Některé městské úřady nebo magistráty legalizují bezdomovectví tím, že lidem bez domova poskytnou fiktivní trvalé bydliště na adrese městského úřadu nebo magistrátu. Tito lidé potom mají uvedenu tuto adresu ve svém občanském průkazu. Pomoc, která je poskytována státem, se váže na místo trvalého pobytu. Bezdomovci však často u sebe nemají žádné doklady – nemají občanský průkaz, pas ani rodný list. Samotné získání těchto dokladů je potom zdoluhavým procesem, který představuje náklady, které člověk bez domova není schopen pokrýt. Zpravidla pro něj obstarání těchto dokladů ani není důležité, neboť má starosti existenčního charakteru. Lidé bez domova mají často chorobný strach z jednání na úřadech, neboť trpí sociální fobií. Většinou musí jít na úřad s doprovodem nebo asistentem. Další problém může bezdomovcům vzniknout při zasílání úředních zásilek či obálky na adresu jejich trvalého pobytu. Správní orgány či soudy je totiž obesílají na adresu jejich trvalého pobytu, kde se

¹¹¹ Krebs, V. a kol.: Sociální politika. Praha: ASPI, 2002.

Mühlpachr, P. a kol.: Sociální pedagogika II. Brno: IMS, 2011.

Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

však nezdržují. Za nepřevzetí zásilky mohou být uloženy vážné sankce a může hrozit i trestní stíhání. K tomu, že člověk nemá v místě trvalého bydliště faktický domov, se nepřihlíží.¹¹²

Listina základních práv a svobod, která tvoří nedílnou součást Ústavy České republiky, zaručuje všem občanům určitá práva. Pro bezdomovce, který noc tráví v parku na lavičce a je bez dokladu totožnosti, však tato práva v podstatě neexistují. V článku 31 uvedené listiny je uvedeno, že každý má právo na ochranu zdraví. Zdravotní péče pro lidi bez domova je však prakticky nedostupná. Tito lidé nemají vedle průkazu totožnosti ani kartičku zdravotní pojišťovny a často mají také dluh na pojistném na zdravotním pojištění. V Ústavě České republiky ani v Listině základních práv a svobod není výslovně zaručeno právo na bydlení.¹¹³

Všeobecná deklarace lidských práv v článku 1 garantuje, že všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv. Článek 2 říká, že každý má všechna práva a všechny svobody stanovené touto deklarací bez jakéhokoliv rozlišování. Článek 3 hovoří o tom, že každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.¹¹⁴ Přesto se však můžeme i dnes setkat s tím, že jsou tato práva porušována nebo nenaplnována.

1. května 2004 se Česká republika stala členským státem Evropské unie. V této souvislosti se od devadesátých let stalo bezdomovectví předmětem oficiálních vládních dokumentů. Mezi nejdůležitější dokumenty se řadí Společné memorandum o sociálním začleňování a Národní akční plán sociálního začleňování České republiky.

Společné memorandum o sociálním začleňování bylo podepsáno dne 18. prosince 2003 v Bruselu. V tomto memorandu jsou mimo jiné vymezeny zásadní výzvy týkající se boje s chudobou a sociálním vyloučením.

¹¹² Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹¹³ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

¹¹⁴ <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

Národní akční plán sociálního začleňování České republiky vychází ze Společného memoranda o sociálním začleňování. Memorandum nastiňuje výzvy, přičemž akční plán má už obsahovat cíle, úkoly a opatření vedoucí k naplnění cílů.¹¹⁵

V České republice není bezdomovectví právně upraveno. Přijetí zákona, který by bezdomovectví upravoval, je u nás zatím v nedohlednu. Jeho přijetí by však bylo v zájmu všech, neboť vytvořením kvalitního a propracovaného právního předpisu by se vytvořily podmínky a stanovila jasná pravidla postupu řešení a prevence vzniku tohoto problému. Své opodstatnění by mělo i vytvoření mezirezortního orgánu, který by se zabýval touto problematikou. Garantem řešení tohoto problému by měl být stát. Legislativa má v této oblasti velké možnosti, neboť všechny kroky k potírání bezdomovectví (nikoliv bezdomovců) by měly vycházet z platných právních předpisů. Na základě zákona o bezdomovectví by mohly orgány samosprávy převzít odpovědnost za řešení tohoto problému v rámci svého regionu.¹¹⁶

Od 1. 1. 2007 nabylo účinnosti několik nových zákonů upravujících oblast sociální péče. Tyto zákony se týkají i oblasti bezdomovectví a podstatně změnily dosavadní právní úpravu.

Jedná se zejména o tyto zákony:

- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách,
- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

¹¹⁵ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹¹⁶ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

- **Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách**

Tento zákon je průlomový v oblasti sociální péče a sociálních služeb. Nabyl účinnosti dne 1. 1. 2007.

Část první tohoto zákona je zaměřena na úvodní ustanovení. V části druhé je koncipována nová sociální dávka – příspěvek na péči (odpovídá přibližně dřívější dávce „příspěvek při péči o blízkou nebo jinou osobu“) s vymezením podmínek poskytování pomoci a podpory osobám ocitnuvším se v nepříznivé sociální situaci. Část třetí je zaměřena na sociální služby – jejich druhy a formy. Jsou zde objasněny podmínky poskytování sociálních služeb včetně podmínek registrace poskytovatelů sociálních služeb. Inspekci poskytování sociálních služeb se zabývá část čtvrtá. V části páté a šesté se hovoří o mlčenlivosti a způsobu financování sociálních služeb. Správní delikty se řeší v části sedmé. Část osmá je zaměřena na předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka včetně požadavků na vzdělávání sociálních pracovníků pracujících v sociálních službách. Část devátá stanoví obecné předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách s vymezením okruhu pracovníků. V poslední desáté části jsou objasněny podmínky akreditace vzdělávacích zařízení a akreditace vzdělávacích programů.¹¹⁷

V rámci své diplomové práce se více zaměřím na část třetí, která se zabývá sociálními službami.

Sociální služby zahrnují sociální poradenství (rozdělené na základní a odborné), služby sociální péče a služby sociální prevence. Sociální služby se poskytují jako služby pobytové, ambulantní a terénní.¹¹⁸

Služby sociální péče pomáhají zajistit osobám jejich fyzickou a psychickou soběstačnost. Jejich cílem je umožnit jim v co nejvyšší míře zapojení do běžného života společnosti a v případě, že toto není možné, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.¹¹⁹

Problematiky bezdomovectví se bezprostředně týkají služby sociální prevence. „Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou situaci, sociálně znevýhodňující prostředí a pro své životní návyky a způ-

¹¹⁷ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹¹⁸ § 32, 33 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹¹⁹ § 38 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

sob života vedoucí ke konfliktu se společností. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.¹²⁰

Sociální zařízení pro lidi bez domova poskytující jim sociální služby jsou: azylové domy, nízkoprahová denní centra, noclehárny nebo domy na půl cesty. Tato zařízení se odlišují rozsahem poskytovaných služeb a požadavky, které jsou zde na klienty kladeny.¹²¹

Sociální zařízení v České republice určená pro bezdomovce jsou propojením několika zařízení – např. azylový dům má ve svém přízemí nízkoprahové denní centrum, kam mohou přijít lidé přímo z ulice. Toto řešení bývá především z finančních důvodů. V jednom městě totiž většinou není více zařízení, která by se věnovala vždy určité specifické klientele lidí bez domova. Naopak praxe je většinou taková, že jedno zařízení poskytuje všechny služby všem bezdomovcům v daném regionu. Ukázalo se, že tento způsob má pro lidi bez domova v jistém smyslu pozitivní charakter.¹²²

Nyní se zaměřím na jednotlivá sociální zařízení zřizovaná pro bezdomovce.

Nízkoprahová denní centra

Jedná se o sociální zařízení, která poskytují ambulantní, případně terénní formu služby pro osoby bez přístřeší. Tato služba obsahuje základní činnosti, jako jsou pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.¹²³

Většinou disponují velkou místností se stoly a židlemi. Klienti si zde mohou odpočinout v čistém a suchém prostředí a také se najíst. Jídlo si mohou za symbolickou cenu zakoupit přímo v tomto zařízení. Je zde k dispozici rychlovarná konvice, vaříč či v některých případech i kuchyňka. Standardní službou je zajištění kompletního hygienického servisu, mož-

¹²⁰ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. s. 42.

¹²¹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹²² Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹²³ § 61 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

nost užití toalety, umyvadla a sprchy. Je zde volně k dispozici šatník, kde klient dostane oblečení a obuv zdarma či za mírnou úplatu. V některých denních centrech je možné si vyprat či vyžehlit prádlo. Každý klient je dopředu kompetentním pracovníkem seznámen s vnitřním řádem a nabídkou služeb centra, je seznámen se svými právy a povinnostmi. Vstup je zakázán osobám pod vlivem alkoholu a jiných návykových látek, osobám agresivním a trpícím infekčním onemocněním. Pracovníci tohoto centra poskytují klientovi informace, poradenství, krizovou intervenci, pomáhají při zprostředkovávání zaměstnání.¹²⁴

Noclehárny

Poskytují osobám bez přístřeší ambulantní formu služby s možností využití hygienického zařízení a přenocování. Tato služba obsahuje činnosti, jako jsou pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu a poskytnutí přenocování.¹²⁵

Je zde zajištěn hygienický či potravinový servis zdarma či za úhradu. Nocleh je poskytnut na jednu noc. Klientovi je však umožněno ubytovat se zde opakovaně. Noclehárna může lidem bez domova nabídnout teplo, sucho, čistotu, postel s dekou a polštářem, střechu nad hlavou. Taktéž zde nemohou být ubytovány osoby pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek, osoby agresivní či trpící infekčním onemocněním.

Při příchodu se klient prokáže dokladem nebo podepíše prohlášení potvrzující jím uvedená osobní data. Při prvním kontaktu je klient seznámen s vnitřním řádem noclehárny, s nabídkou poskytovaných služeb, se svými právy a povinnostmi. Osobní věci si může uložit do uzamykatelné skříňky, obdrží čisté ložní prádlo, může využít hygienické zařízení či vybrat si oblečení ze šatníku. Pracovník pak přidělí klientovi lůžko. Zpravidla se jedná o jednu velkou místnost s mnoha lůžky. Klient ráno odchází a večer se může opět vrátit. Cílem je, aby se člověk bez domova snažil přes den řešit svou sociální situaci a neskouzl k celodennímu lenošení na noclehárně. Pracovníci noclehárny poskytují klientovi informace, poradenství, zprostředkovávají kontakt se zařízeními, o jejichž službě má zájem. Cena

¹²⁴ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

¹²⁵ § 63 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

za jednu noc na noclehárně se pohybuje okolo 30 Kč. Noclehárny navštěvují bezdomovci, kteří žijí již delší dobu na ulici a nejsou schopni přizpůsobit se nárokům a podmínkám azylového domu. Často nejsou ochotni spolupracovat a zpravidla se nedokáží samostatně rozhodovat a jednat.¹²⁶

Azylové domy

Jedná se o zařízení poskytující osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení pobytové služby na přechodnou dobu. Základní činnosti poskytované v rámci této služby jsou poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování nebo poskytnutí pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.¹²⁷

Toto zařízení má vyšší práh než noclehárna, neboť jsou zde na klienta kladeny vyšší nároky. Klient zde pobývá několik týdnů nebo měsíců a očekává se, že si vyřeší vlastní problémy a vrátí se k soběstačnosti. Azylový dům nabízí komplexní pomoc bezdomovcům, kteří se chtějí reintegrovat do společnosti a jsou ochotni a schopni změnit svou tíživou sociální situaci. Jako ve všech zařízeních je klient nejprve seznámen s vnitřním řádem azylového domu, se svými právy a povinnostmi. Současně také uvede svá osobní data. V den přijetí se provádí anamnesticko-diagnostický pohovor se sociálním pracovníkem, který s klientem zároveň sestaví individuální plán péče. V rámci individuálního plánu si klient a sociální pracovník dohodnou zakázku, na jejímž dosažení budou společně pracovat. Součástí je také stanovení konkrétního termínu dosažení těchto cílů. Mezi cíli by se mělo objevit například získání osobních dokladů, nalezení a udržení zaměstnání, získání ubytování či řešení splátek dluhů. Požaduje se také finanční spoluúčast na hrazení pobytu v azylovém domě. Klient je ubytován v lepších podmínkách, než jaké nabízejí například noclehárny. Má více soukromí a předpokládá se, že bude pravidelně docházet do zaměstnání. Pro potřeby obyvatel je k dispozici kuchyňka, služby prádelny, společenská místnost s televizí, počítačem připojeným na internet a knihovnou. Je zde k dispozici místnost pro přijímání

¹²⁶ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

¹²⁷ § 57 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

návštěv. Azylový dům poskytuje lidem bez domova teplé, suché a čisté přístřeší, klid a ochranu. Bydlení v tomto zařízení se podobá bydlení na ubytovně, rozdíl je ale v tom, že klient platí za ubytování nižší částku. Jsou mu zde nepřetržitě k dispozici sociální pracovníci, kteří poskytují podporu a pomoc, informace, poradenství atd. Jsou zde zaměstnání také psychologové, psychoterapeuti, lékaři a zdravotní sestry a další pracovníci pomáhajících profesí. Posláním azylového domu je řešení sociální situace klienta.¹²⁸

V České republice fungují také azylové domy pro matky s dětmi, které se nenadále ocitly v tíživé sociální situaci. Azylové domy pro muže (resp. otce) s dětmi v naší zemi neexistují. Azylové domy pro muže jsou zaměřeny na klienty od 18 let věku, přičemž dítě tam s nimi bydlet nemůže. Muž s dítětem, který se ocitl v tíživé sociální situaci, by se mohl obrátit o pomoc do azylového domu pro matky s dětmi – záleží však vždy na ochotě personálu zařízení, zda žadatele-muže přijme.¹²⁹

Součástí nabídky azylových domů a nocleháren jsou často krizová lůžka. Ta jsou určena osobám, které se v důsledku mimořádných událostí ocitly bez střechy nad hlavou a potřebují krátkodobé ubytování spojené zpravidla s krizovou intervencí. Chráněné bydlení či byty pro bezdomovce poskytnuté za účelem integrace člověka do společnosti v České republice neexistují.¹³⁰

Přestože výše uvedená zařízení sociálních služeb tvoří jádro služeb sociální prevence poskytovaných pro lidi bez domova, vymezím zde ještě poslední zařízení, které se dotýká lidí bez domova do věkové hranice 26 let.

¹²⁸ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

¹²⁹ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹³⁰ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Domy na půl cesty

Jsou to sociální zařízení poskytující pobytové služby osobám do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opustily školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy či opustily jiná zařízení pro péči o děti a mládež nebo byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody či z ochranné léčby. Sociální služby jsou přizpůsobeny specifickým potřebám těchto osob. Služba v sobě obsahuje činnosti, jako jsou poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.¹³¹

Někteří lidé by se bez pomoci tohoto zařízení pravděpodobně ocitli na ulici. První kontakt sociálního pracovníka a klienta je zaměřen na seznámení se s vnitřním řádem zařízení, na seznámení se s právy a povinnostmi klienta. S každým klientem se sestaví jeho individuální plán. Podepsána je také ubytovací smlouva, kde je stanoveno, jak dlouhou dobu zde klient může žít. Zpravidla se jedná o dobu šesti měsíců až jednoho roku. S přihlédnutím k okolnostem a sociální situaci klienta lze smlouvu po uplynutí stanovené doby prodloužit. V domě na půl cesty jsou k dispozici samostatně vybavené byty (vybavené jedním pokojem, kuchyňkou, koupelnou a toaletou) a společné prostory (společenská místnost, prádelna, sušárna). Klienti si sami vaří, perou, uklízejí a organizují svůj volný čas. V případě problému je jim v zařízení k dispozici sociální pracovník. Člověk, který se ubytuje v tomto typu zařízení, má povinnost pracovat nebo studovat.¹³²

Azylová zařízení pro lidi bez domova často upozorňují na potřebu zřídit pro bezdomovce tzv. ohřívárny (především v období zimních měsíců, kdy řada lidí bez domova umrzne – příkladem mohou být události z února 2006, kdy na českých ulicích umrzlo několik desítek lidí).

Ohřívárna pro bezdomovce by měla být veřejně přístupná místnost vybavená židlemi, lavicemi, stoly, umyvadlem, toaletou, odpadkovými koši. Nutné je, aby byla místnost vytápěná a uměle osvětlená. Měla by být otevřená po celý den i po celou noc, neboť jejím

¹³¹ § 58 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹³² Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

smyslem je poskytnout bezpečné místo pro přenocování. Cílem je zajistit lidem bez domova přežití v době, kdy jsou ohroženi mrazem a zimou. Zřízení ohřívárny může být vhodným řešením mnoha konfliktů a prevencí zbytečných tragédií.¹³³

- **Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu**

Upravuje institut životního minima. Účinnost tohoto zákona nabyla dnem 1. 1. 2007.

„Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.“¹³⁴

„Částka životního minima jednotlivce činí měsíčně 3 410 Kč.“¹³⁵

„Hlavní využití životního a existenčního minima je v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Životní a existenční minimum je využíváno také v zákoně č. 117/1995 S., o státní sociální podpoře při zjišťování nároku na dávky, které zabezpečují adresnou pomoc rodinám s dětmi ve stanovených sociálních situacích (zejména u přídatku na dítě a porodného). [...] Další využití životního minima je například v soudní praxi pro stanovení alimentálních povinností, v případě exekucí pro nezabavitelné částky apod.“¹³⁶

Životní a existenční minimum v sobě nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Ochrana bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním dávky *příspěvek na bydlení* a dále v systému pomoci v hmotné nouzi dávkou *doplatek na bydlení*.¹³⁷

„Částka existenčního minima osoby činí měsíčně 2 200,- Kč.“¹³⁸

¹³³ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹³⁴ <http://www.mpsv.cz/cs/11852>

¹³⁵ § 2 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu (částka platná od 1. 1. 2012 stanovená na jeden měsíc)

¹³⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/11852>

¹³⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/11852>

¹³⁸ § 5 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Životní a existenční minimum je nařízením vlády pravidelně valorizováno. Při zvyšování částek se zachovává jejich reálná úroveň. Vláda je zmocněna zvyšovat částky životního a existenčního minima v pravidelném termínu od 1. ledna podle skutečného vývoje indexu spotřebitelských cen v případě, že nárůst nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5 %. Vláda může částky životního a existenčního minima zvýšit také v mimořádném termínu mimo pravidelný termín valorizace.¹³⁹

- **Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi**

1. ledna 2007 nabyl účinnosti také tento zákon. Upravuje poskytování pomoci vedoucí k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v situaci hmotné nouze, a to prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.¹⁴⁰

Jedná se o moderní formu pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, která tyto osoby motivuje k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterým Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Uplatňuje se princip, že každá osoba, která pracuje, se má lépe než ta, která nepracuje nebo se práci vyhýbá.¹⁴¹

Tento zákon „vymezuje situace spojené s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlení a mimořádnými událostmi. Napomáhá řešení některých nárazových životních situací. Stanovuje, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejenom k řešení její současné situace, ale i k předcházení vzniku hmotné nouze. Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty. V oblasti pomoci v hmotné nouzi plní v rámci sociální práce některé úkoly rovněž pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností a újezdní úřady.“¹⁴²

Hmotná nouze je stav, kdy osoba nemá dostatečné příjmy a její celkové a majetkové poměry jí neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni, která je ještě při-

¹³⁹ § 9 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
<http://www.mpsv.cz/cs/11852>

¹⁴⁰ § 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

¹⁴¹ <http://www.mpsv.cz/cs/5>

¹⁴² <http://www.mpsv.cz/cs/5>

matelná pro společnost. Tyto příjmy si člověk současně nemůže z objektivních důvodů sám zvýšit a podílet se na vyřešení situace vlastním přičiněním.¹⁴³

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi přesně vymezuje, která osoba je považována (při splnění zákonem stanovených podmínek) za osobu ocitnuvší se ve stavu hmotné nouze. Dále také přesně definuje podmínky, kdy osoba není považována za osobu ve stavu hmotné nouze.

„Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi jsou

- a) příspěvek na živobytí,
- b) doplatek na bydlení,
- c) mimořádná okamžitá pomoc.“¹⁴⁴

Tyto dávky vyplácejí a správní řízení o nich vedou příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR. Příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení patří mezi měsíčně se opakující dávky. Mimořádná okamžitá pomoc je dávkou jednorázovou.¹⁴⁵

Příspěvek na živobytí

Jedná se o základní dávku pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Nárok na tuto dávku vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí. Částka živobytí je stanovena individuálně pro každou osobu na základě hodnocení její snahy a možností. Odvíjí se od částek existenčního a životního minima. Výše příspěvku na živobytí je stanovena jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení.¹⁴⁶

¹⁴³ <http://www.mpsv.cz/cs/5>

¹⁴⁴ § 4 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

¹⁴⁵ zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

¹⁴⁶ <http://www.mpsv.cz/cs/5>

zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Doplatek na bydlení

Tato dávka řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny, a to včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Poskytuje se nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí. Doplatek na bydlení lze ve výjimečných případech poskytnout i žadateli, který nemá nárok na příspěvek na živobytí, případně tomu, kdo využívá jinou než nájemní formu bydlení. Výše doplatku na bydlení je stanovena způsobem, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tzn. nájmu, služeb spojených s bydlením a nákladů na dodávku energií) zůstala osobě či rodině částka na živobytí. Výplata této dávky je časově omezena, a to na dobu 84 měsíců v období posledních 10 kalendářních let. Toto omezení se nevztahuje na domácnosti, které se sestávají z osob starších 70 let a na osoby se zdravotním postižením, které obývají pro ně postavené nebo upravené byty.¹⁴⁷

Mimořádná okamžitá pomoc

Poskytuje se osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutné řešit bez odkladu. V zákoně je vymezeno šest takových situací:

- Osoba nesplňuje podmínky pro poskytnutí opakovaných dávek, avšak v případě neposkytnutí pomoci hrozí této osobě vážná újma na zdraví. Dávka se v tomto případě poskytuje v částce, která doplní příjem osoby do výše existenčního minima.
- Lidé, kteří jsou postiženi vážnou mimořádnou událostí (živelná pohroma, ekologická havárie, požár atd.). Dávku lze v tomto případě poskytnout až do výše 15tinásobku částky životního minima jednotlivce.
- Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení osobních dokladů či v případě ztráty peněžních prostředků. Dávku lze poskytnout až do výše tohoto jednorázového výdaje.

¹⁴⁷ <http://www.mpsv.cz/cs/5>

zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

- Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby. Dávku lze poskytnout do výše těchto výdajů, maximálně však do výše 10tinásobku částky životního minima jednotlivce v průběhu kalendářního roku.
- Nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřených dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10tinásobku částky životního minima jednotlivce.
- Stav ohrožení sociálním vyloučením. Jedná se o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova, z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávku lze poskytnout až do výše 1 000,- Kč. V průběhu roku může být vyplacena opakovaně, její součet však nesmí překročit čtyřnásobek částky životního minima jednotlivce.¹⁴⁸

3.2 Orgány, organizace a zařízení poskytující pomoc lidem bez domova v České republice

Patří sem orgány státní správy a samosprávy, nestátní neziskové organizace a církve.

- **Státní správa a samospráva**

Řadíme sem vládu České republiky jako celek. Z ministerstev potom především ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo pro místní rozvoj. Práva a povinnosti těchto subjektů vyplývají z ústavy a ze zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy v ČR v platném znění.

¹⁴⁸ <http://www.mpsv.cz/cs/5>

zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Orgány samosprávy jsou povinny pečovat o všestranný rozvoj občanů. Tuto povinnost zajišťují obce a kraje jako základní územní samosprávné celky. Při řešení problematiky bezdomovectví je nutné zapojení více sektorů, včetně neziskových organizací a církve.¹⁴⁹

- **Neziskové organizace a církve**

Nestátní nezisková organizace (dále jen NNO) je organizace zřízená jiným subjektem než státem. Jejím primárním účelem není vytváření zisku. Investuje do předem definovaných aktivit ve sféře veřejného zájmu.¹⁵⁰

„Vznikne-li hospodařením NNO zisk, není možné ponechat si ho pro sebe, NNO je povinna investovat ho do další činnosti. NNO jsou nejčastěji občanská sdružení, nadace, obecně prospěšné společnosti a církevní organizace usilující o pomoc občanům. Mají vícezdrojové financování a nutno říci, že zpravidla mají finanční potíže. Prostředky získávají za pomoci grantové a projektové činnosti, mohou organizovat sbírky (pouliční, do kasiček na veřejných místech atd.), vyhledávat dárcce a sponzory.“¹⁵¹

NNO mohou spolupracovat i s dobrovolníky. Některá občanská sdružení jsou závislá na práci dobrovolníků a bez jejich pomoci by zanikla. Prostředky pro svoji činnost a provoz získávají z rozpočtu příslušných ministerstev, a to vždy na dobu jednoho roku. Sociální zařízení pro lidi bez domova zřizují především NNO, kraje a města. Profesionalizovaná sociální zařízení pro lidi bez domova začala vznikat v devadesátých letech.¹⁵²

Mezi nejznámější nestátní neziskové a církevní organizace působící v oblasti sociální péče o lidi bez domova patří: Naděje, Armáda spásy, sdružení Česká katolická charita, Diakonie Českobratrské církve evangelické, sdružení Nový prostor, Sdružení azylových domů, sdružení Emauzy ČR, občanské sdružení Společnou cestou a další.

¹⁴⁹ Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

¹⁵⁰ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹⁵¹ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. s. 55.

¹⁵² Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Občanské sdružení Naděje

Toto občanské sdružení bylo založeno v roce 1990 jako nezisková organizace. Jeho posláním je praktické uplatňování evangelia v životě a jeho šíření. Cílem je vybudování a provozování sítě služeb lidem v nouzi na křesťanských principech. Ve svých zařízeních poskytuje Naděje pomoc duchovní, morální, sociální, zdravotní, lékařskou, hygienickou, stravovací, ubytovací, hmotnou, právní, poradenskou, osvětovou, vzdělávací, výchovnou a další doplňkové služby. Působí na celém území České republiky. Její ústředí je v Praze. Další pobočky jsou ve Vysokém Mýtě, Litomyšli, České Třebové, Zlíně, Nedašově, Otrokovicích, Vsetíně, Nýrsku, Jablonci nad Nisou, Plzni, Mladé Boleslavi, Litoměřicích, Brně, Horní Cerekvi, Vizovicích, Písku, Roudnici nad Labem a Klášterci nad Ohří. Cílovou skupinu tohoto občanského sdružení tvoří lidé bez domova, senioři, uprchlíci, lidé ve výkonu trestu a propuštění z výkonu trestu, děti a dospělí s mentálním postižením. Naděje je provozovatelem potravinové banky v České republice a je členem Evropské federace potravinových bank.¹⁵³ Lidem bez domova je poskytována pomoc v akutní tísní a taktéž dlouhodobá pomoc v podobě resocializačních programů.¹⁵⁴

Armáda spásy

Jedná se o organizaci mezinárodního charakteru. Byla založena v roce 1865 kazatelem Wiliamem Boothem, který se zajímal o život chudých a nevěřících lidí a věřil, že víra životy těchto lidí promění. Toto hnutí se šířilo vysokou rychlostí. Duchovní a sociální práce se v rámci Armády spásy realizuje ve 108 zemích světa. V České republice působila od roku 1919, za éry komunismu byla její práce přerušena, po listopadu 1989 byla za podpory prezidenta Václava Havla její činnost obnovena. Jejím cílem je šíření křesťanství, odstraňování bídy a další charitativní cíle prospěšné pro společnost. V rámci České republiky působí v těchto městech: Praha, Brno, Havířov, Ostrava, Karlovy Vary, Krnov, Opava, Šumperk, Přerov. Poskytuje pomoc lidem, kteří se ocitli v obtížné sociální situaci, kterou nejsou

¹⁵³ Potravinové banky poskytují potravinovou pomoc sociálně slabým občanům.

¹⁵⁴ <http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/16>

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

Hradecká, M.: *Deset let Naděje*. Praha: Naděje, 2000.

schopni sami vyřešit. Nabízí ubytování v azylových domech a noclehárnách, dále také činnost v denních centrech. Poskytuje sociální služby lidem bez domova, seniorům a dětem.¹⁵⁵

Sdružení Česká katolická charita (SČKCH)

Patří mezi největší nestátní poskytovatele sociálních a sociálně zdravotních služeb u nás. Pomáhá všem potřebným lidem v České republice a realizuje i humanitární činnost v zahraničí. V období vlády komunismu musela svoji činnost přerušit, po roce 1989 byla však její činnost obnovena. Zřizovatelem je katolická církev. Ve všech diecézích v rámci ČR jsou zřízeny diecézní charity (případně také farní charity či oblastní charity). Charita poskytuje sociální péči i lidem bez domova – v noclehárnách, azylových domech (pro muže, ženy a matky s dětmi) a domech na půl cesty.¹⁵⁶

Diakonie Českobratrské církve evangelické (Diakonie ČCE)

Byla založena 1. 6. 1989 jako zvláštní zařízení církevní služby Českobratrské církve evangelické. Je druhou největší neziskovou organizací poskytující sociální služby v České republice. V rámci celé republiky poskytuje služby sociálně zdravotní, vzdělávací a pastorační. Zaměřuje se na péči o seniory a osoby se zdravotním postižením. Provádí také sociálně intervenční služby v azylových domech, domech na půl cesty a centrech krizové intervence. V rámci své činnosti provozuje azylové domy, domy na půl cesty, krizovou pomoc a domovy se zvláštním režimem. Celkem má Diakonie po celé republice zřízeno přes 110 zařízení. Pracuje zde přibližně 1 500 zaměstnanců a 1 000 dobrovolníků.¹⁵⁷

¹⁵⁵ <http://www.armadaspasy.cz/co-delame>

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

¹⁵⁶ <http://www.charita.cz/o-charite/>

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹⁵⁷ <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/>

<http://www.diakonie.cz/o-diakonii/kde-a-jak-pomahame/>

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

Sdružení Nový prostor

Občanské sdružení Nový prostor bylo založeno v roce 1999 v Praze. Jeho posláním je mimo jiné poskytování pomoci lidem bez domova prostřednictvím sociální terapie, pomoc tyto lidi destigmatizovat, postupná změna vnímání problematiky bezdomovectví ve společnosti, dále rozvoj sociálního podnikání a medializace sociální problematiky. Bezdomovcům, kteří mají zájem, je nabídnuta možnost zaměstnání ve formě pouličního prodeje časopisu Nový prostor. Takový člověk bez domova podepíše s občanským sdružením smlouvu o prodeji časopisu a seznámí se s kodexem prodejce. Posléze je mu přiděleno jeho prodejní místo, obdrží průkazku prodejce, na které je uvedeno jeho jméno, fotografie a místo prodeje. Prvních pět časopisů Nový prostor obdrží tento člověk zdarma a peníze z jejich prodeje mu zůstanou. Klienti si kupují jeden výtisk za 20 Kč a prodávají ho za 40 Kč, dvacetikorunový rozdíl je pro ně výdělkem. Časopis Nový prostor vychází jednou za čtrnáct dní, v červenci a srpnu jednou za tři týdny.¹⁵⁸

„Přístup občanského sdružení Nový prostor je originální, jeho služba vytváří bezdomovcům standardní pracovní prostředí a zprostředkovává jim kontakt s lidmi. Zároveň umožňuje občanům vybrat si člověka, kterého chtějí podpořit. Svépomocné iniciativy bezdomovcům pomáhají překonat závislost na dávkách sociální péče, uvědomit si, jakou hodnotu mají peníze, které si sami vydělali, a tímto způsobem si mohou uvědomit i odpovědnost za svůj život.“¹⁵⁹

Sdružení azylových domů

„je profesionální organizace, jejímž primárním cílem je nejen soustředit subjekty profesionálně se zabývající problematikou osob bez přístřeší nebo lidmi ohroženými ztrátou bydlení, ale zejména hájit jejich zájmy a poskytovat jim kvalitní prostředí pro fungování.“¹⁶⁰

¹⁵⁸ <http://www.novyprostor.cz/poslani.html>

Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008.

¹⁵⁹ Průdková, T., Novotný, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. s. 58-59.

¹⁶⁰ <http://www.azylovedomy.cz/o-sdruzeni/>

Tato organizace se věnuje výhradně podpoře služeb sociální prevence. Členy sdružení jsou jednotlivé azylové domy a domy na půl cesty. Sdružení azylových domů pořádá vzdělávací a osvětové akce, vydává tiskové materiály, spolupracuje s ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky při mapování situace v oblasti bezdomovectví na našem území a při vytváření koncepce sociální politiky. Aktivně spolupracovalo na připomínkování zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Ve spolupráci s dalšími organizacemi a odborníky se snaží nalézt řešení problému bezdomovectví a cestu efektivní pomoci těmto lidem. Je členem mezinárodní organizace FEANTSA, která zastřešuje nestátní organizace, které pracují s lidmi bez domova v rámci evropských zemí.¹⁶¹

Sdružení Emauzy ČR

„Občanské sdružení EMAUZY ČR pomáhá mužům bez domova nalézt hodnoty, které ztratili – střechu nad hlavou, smysluplnou práci a lidskou důstojnost.“¹⁶²

Organizace byla založena v roce 1991. Provozuje sociální služby azylových domů určených pouze pro muže ve třech zařízeních - Emauzský dům Rychnov nad Kněžnou, Emauzský dům Most a Emauzský dům Praha. Cílovou skupinou jsou muži bez přístřeší od 18 do 68 let z celé České republiky, kteří jsou schopni a ochotni řešit svou nepříznivou sociální situaci. Mužům bez domova je zde poskytnuto ubytování, stravování a další služby pro muže. Emauzské domy jsou menší zařízení s kapacitou kolem 20 osob. Podmínkou pro poskytnutí ubytování v tomto domě je pracovní zapojení v provozu zařízení nebo na zemědělské farmě. Délka pobytu není časově omezena, zpravidla se jedná o dobu 6 – 12 měsíců. Sdružení je součástí mezinárodní organizace Emauzské domy, která vznikla po 2. světové válce ve Francii.¹⁶³

¹⁶¹<http://www.azylovedomy.cz/o-sdruzeni/>

Průdková, T., Novotný, P.: Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008.

¹⁶² <http://emauzy.webnode.cz/o-nas/>

¹⁶³ <http://emauzy.webnode.cz/o-nas/>

Štěchová, M., Luptáková, M., Kopoldová, B.: Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008.

Sdružení Společnou cestou

„je nezávislé a nepolitické občanské sdružení, které usiluje o hledání nových forem prevence a řešení sociálně negativních společenských jevů jako celku. Zvláštní zřetel klade na komplexní sociální, zdravotní i výchovnou pomoc působící k překonání obtížných sociálních situací jednotlivých občanů, rodin, dětí i skupin občanů, jakož i iniciování a vytváření vztahů spolupráce mezi stávajícími státními i nestátními subjekty s podobným zaměřením.“¹⁶⁴

Sdružení poskytuje tyto sociální služby:

- aktivizační služby pro rodiny s dětmi – jedná se o podporu matek a rodin s dětmi, které nejsou schopné vlivem nepříznivé sociální situace zajistit optimální výchovu a péči svým dětem,
- azylové ubytování – poskytuje ubytování pro matky nebo úplné rodiny s nezaopatřenými dětmi, které se ocitly bez přístřeší nebo bezpečného zázemí,
- občanská poradna – je zaměřena na odborné sociální poradenství v oblasti práva.¹⁶⁵

Lidem bez domova pomáhá ještě celá řada jiných nestátních organizací. Mezi ty nejvýznamnější můžeme zařadit tyto: Adra, Asyl, Atlant, Communio, Člověk v tísni, Domov matky Terezy, Ekons, Elim, Exodus a další.

3.3 Přehled organizací a zařízení poskytující sociální služby lidem bez domova ve městě Brně

Ve městě Brně poskytují sociální služby lidem bez domova tyto organizace – Statutární město Brno, Centrum sociálních služeb, p. o., Armáda spásy ČR, Diecézní charita Brno, Oblastní charita Brno a Nový prostor, o. s.

¹⁶⁴ <http://www.spolcest.cz/spolecnou-cestou/>

¹⁶⁵ <http://www.spolcest.cz/spolecnou-cestou/>

Statutární město Brno

Péči o lidi bez domova se zabývá

Oddělení sociální prevence a pomoci, Křenová 20, Brno

Toto oddělení spadá pod Odbor sociální péče Magistrátu města Brna. Zajišťuje péči o občany ohrožené sociálním vyloučením. Na toto oddělení se obracejí lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, občané, proti kterým je vedeno trestní řízení nebo kterým byl výkon trestu podmíněně odložen, občané závislí na alkoholu nebo jiných návykových látkách, občané žijící nedůstojným způsobem života a mladí lidé propuštění ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.¹⁶⁶

Oddělení nabízí zejména:

- zajištění a koordinaci systematické komplexní péče a pomoci občanům, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, poskytnutí a zprostředkování základní péče, poradenskou a sociálně terapeutickou činnost,
- právní poradenství,
- ubytování v azylových zařízeních,
- komplexní poradenskou pomoc a podporu práce a aktivit v terapeutické dílně,
- setkávání klientů oddělení v klubu,
- sociální šatník,
- možnost praní prádla a provedení hygieny,
- poskytnutí peněžitých a věcných dávek,
- sociální a protidrogovou prevenci.¹⁶⁷

¹⁶⁶ <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni/odbor-socialni-pece/oddeleni-socialni-prevence-a-pomoci/>

Zařízení a služby sociální péče ve městě Brně pro osoby v nepříznivé sociální situaci. Brno: MMB, říjen 2007 – prezentace Power Point.

¹⁶⁷ <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni/odbor-socialni-pece/oddeleni-socialni-prevence-a-pomoci/>

Zařízení a služby sociální péče ve městě Brně pro osoby v nepříznivé sociální situaci. Brno: MMB, říjen 2007 – prezentace Power Point.

Zaměstnanci Oddělení sociální prevence a pomoci zprostředkovávají svým klientům azylové ubytování v zařízeních Centra sociálních služeb, p.o. Brno.

Statutární město Brno je zřizovatelem těchto zařízení:

- Dům na půli cesty, Celní 3, Brno,
- Azylový dům pro mladé dospělé, Vídeňská 78, Brno,
- Azylový dům pro mládež, Celní 3, Brno,
- Dům na půli cesty, Kabátníkova 8, Brno.¹⁶⁸

Centrum sociálních služeb, p. o., Tábor 22, Brno

Je příspěvkovou organizací Statutárního města Brna, která byla zřízena k 1. 1. 2001 na dobu neurčitou. Předmět činnosti tvoří zajištění ústavní sociální péče a provoz účelových zařízení sociální péče města Brna.

Zařízení Centra sociálních služeb, p. o. Brno jsou následující:

- **Noclehárny** (Vídeňská 4, Brno, Podnásepní 20, Brno) – jsou určeny dospělým osobám bez přístřeší. Je zde poskytnuta možnost přespání spojená se sociální intervencí sociálních kurátorů. Poplatek se pohybuje v rozmezí od 0,- Kč do 50,- Kč za noc (částku stanoví sociální kurátor podle posouzení sociální situace klienta).
- **Azylové domy** (Křenová 20, Brno, Podnásepní 20, Brno) – poskytují ubytování v provázání s aktivní spoluprací s oddělením sociálních kurátorů při řešení nepříznivé sociální situace. Cílem je vyřešit akutní problém s bydlením klienta a hledat další možnosti řešení jeho problému tak, aby se minimalizovala jeho závislost na další sociální pomoci.
- **Noční krizová centra** (Vídeňská 4, Brno, Podnásepní 20, Brno) – jsou provozována v zimním období (od 1. 11. do 30. 3.). Je zde pro lidi bez domova zajištěno místo pro přečkání noci, nejedná se přitom o lůžková zařízení. Charakter, délka pobytu a poplatky za toto ubytování jsou stanoveny po dohodě se sociálním kurátorem.

¹⁶⁸ Adresář organizací působících v sociální oblasti ve městě Brně. 4. vyd. Brno: MMB, 2009.

- **Středisko osobní hygieny** (Rumiště 11, Brno) – jedná se o službu určenou lidem, kteří mají zájem využít hygienické zařízení a současně spolupracují se sociálním kurátorem. Je zde možno provést základní osobní hygienu.¹⁶⁹

Centrum sociálních služeb, p. o. otevřelo začátkem listopadu 2012 nové útočiště pro lidi bez domova. **Městské středisko krizové sociální pomoci pro osoby v extrémní sociální tísní** se nachází v Brně na ulici Masná 3b a nabízí svým klientům dvě sociální služby – krizovou pomoc a noclehárnu.

Do nových prostor se přestěhuje noclehárna z ulice Vídeňská 4, kde je nyní k dispozici 31 lůžek pro muže. V zařízení na ulici Masné bude celková kapacita 42 lůžek, z toho osm z nich bude k dispozici ženám. Služba je zpoplatněna částkou 50,- Kč za noc.

Krizová pomoc bude poskytována 24 hodin denně osobám, které se nacházejí v krizi, v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy nebudou moci řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami. Jedná se o novou službu, která doposud pro tuto cílovou skupinu lidí v Brně neexistovala. Je zde kapacita 53 židlí pro muže i ženy starší 18 let. Bude poskytována i strava z běžícího projektu „Menička pro bezdomovce“ (nyní je jejich výdej v zařízení Armády spásy a v zařízení Centra sociálních služeb na ulici Podnásepní 20, Brno). Místa v krizové pomoci budou využívána také jako tzv. noční krizové centrum, určené pro lidi bez domova v zimních měsících, aby neumrzli. Tato služba bude poskytována zdarma.

V budově tohoto Městského střediska se do budoucna počítá také se zřízením ordinace praktického lékaře pro cílovou skupinu lidí bez přístřeší.¹⁷⁰

Armáda spásy ČR

Jedná se o mezinárodní křesťanskou organizaci. Ve městě Brně provozuje tato zařízení pro lidi bez domova:

¹⁶⁹ <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni/odbor-socialni-pece/oddeleni-socialni-prevence-a-pomoci/>

¹⁷⁰ <http://www.brno.cz/brno-aktualne/co-se-deje-v-brne/lide-bez-domova-maji-nove-utociste/>

- **Centrum sociálních služeb Josefa Korbela**
 - **Azylový dům Staňkova** (Staňkova 4, Brno) – je určen pro rodiny s dětmi. Poskytuje pomoc a podporu rodinám bez přístřeší či v nepříznivé sociální situaci, a to prostřednictvím nabídky ubytování na dobu určitou – zpravidla 1 rok.
 - **Azylový dům Mlýnská** (Mlýnská 25, Brno) – jedná se o azylový dům pro jednotlivce. Poskytuje ubytování, stravu, sociální pomoc a podporu na dobu jednoho roku osobám bez přístřeší a ohroženým sociálním vyloučením.¹⁷¹
- **Noclehárna** (Mlýnská 25, Brno) – poskytuje nocleh, možnost využití hygienická zařízení (toaleta, sprcha), nabízí snídaně a základní sociální poradenství ženám a mužům bez přístřeší. Cena za nocleh včetně snídaně je zpoplatněna částkou 35,- Kč.¹⁷²
- **Nízkoprahové denní centrum** (Mlýnská 25, Brno) – poskytuje podporu dospělým mužům a ženám bez přístřeší s možností využití hygienické zařízení, nabízí také základní stravování. Klientům je nabídnuta pomoc při řešení nepříznivé sociální situace. Otevírací doba je každý den od 09:00 do 11:30 hodin a od 13:30 do 16:00 hodin.¹⁷³

Diecézní charita Brno

Nabízí službu sociální rehabilitace v **zařízení CELZUS** (tř. Kpt. Jaroše 9, Brno). CELZUS je centrum pro lidi sociálně znevýhodněné a nabízí služby sociální rehabilitace, odborné sociální poradenství a služby pro cizince. V rámci služby sociální rehabilitace je posláním tohoto zařízení pomáhat nezaměstnaným při řešení jejich obtížné životní situace a podporovat je při hledání práce. Tato služba je určena osobám starším 18 let, které jsou nezaměstnané déle než 6 měsíců a snaží se změnit svoji nepříznivou sociální situaci. Základem práce jsou individuální konzultace s klientem. Klientovi je taktéž nabídnuta škála individuálních a skupinových aktivit, které mu pomohou zvýšit jeho uplatnění na trhu práce.¹⁷⁴

¹⁷¹ www.armadaspasy.cz/brno/centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela

¹⁷² <http://www.armadaspasy.cz/brno/centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela?strana=nocleharna>

¹⁷³ <http://www.armadaspasy.cz/brno/centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela?strana=nizkoprahove-denni-centrum>

¹⁷⁴ <http://celsuz.cz/socialni-rehabilitace/proc-tu-jsme/>

Oblastní charita Brno

poskytuje služby lidem bez domova - mužům, ženám, ale i matkám s dětmi. Ve městě Brně provozuje následující zařízení pro lidi bez domova:

- **Azylový dům pro muže** (Karlova 59, Brno, Karlova 61, Brno) – jedná se o azylové ubytování pro muže bez přístřeší. Klient se za pomoci sociálního pracovníka snaží řešit svou nepříznivou sociální situaci pomocí individuálního plánování. Je zde poskytováno sociální poradenství.
- **Nízkoprahové denní centrum pro lidi bez domova** (Bratislavská 58, Brno) – je zde zajištěn základní servis denních potřeb člověka - poskytnutí jednoduché stravy, možnost osobní hygieny, čistého ošacení, odpočinku a přečtení denního tisku. Dále je zde klientům nabízeno také odborné sociální poradenství.
- **Noclehárna** (Karlova 59, Brno, Karlova 61, Brno) – poskytují se zde následující služby - přenocování, pomoc při zajištění stravy - možnost ohřevu vlastního jídla v mikrovlnné troubě nebo jeho uvaření na vařiči, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu (sprcha, toaleta, možnost oholit se). Je zde možné si zakoupit také kávu nebo čaj.¹⁷⁵

Nový prostor, o. s.

Občanské sdružení poskytuje svým klientům službu sociální prevence – sociální rehabilitaci. Jeho denní centrum je v Brně na ulici Příční 4. Hlavní misí Nového prostoru je realizace sociální služby typu sociální rehabilitace s názvem street paper, která kombinuje prvky integrace na trh práce, vzdělávání, sociální podporu, nácvik a trénink sociálních dovedností, osvojení si znalostí z oblasti prodeje zboží. Toto občanské sdružení se snaží vytvářet firemní prostředí a zaměstnavatelské podmínky, tak aby si klient rozvíjel pracovní návyky.¹⁷⁶

¹⁷⁵ <http://brno.charita.cz/sluzby-utvaru-azylove-domy-a-denni-centrum/>

¹⁷⁶ Adresář organizací působících v sociální oblasti ve městě Brně. 4. vyd. Brno: MMB, 2009.
<http://www.novyprostor.cz/kontakt.html>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE A METODIKA VÝZKUMU

V metodologické části se budu nejprve zabývat charakteristikou a popisem vybraného problému. V úvodní kapitole také vymezím cíl empirické části své diplomové práce a výzkumné otázky. Dále objasním metody a techniky sběru dat a zaměřím se také na konceptualizaci výzkumných otázek. Poté se budu zabývat teritoriálním a časovým plánem a náklady na výzkum. V závěru kapitoly stručně vymezím zkoumanou populaci, velikost, výběr a charakteristiku vzorku.

4.1 Charakteristika a popis vybraného problému

Bezdomovectví je jev, který zasahuje do všech oblastí života člověka. Člověk označovaný jako bezdomovec je ze společnosti vyloučen. Žije na veřejných místech, v nevyhovujících nebo nejistých bytových podmínkách. Bezdomovec je člověk bez domova ve smyslu ztráty zázemí v rodinných a partnerských vztazích. Postrádá místo, ke kterému se vážou jeho silné emoce, a také své soukromí.

Ztráta domova a střechy nad hlavou je často důsledkem osobního selhání v mnoha po sobě jdoucích životních krizích. Udává se, že již poměrně krátká doba strávená životem na ulici může zanechat v psychice člověka hluboké a trvalé následky, jejichž následné odstranění není jednoduché. Běžně se život jedince vyvíjí směrem dopředu, osobnost člověka se rozvíjí a člověk se stává platnou součástí společnosti. Rozvoj zdravé osobnosti se však na ulici zastavuje a osobnost začne směřovat k vývoji nežádoucím směrem.

Domnívám se, že pro částečné pochopení psychiky a celkové situace člověka bez domova může přispět podrobná analýza jeho životní dráhy, a to především dráhy rodinné, partnerské a pracovní.

Rodina představuje primární společenskou skupinu, ve které jsou její členové spjati úzkými vzájemnými vazbami. Jedním z nejdůležitějších poslání rodiny je poskytnout péči a ochranu svým jednotlivým členům v obdobích, kdy nejsou schopni se sami o sebe postarat.

Partnerský vztah je poměrně široký pojem. Jedná se o soužití dvou jedinců, včetně jedinců homosexuálních. Manželství představuje partnerství, které je společností nějakým způsobem legalizováno. Partnerství je charakterizováno sdílením společného života a společných zájmů. Partneři jsou ve vzájemné interakci.

Za práci považujeme činnost, za kterou je osoba, která práci provádí, odměněna. Aby mohl člověk provádět kvalifikovanou práci, musí mít potřebnou kvalifikaci a vzdělání. Práce pro člověka znamená také jeho vlastní seberealizaci.

Svůj výzkum zaměřím na vliv rodinných vztahů a vazeb na současný život, dále na kvalitu partnerských vztahů, osobní zkušenosti s prací a představu o budoucím životě lidí bez domova.

Jak jsem již zmínila v úvodu své diplomové práce, **cílem empirické části je provedení podrobných životních analýz konkrétních lidí bez domova, a to zejména se zřetelem k jejich životní dráze rodinné, partnerské a pracovní.**

Tento cíl jsem zformulovala do podoby následujících čtyř výzkumných otázek:

1. **Jakým způsobem ovlivnily rodinné vztahy a vazby současný život lidí bez domova?**
2. **Jaká byla (v minulosti) a je (v současnosti) kvalita partnerských vztahů lidí bez domova?**
3. **Jaké mají lidé bez domova zkušenosti s prací?**
4. **Jakou mají lidé bez domova představu o svém budoucím životě?**

4.2 Metody a techniky sběru dat

Vzhledem k výše vymezenému cíli empirické části diplomové práce a následně vytvořeným výzkumným otázkám jsem se rozhodla pro svůj výzkum použít metodu kvalitativního výzkumu. Charakteristiku této metody zde nyní stručně objasním.

„Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“¹⁷⁷

„Cílem kvalitativního výzkumu je vytváření nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie. Porozumění pak vyžaduje vhléd do co největšího množství dimenzí daného problému.“¹⁷⁸

„Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.“¹⁷⁹

„Kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů a kvalitativní pozorování. Cílem je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa. Kvalitativní výzkum je orientován na explorování a probíhá nejčastěji v přirozených podmínkách sociálního prostředí. Plán výzkumu má pružný charakter. To znamená, že plán výzkumu se z daného základu rozvíjí, proměňuje a přizpůsobuje podle okolností a dosud získaných výsledků.“¹⁸⁰

Kvalitativní výzkum používá metodu indukce. V počátku výzkumného procesu stojí pozorování a sběr dat. Poté výzkumník pátrá po pravidelnostech vyskytujících se v těchto datech, o významu těchto dat, formulují se předběžné závěry a výstupem mohou být nově formulované hypotézy nebo nová teorie.¹⁸¹

¹⁷⁷ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005. s. 285.

¹⁷⁸ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005. s. 286.

¹⁷⁹ Strauss, A., Corbinová, J.: Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert, 1999. s. 10.

¹⁸⁰ Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2008. s. 61.

¹⁸¹ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005.

Techniky sběru informací v kvalitativním výzkumu

Případová studie

se zaměřuje na podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů. Základ výzkumné otázky zde tvoří charakteristika daného případu nebo skupiny porovnávaných případů.¹⁸²

Pozorování

má ve společenských vědách za cíl poznání určité skupiny včetně její kultury. Výzkumník má snahu se dozvědět něco o tom, čeho si členové skupiny nejsou vědomi nebo o čem nemohou či nechtějí nic vypovědět. Pozorovatel sleduje své respondenty v jejich přirozeném prostředí. Výzkumník pečlivě zaznamenává průběh sledovaných událostí nebo chování jedné či několika málo osob a snaží se o co nejpodrobnější popis.¹⁸³

Rozhovor (Interview)

Vedení kvalitativního rozhovoru je uměním i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, soustředěnost, interpersonální porozumění a disciplínu. Je třeba rozhodnout o obsahu otázek, jejich formy i pořadí. Nutno je zvážit i délku rozhovoru, a to před samotným rozhovorem či v jeho průběhu v závislosti na typu rozhovoru.

Formy rozhovoru:

- strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami – se skládá z řady pečlivě formulovaných otázek, na které mají jednotliví respondenti odpovědět. Účelem tohoto typu rozhovoru je co nejvíce minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Získaná data se snadněji analyzují. Tento typ rozhovoru je vhodný, pokud nemáme možnost jej opakovat a máme málo času se respondentovi věnovat.

¹⁸² Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2008.

¹⁸³ Radvan, E., Vavřík, M.: Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009.

- rozhovor pomocí návodu – používá se návodu, kde je uveden seznam otázek nebo témat, které je nutné v rámci rozhovoru probrat. Je zde volnost v přizpůsobení formulace pokládaných otázek dle situace. Tento typ rozhovoru dává tazateli možnost co nejvýhodněji využít čas k rozhovoru.
- neformální rozhovor – spoléhá se na spontánní tvorbu otázek v přirozeném průběhu interakce. Síla tohoto typu rozhovoru spočívá v tom, že zohledňuje individuální rozdíly a změny situace. Otázky jsou individualizované. Kvalita informací závisí na schopnosti tazatele vést takový rozhovor. Analýze textu rozhovoru pak výzkumník musí věnovat mnoho času, aby našel a utřídil jednotlivé informace.
- narativní rozhovor – při tomto typu rozhovoru není dotazovaný konfrontován se standardizovanými otázkami, ale je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění. Rozhovor má čtyři části – stimulace, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění nejasností a zobecňující otázky.
- fenomenologický rozhovor – je zaměřen na historii života dotazovaného. Od dotazovaného je požadováno, aby konstruoval a dával významy svému jednání v konkrétních sociálních situacích.¹⁸⁴

Analýza osobních dokumentů

„Osobní dokument je respondentova osobní popisná výpověď o vlastním životě, nebo části tohoto života, nebo jednotlivcova úvaha o určité události, nebo problému. Konkrétněji řečeno, jde o takové materiály jako autobiografie, deníky, dopisy a dlouhé nestandardizované rozhovory, zapsané doslovně.“¹⁸⁵

V těchto dokumentech pátráme po existujících strukturách. Tyto dokumenty se používají v kombinaci s výpovědí osoby, která dokumenty vytvořila.¹⁸⁶

Kvalitativní výzkum představuje dle mého názoru nejvhodnější způsob získání dat pro mou diplomovou práci. Jako techniku sběru informací volím techniku strukturovaného

¹⁸⁴ Hendl, J.: Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2008.

¹⁸⁵ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005. s. 309.

¹⁸⁶ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005.

rozhovoru s otevřenými otázkami. Připravený scénář otázek pro rozhovory je uveden v příloze č. 2.

Údaje o pozorování klientů a údaje z rozhovorů si budu v průběhu výzkumu pečlivě zaznamenávat a objasním je krátce v kapitole 4.4 Vymezení zkoumané populace, velikost, výběr a charakteristika vzorku. V průběhu rozhovorů budu pořizovat i terénní (polní) poznámky, které zaznamenávají to, co se děje ve zkoumaném prostředí, dále s tímto prostředím i v pozorovateli.¹⁸⁷

Konceptualizace výzkumných otázek

Ve svém výzkumu chci zodpovědět následující výzkumné otázky, které zde nyní opět vymezím.

1. **Jakým způsobem ovlivnily rodinné vztahy a vazby současný život lidí bez domova?**
2. **Jaká byla (v minulosti) a je (v současnosti) kvalita partnerských vztahů lidí bez domova?**
3. **Jaké mají lidé bez domova zkušenosti s prací?**
4. **Jakou mají lidé bez domova představu o svém budoucím životě?**

V první výzkumné otázce se zaměřuji na rodinné vztahy a vazby. Mým cílem je zjistit, jakým způsobem ovlivnilo dětství a vztahy s rodiči, sourozenci či blízkými příbuznými současný život lidí bez domova. Zda si pamatují, jestli jejich rodiče řešili v době jejich dětství závažné problémy partnerského, pracovního či zdravotního rázu. Jaký je vztah s jejich rodiči, sourozenci či dalším příbuzenstvem v současné době. Dále se v rámci této

¹⁸⁷ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005.

otázky zaměřují také na oblast vzdělání ve smyslu toho, jaké je nejvyšší dosažené vzdělání konkrétního člověka bez domova a jeho obecný názor na vzdělání.

Otázky k této výzkumné otázce jsou uvedeny v připraveném scénáři otázek pro rozhovor (viz příloha č. 2), konkrétně se jedná o otázky č. 2 – 5 včetně.

Ve druhé výzkumné otázce se zaměřují na kvalitu partnerských vztahů v minulosti a v současné době. Zajímá mě, jaký je rodinný stav člověka bez domova. Zda má vlastní děti. Jaké pocity člověk bez domova prožíval v manželském, případně partnerském vztahu. Jak často komunikuje se svojí prokreační rodinou, případně zda má v současné době partnerský vztah.

Otázky k této výzkumné otázce jsou uvedeny v připraveném scénáři otázek pro rozhovor (viz příloha č. 2), konkrétně se jedná o otázky č. 6 – 11 včetně.

Třetí výzkumná otázka je zaměřena na pracovní zkušenosti. Zabývám se zde vývojem profesního života. Zajímá mě, kolik zaměstnání a jaký druh práce člověk bez domova za svůj život vystřídal a vykonával. Zda byl někdy veden v evidenci Úřadu práce, případně jak dlouho. Jestli pobírá nějaké sociální dávky nebo důchod. Do této výzkumné otázky jsem zahrнула také problematiku zdravotního stavu.

Otázky k této výzkumné otázce jsou uvedeny v připraveném scénáři otázek pro rozhovor (viz příloha č. 2), konkrétně se jedná o otázky č. 12 – 16 včetně.

Čtvrtá výzkumná otázka je zaměřena na představu, případně představy o budoucím životě. Zajímám se o způsob trávení volného času, o sociální vztahy – blízké přátelé či známé, se kterými se člověk bez domova pravidelně stýká či komunikuje. Je pro mě důležité zjistit, jakým způsobem člověk bez domova hodnotí svůj život do současné doby a jaké má plány do budoucna.

Otázky vztahující se k této výzkumné otázce jsou uvedeny v připraveném scénáři otázek pro rozhovor (viz příloha č. 2), konkrétně se jedná o otázky č. 1 a 17 – 20 včetně.

4.3 Teritoriální a časový plán, náklady na výzkum

Empirický výzkum pro diplomovou práci jsem prováděla v zařízení Armády spásy v ČR, Centru sociálních služeb Josefa Korbela v Azylovém domě na ulici Mlýnská 25 v Brně.

Zařízení azylového domu jsem si vybrala pro potřeby své diplomové práce z několika důvodů. V první řadě se domnívám, že klienti azylového domu mají velkou šanci k návratu do většinové společnosti. Ve srovnání s lidmi bez domova, kteří navštěvují například nízkoprahové denní centrum či noclehárnu, mohou být pro návrat do společnosti více motivováni. Dále jsou také vázáni dodržováním pravidel a povinností, které jsou uvedeny v domovním řádu zařízení. Domovní řád je interní materiál, který mi k nahlédnutí laskavě zapůjčila sociální pracovnice. Výťah z domovního řádu Azylového domu Armády spásy uvádím v příloze č. 3. Do Azylového domu Mlýnská jsem docházela pravidelně na základě dohody o provedení praxe (viz příloha č. 1) ve svém volném čase. Tuto dobrovolnickou praxi jsem si v předstihu domluvila na místě osobně.

Výzkum jsem prováděla během souvislé měsíční praxe, která probíhala od 14. 1. 2013 do 14. 2. 2013, a zaměřila jsem jej na konkrétní populaci lidí bez domova v tomto azylovém domě. Do tohoto zařízení jsem docházela podle svých časových možností – zpravidla třikrát týdně v odpoledních až večerních hodinách a prováděla zde průběžně rozhovory s lidmi bez domova. V jednom týdnu jsem uskutečnila většinou jeden, případně dva rozhovory. Rozhovor s konkrétním člověkem nebyl dopředu domluven. Klienty azylového domu jsem oslovovala spontánně, rozhovor byl vždy proveden a zaznamenán na diktafon s jejich osobním souhlasem. Na papír byl zaznamenán pouze věk konkrétního respondenta a jeho křestní jméno. Každý rozhovor jsem si co nejdříve po jeho provedení přepsala do textového editoru na počítači a snažila jsem se v něm najít důležité informace, které jsem zvýraznila.

Náklady na výzkum byly poměrně nízké. Rozhovory jsem prováděla v rámci své měsíční praxe. To, co jsem pro svůj výzkum potřebovala, byl diktafon, dále tužka a papír. Další náklady nebyly třeba.

4.4 Vymezení zkoumané populace, velikost, výběr a charakteristika vzorku

„Populace (neboli základní soubor) je soubor jednotek, o kterém předpokládáme, že jsou pro něj naše závěry platné.“¹⁸⁸

Mojí zkoumanou populací byli klienti Azylového domu Armády spásy v ČR, tzn. lidé bez domova, kteří zde v době provádění mého výzkumu žili. Prováděla jsem výzkum kvalitativní a zvolila si metodu standardizovaného rozhovoru. Všechny konverzační partnery jsem vybírala mezi klienty - lidmi bez domova žijícími v Azylovém domě Armády spásy v ČR.

Mým vzorkem se stalo 5 konverzačních partnerů, z toho 3 ženy a 2 muži. Každý konverzační partner byl nejprve informován o účelu mého výzkumu a byl dotázán, zda má zájem se tohoto výzkumu zúčastnit. Současně bylo všem dotazovaným zdůrazněno, že výzkum je anonymní a jejich osobní data nebudou nikým zneužita. Pokud dotázaný člověk s provedením výzkumu souhlasil, bylo s ním dohodnuto datum provedení rozhovoru, případně tento rozhovor ihned začal. Všechny rozhovory byly provedeny na pokojích klientů, aby se cítili co nejlépe.

„Vzorek: skupina jednotek, které skutečně pozorujeme.“¹⁸⁹

Mým vzorkem ve výzkumu je 5 klientů – lidí bez domova žijící v Azylovém domě Armády spásy v ČR. Z toho jsou 3 ženy a 2 muži. Všichni byli osloveni a vybráni zcela náhodně. Své konverzační partnery zde krátce charakterizuji.

¹⁸⁸ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005. s 93.

¹⁸⁹ Disman, M.: Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2005. s 93.

Klientka J.

Pohlaví: žena

Věk: 41 let

Stav: svobodná

Datum rozhovoru: 15. 1. 2013

Délka rozhovoru: 30 minut

Klientka H.

Pohlaví: žena

Věk: 46

Stav: rozvedená

Datum rozhovoru: 24. 1. 2013

Délka rozhovoru: 35 minut

Klientka M.

Pohlaví: žena

Věk: 40

Stav: svobodná

Datum rozhovoru: 29. 1. 2013

Délka rozhovoru: 25 minut

Klient K.

Pohlaví: muž

Věk: 53 let

Stav: svobodný

Datum rozhovoru: 4. 2. 2013

Délka rozhovoru: 25 minut

Klient P.

Pohlaví: muž

Věk: 50 let

Stav: rozvedený

Datum rozhovoru: 5. 2. 2013

Délka rozhovoru: 20 minut

5 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

V této kapitole budu prezentovat zjištěné výsledky svého výzkumu. Cílem empirické části práce bylo provedení podrobných životních analýz konkrétních lidí bez domova, a to zejména se zřetelem k jejich životní dráze rodinné, partnerské a pracovní.

Tento cíl jsem zformulovala do podoby následujících čtyř výzkumných otázek:

1. **Jakým způsobem ovlivnily rodinné vztahy a vazby současný život lidí bez domova?**
2. **Jaká byla (v minulosti) a je (v současnosti) kvalita partnerských vztahů lidí bez domova?**
3. **Jaké mají lidé bez domova zkušenosti s prací?**
4. **Jakou mají lidé bez domova představu o svém budoucím životě?**

V následujících čtyřech podkapitolách budou objasněny analýzy rozhovorů s mými konverzačními partnery. Každá podkapitola bude zaměřena na tematický okruh, který jsem vytvořila z výše uvedených výzkumných otázek a otázek pro rozhovor. Na konci každé podkapitoly objasním předběžný závěr z analyzovaných rozhovorů.

5.1 Analýza rodinných vztahů a vazeb lidí bez domova

V rámci výzkumné otázky č. 1 jsem vytvořila pro rozhovor několik otázek, které jsou uvedeny v příloze č. 2, konkrétně se jedná o otázky č. 2 – 5 včetně.

Otázka číslo 2, kterou jsem dotazovaným lidem bez domova pokládala, se týkala vzpomínek na prožité dětství a vztahu k rodičům a sourozencům. Lidé bez domova zde měli možnost zhodnotit kvalitu poskytované rodičovské péče v dětství vůči jim samotným. Tři z pěti dotazovaných odpověděli, že jejich vzpomínky na dětství jsou pěkné, neboť vyrůstali s oběma rodiči.

„Dětství jsem prožila hezký. Vyrůstala jsem s matkou i otcem, starali se o mě dobře...tak nějak normálně, jako asi všichni rodiče...sourozence žádný nemám.“

Paní H. (46 let)

„Dětství bylo pěkný. Moji rodiče se měli rádi. Oba pracovali ve fabrice...žili jsme si na tu dobu myslím dobře. S bráchou jsme věčně prováděli nějaký lumpárny. Jojóó...moje dětství bylo bezproblémový...“

Pan K. (53 let)

„Vyrůstal jsem s oběma rodiči, bylo to takový normální dětství...pěkný...matka i otec se ze mě snažili vychovat slušnýho člověka. Sourozence nemám...“

Pan P. (50 let)

Jedna z dotazovaných žen na tuto otázku odpověděla, že pochází z rozvedeného manželství rodičů.

„Vyrůstala jsem s matkou a sestrou. Rodiče se rozvedli, když mi bylo tak deset...pořád se dohadovali, nevím, kvůli čemu...Otec už nás po tom rozvodu vůbec nenavštívil. S mojí ségrou jsem taky nějak dobře ne vycházela...No nevím, co mám k tomu dál říct...“

Paní M. (40 let)

Poslední z oslovených žen na otázku uvedla, že vyrůstala v dětském domově.

„Matka se o mě nestarala...byla to kurva...chlastala a kradla...několikrát seděla v base za krádeže a výtržnosti...Otce vůbec neznám, nevzpomínám si na něho...Vyrůstala jsem“

v dětském domově. Vim, že mám čtyři nevlastní sourozence, ale vůbec je neznám a ani nevím, kde sou...“

Paní J. (41 let)

Tuto otázku týkající se vzpomínek na prožité dětství a vztahu k rodičům a sourozencům považují za klíčovou z hlediska schopnosti vytvoření si kvalitního modelu fungování rodiny již v průběhu dětství. Jak vyplývá z výše uvedených odpovědí lidí bez domova, tři dotazovaní z pěti prožívali dětství pěkné a vyrůstali s oběma rodiči. Jedna žena vyrůstala s matkou a sestrou a pochází z rozvedeného manželství rodičů. Poslední dotazovaná žena vyrůstala v dětském domově a ke svým rodičům má poměrně negativní postoj.

Další otázka směřovala na to, zda si lidé bez domova pamatují, že by jejich rodiče v průběhu vzájemného soužití řešili vážné problémy partnerského, pracovního či zdravotního rázu. Tato otázka je důležitá z hlediska toho, zda byl lidem bez domova v jejich vlastní rodině dán prostor k tomu, aby ve vztahové oblasti přejímali správné vzorce chování, které se týkaly řešení problémů či konfliktních situací. Tři z pěti dotazovaných lidí bez domova odpověděli, že si nepamatují či nejsou si vědomi toho, že by rodiče řešili vážné problémy nebo konflikty a na nic si nevzpomínají.

„To si nepamatuju. Oni přede mnou nic neřešili. O ničem nevím...“

Paní H. (46 let)

„To snad ani nééé...nepamatuju se na nic...asi si to řešili mezi sebou, když byli sami...před náma se nehádali.“

Pan K. (53 let)

„Na nic takovýho si nevzpomínám. Asi spolu řešili nějaký důležitý věci nebo problémy, ale šlo to nějak mimo mě...“

Pan P. (50 let)

Jedna z dotazovaných žen uvedla, že mezi jejími rodiči docházelo k častým hádkám i fyzickému napadání matky otcem.

„Jo...pořád se hádali...Matka měla dojem, že ji otec podvádí...pořád po sobě jen řvali...otec matku i bil...“

Paní M. (40 let)

Poslední z dotazovaných žen odpověděla, že její rodiče spolu nežili.

„Mojí rodiče spolu nežili...Matka se kurvila...páchala trestnou činností...O otci nic nevím.“

Paní J. (41 let)

Výsledkem této otázky je závěr, že tři z pěti konverzačních partnerů si nepamatují, zda jejich rodiče řešili vážné problémy či konfliktní situace. Jedna dotazovaná uvedla, že její rodiče se často hádali a docházelo i k fyzickému napadání matky otcem. Poslední dotazovaná sdělila, že její rodiče spolu nežili, tudíž nemohla na tuto otázku adekvátně odpovědět.

V pořadí čtvrtá otázka se dotýká zhodnocení vztahu s rodiči, sourozenci či blízkým příbuzenstvem v současné době. Tato otázka slouží ke zjištění aktuálního vztahu lidí bez domova k vlastní rodině, způsobu a frekvenci vzájemné komunikace. Čtyři z pěti dotazovaných konverzačních partnerů na tuto otázku odpověděli, že se se svými rodiči nestýkají.

„S rodiči v kontaktu nejsem. Oni mě po tom, co jsem se rozvedla, odsoudili. Vůbec se nestýkáme...sourozence nemám a s bližší nebo vzdálenou rodinou v žádném kontaktu taky nejsou.“

Paní H. (46 let)

„S nikým z rodiny se nestýkám...všichni z příbuzných už zemřeli.“

Paní J. (41 let)

„S otcem ani matkou se nestýkám. Po tom, co jsem se rozvedl a propustili mě z výkonu trestu, už v kontaktu nejsme...Ani s dalšíma příbuznými.“

Pan P. (50 let)

„S nikým z rodiny se nestýkám.“

Paní M. (40 let)

Jeden dotazovaný muž uvedl, že jeho rodiče zemřeli a se svým bratrem není v častém kontaktu.

„Rodiče už zemřeli...je to tak dva roky. Nejdřív matka a pár let po ní otec. Matka byla vážně nemocná, měla rakovinu. Otec odešel pár let po ní, asi steskem, trápil se...S bráchou se moc nekontaktuju, on žije v Rakousku, má tam dobrou práci a má se dobře.“

Pan K. (53 let)

Z uvedených odpovědí tedy vyplývá, že dotazovaní lidé bez domova se svojí rodinou v současné době kontakt neudržují.

Otázka číslo pět je zaměřena na stupeň dosaženého vzdělání oslovených lidí bez domova a na vztah ke studiu. V této otázce jde o zjištění, jakým způsobem je rodiče vedli ke studiu, případně zda je pro studium motivovali. Tři z pěti dotazovaných odpověděli, že jejich vzděláním je výuční list. Shodou okolností se jedná o všechny dotazované ženy.

„Jsem vyučená švadlena. Učila jsem se průměrně, škola mě moc nebavila, chtěla jsem už vydělávat peníze.“

Paní H. (46 let)

„Jsem vyučená. Chodila jsem na zemědělský učiliště. Učení mě nebavilo, spíš jsem měla ráda, když jsme byli u dobytka. Bavilo mě dělat s dobyt看em, s koňma a krávama.“

Paní J. (41 let)

„Jsem vyučená kuchařka. Docela mě to bavilo.“

Paní M. (40 let)

Oba dva dotazovaní muži na tuto otázku odpověděli, že jejich vzdělání je střední odborné.

„Mám střední odbornou školu. Strojní průmyslovku. Ve škole mě to docela bavilo.“

Pan K. (53 let)

„Mám střední školu, dálkově jsem si dodělal maturitu na hotelovce, protože jsem byl vyučenej čišník. Bavila mě spíš praxe. Maturu jsem pak udělal s odřenýma ušima, jak se říká...“

Pan P. (50 let)

Výsledkem této otázky je zjištění, že tři z pěti dotazovaných lidí bez domova jsou vyučeni. Je třeba zdůraznit, že se jedná o všechny dotazované ženy. Dva lidé bez domova mužského pohlaví mají střední odborné vzdělání. Z odpovědí lze také vyhodnotit, že dotazovaní dávali spíše přednost praktické výuce, která je více bavila, než výuce teoretické.

Předběžný závěr:

Většina oslovených konverzačních partnerů – lidí bez domova žijících v azylovém domě Armády spásy pochází z úplné rodiny a vyrůstali s oběma rodiči. Měli tedy v průběhu dětství možnost utvořit si kvalitní model fungování rodiny. Většina dotázaných lidí bez domova taktéž uvedla, že si nepamatují, zda jejich rodiče řešili vážné problémy či konfliktní situace. Důležitým zjištěním vyplývajícím z výzkumu je to, že všichni dotázaní lidé bez domova neudržují v současné době kontakt se svojí rodinou, sourozenci a blízkým příbuzenstvím. Pozitivním zjištěním je to, že všichni dotázaní lidé bez domova mají dokončené vzdělání. Všechny dotázané ženy jsou vyučeny, dva dotázaní muži mají střední odborné vzdělání.

5.2 Analýza kvality partnerských vztahů lidí bez domova

Druhá výzkumná otázka byla rozpracována do otázek, které jsou uvedeny v příloze č. 2, konkrétně jde o otázky č. 6 – 11 včetně.

Otázka číslo šest se zaměřuje na rodinný stav dotazovaných lidí bez domova. Tři z pěti dotazovaných jsou svobodní. Zbývající dva dotazovaní jsou rozvedení.

„Jsem svobodná...ale teď mám přítele.“

Paní J. (41 let)

„Svobodná...“

Paní M. (40 let)

„Svobodný.“

Pan K. (53 let)

„Jsem rozvedená.“

Paní H. (46 let)

„Jsem rozvedený.“

Pan P. (50 let)

Otázka číslo sedm se vztahovala k tomu, zda mají dotazovaní lidé bez domova vlastní děti a pokud ano, zda jsou tyto děti narozené z manželství. Tři z pěti dotazovaných lidí bez domova odpověděli na tuto otázku kladně.

„Mám děti, dva syny, ale ti jsou teď v Jihlavě. Vikinkovi je sedm a Jarouškovi je 18 let, jsou teď v pěstounské péči...ale předtím jsem se o ně starala já. Bydleli jsme v Prostějově, ale pak majitel bytu zvedl nájem a já jsem neměla peníze, tak mě vystěhovali a děti byly chvíli v dětském domově a pak šly do pěstounské péče. A tam jsou pořád.“

Paní J. (41 let)

„Mám dvě děti. Kluka a holku. Oba už jsou dospělí, synovi je dvacet pět let a dceři dvacet tři. Jsou narození v manželství.“

Paní H. (46 let)

„Mám dvě děti, dcery, dvacetpět a dvacet let. Jsou narozené z manželství.“

Pan P. (50 let)

Jedna dotazovaná žena sdělila, že děti nemá.

„Nemám...nikdy jsem po dětech nějak netoužila...“

Paní M. (40 let)

Jeden dotazovaný muž na tuto otázku odpověděl, že si tím, zda má děti, není jist a neví.

„Víte, já jsem na rodinu nikdy moc nebyl. Já si spíš chtěl jen tak užívat. Hodně jsem taky střídal partnerky, takže ani vlastně nevím, jestli mám dítě, možné to je...vážně nevím...“

Pan K. (53 let)

Výsledkem odpovědí na tuto otázku je zjištění, že většina dotázaných lidí bez domova má vlastní děti. Jedna dotázaná žena odpověděla, že děti nemá a ani po nich nikdy netoužila. Jeden muž odpověděl, že neví, zda má nějaké dítě, neboť hodně střídal partnerky.

Následující otázka, v pořadí již osmá, se zabývala prožívanými pocity v manželském či partnerském vztahu lidí bez domova. Jednalo se mi o zjištění, zda dotazovaní lidé bez domova prožívali a cítili ve svém partnerském vztahu či vztazích pocit lásky a bezpečí. Odpovědi na tuto otázku byly velice rozmanité.

„Já jsem s otcem svých dětí nežila, on mě a kluky jenom tak navštěvoval, podle toho, jak jsme se domluvili. On pil alkohol a to se mi nelíbilo...já nesnáším alkohol. Starala jsem se o děcka sama.“

Paní J. (41 let)

„No... my jsme se s manželem rozvedli, protože on začal mít problémy s alkoholem. Přišel o práci a začal pít. Když se hodně napil, byl na mě agresivní, často mě i bil...Děti už byly v té době dospělé a nežily s námi v bytě. Já jsem se to snažila všechno nějakou dobu vydržet, ale pak už jsem nemohla...když už se to nedalo vydržet, podala jsem žádost o rozvod a odstěhovala jsem se na nějakou dobu ke kamarádce, protože byt, ve kterém jsme žili, byl napsaný na manžela. Nějakou dobu jsem pak bydlela po kamarádkách nebo pak už i na ubytovně, protože kamarádky jsem pořád otravovat nemohla. Teď jsem rozvedená a s bývalým manželem už vůbec nejsem v žádném kontaktu.“

Paní H. (46 let)

„Mívala jsem přítele, žili jsme spolu asi 8 let, ze začátku to bylo všechno dobrý, ale pak ho propustili z práce a on začal mít problémy s alkoholem, pil. Jak pil čím dál víc, tak byl na mě čím dál víc agresivní, no a já si s ním ze začátku občas dala, jenže pak jsem s ním už začala pít pravidelně...pak jsem kvůli tomu přišla i o práci...“

Paní M. (40 let)

„Já si hlavu s ničím moc nelámala, byl jsem takovej do větru. Když mi přítelkyně něco říkaly, tak mi to šlo jedním uchem tam a druhým ven.“

Pan K. (53 let)

„No ze začátku dobrý. Jenže jak jsem dělal v té hospodě, tak to mezi mnou a manželkou šlo, jak se tak říká, od desíti k pěti. Nebyl jsem věčně doma, manželce se to samozřejmě nelíbilo, začali jsme se hádat a vůbec se to mezi náma začalo všechno hroutit. Ona si pak našla někoho jinýho a podala žádost o rozvod. Rozvedli jsme se a já se musel odstěhovat. Neměl jsem kam jít, tak jsem skončil na ubytovně.“

Pan P. (50 let)

Pocity, které dotazovaní lidé bez domova ve svých vztazích prožívali, nebyly, jak je vidět, hlubokého charakteru. Z odpovědí lze vyvodit, že v podstatě žádný z dotazovaných

neprožil v manželském či dlouhodobém partnerském vztahu pocit opravdové lásky a bezpečí. Většina z dotázaných uvedla, že jejich partner měl potíže s požíváním alkoholu, čímž došlo ke zničení jejich vzájemného vztahu. Takto odpověděly všechny mnou dotazované ženy. Jeden z mužů uvedl, že se svými partnerskými vztahy moc nezabýval. Poslední dotázaný muž uvedl, že k rozpadu jeho manželství došlo vlivem jeho práce, neboť mu jeho manželka přestala důvěřovat a podala žádost o rozvod manželství.

Devátá otázka směřuje ke vztahu s dětmi, vnoučaty, případně pravnoučaty. Zaměřuje se na kvalitu a intenzitu tohoto vztahu. I v tomto případě byly odpovědi na tuto otázku velmi rozdílné.

„Za klukama občas do Jihlavy zajedu, když mám peníze, můžu je vidět, když řeknu pěstounům. Ale telefon na ně nemám, nevoláme si.“

Paní J. (41 let)

„S dětma jsem v telefonickým kontaktu. Někdy se sejdeme ve městě. Myslím, že je to mezi náma normální.“

Paní H. (46 let)

„S holkama se moc nevidám.“

Pan P. (50 let)

Paní M. (40 let) jsem tuto otázku nepokládala, neboť již předtím sdělila, že děti nemá. Taktéž jsem se na tuto otázku neptala pana K. (53 let), neboť i on dříve uvedl, že si není vědom toho, zda má vlastní děti.

Výše uvedené odpovědi považuji za velmi obecné a neurčité. Není možné z nich odhadnout kvalitu vztahu. Vzhledem k neurčitosti odpovědí lze vyvodit to, že vztahy dotazovaných lidí bez domova a jejich dětí nejsou dostatečně kvalitní.

Otázka desátá směřovala k frekvenci a intenzitě komunikace dotazovaných lidí bez domova s jejich rodinou.

„Svého otce vůbec neznám, s matkou se nestýkám...no za klukama se snažím občas zajet.“

Paní J. (41 let)

„Se svýma rodičma ani ne, nedá se říct, že bysme se pravidelně vídali. S dětma se sejdem tak dvakrát třikrát do měsíce někde ve městě nebo si občas voláme.“

Paní H. (46 let)

„Vůbec.“

Paní M. (40 let)

„No nemám ani s kým...“

Pan K. (53 let)

„S rodiči vůbec, s dcerama taky moc ne...“

Pan P. (50 let)

Také tyto odpovědi jsou podle mého názoru značně obecné. Z některých lze vyvodit určitou snahu po osobním či telefonickém kontaktu s dětmi. Komunikace lidí bez domova s rodiči je nefunkční.

Poslední jedenáctá otázka se zaměřuje na zjištění, zda mají dotazovaní lidé bez domova v současné době partnerský vztah. V této otázce mi jde o zjištění toho, zda byli dotazovaní schopni navázat a udržet si kvalitní partnerský vztah. Čtyři z pěti dotazovaných konverzačních partnerů uvedli, že partnerský vztah v současné době nemají.

„Nemám.“

Paní H. (46 let)

„Nikoho nemám, ale chtěla bych si někoho najít...“

Paní M. (40 let)

„Ne, jsem sám.“

Pan K. (53 let)

„No...nějak to teď nevyhledávám.“

Pan P. (50 let)

Jedna dotazovaná žena uvedla, že má v současné době přítele.

„Mám přítele. Seznámili jsme se tady. On tu v Armádě taky přespává, ale my se scházíme tajně, on sem za mnou na pokoj nesmí. Chodí sem vždycky tak kolem šesté, tak se vidíme. Scházíme se většinou na dvoře, kde se může kouřit nebo v té společenské místnosti u televize. On je na mě strašně hodnej, dal mi rádio...budík.“

Paní J. (41 let)

Výsledkem odpovědí na tuto otázku je zjištění, že většina dotazovaných lidí bez domova nemá v současné době partnerský vztah. Paní J., která jako jediná uvedla, že má přítele, se zdála být ve svém vztahu spokojena. Pravděpodobně se však ani v jejím případě nejedná o dostatečně kvalitní partnerský vztah.

Předběžný závěr:

Pocity, které dotazovaní lidé bez domova ve svých vztazích v minulosti prožívali, nebyly hlubokého charakteru. V podstatě žádný z dotazovaných neprožil v manželském či dlouhodobém partnerském vztahu pocit opravdové lásky a bezpečí. Všechny dotázané ženy uvedly, že jejich partner měl potíže s požíváním alkoholu, čímž došlo ke zničení jejich vzájemného partnerského vztahu. Většina dotazovaných lidí bez domova má vlastní děti. Z odpovědí konverzačních partnerů, které byly značně obecné, však nebylo možné dobře odhadnout kvalitu vzájemného vztahu s jejich dětmi a rodinou, ani intenzitu a frekvenci

vzájemné komunikace. V současné době převážná většina dotazovaných lidí bez domova partnerský vztah nemá.

5.3 Analýza pracovních zkušeností lidí bez domova

Výzkumná otázka č. 3 byla rozpracována do podoby otázek uvedených v příloze č. 2, konkrétně otázek č. 12 – 16 včetně.

Dvanáctá otázka je zaměřena na vývoj profesního života lidí bez domova. Cílem této otázky bylo zjistit, zda si dotazovaní lidé bez domova byli schopni najít takovou práci nebo zaměstnání, které by uspokojovalo jejich potřeby či možnost se seberealizovat. Pozitivním zjištěním je to, že každý dotazovaný má za sebou pracovní kariéru v oboru, který vystudoval nebo se v něm vyučil.

„Pracovala jsem v Jihlavanu, pak jako pomocná kuchařka...Pak jsem změnila práci a dělala jsem v blázinci jako uklízečka, tam jsem se s jednou ženskou střídala. Pak mě vyhodili. Chybělo mi několik dnů, abych měla nárok na důchod. Na ten teď totiž nemám nárok. Podala jsem si žádost na příspěvek na péči. Má tu sem ke mně někdo přijít a já musím dělat, že mi tu všichni pomáhají. Ale všechno si dělám sama. Už hodně let jsem nikde nepracovala.“

Paní J. (41 let)

„Po vyučení jsem pracovala v dílně jako švadlena. Pak jsem byla spoustu let, asi šest let, s děckama na mateřské. Pak jsem se vrátila do práce. Pracovala jsem tam až do té krize, co byla asi před čtyřma rukama, kdy mě vyhodili. Teď už mám ale zase práci skoro rok v jedné soukromé dílně.“

Paní H. (46 let)

„Měla jsem stálou práci v kuchyni v jedné docela dobré hospodě. Tam jsem se dostala hned po vyučení. Pak se tam změnilo vedení a já dostala výpověď. No...našla jsem si jinou

práci, zase v kuchyni. Z té jsem dostala výpověď dohodou...Pak jsem pracovala zase v jiné hospodě v kuchyni no a tam jsem byla do té doby, než jsem začala mít problémy s alkoholem, kdy mě potom zase vyhodili...“

Paní M. (40 let)

„No...po škole jsem nastoupil do zaměstnání. Pracoval jsem ve fabrice...až do revoluce, byli se mnou spokojeni. Pak i po revoluci jsem tam pracoval, jenže v té době se to všechno měnilo. Někteří chlapi v práci začali vymejšlet kraviny, jak by si přilepšili, začali různě kšeftovat a zatáhli mě do toho taky...dostal jsem pak několik let za zpronevěru a podvod a šel sem do basy. No...a pak se to už se mnou táhlo...“

Pan K. (53 let)

„No jako číšník jsem byl celkem šikovnej, uměl jsem makat, vystřídal jsem takhle několik zaměstnání...“

Pan P. (50 let)

V podstatě ve všech výpovědích konverzačních partnerů je uvedeno, že za svůj život vystřídali více zaměstnání, případně dostali také několikrát výpověď ze zaměstnání. Svou kariéru rozvíjeli víceméně v oboru, ve kterém se vyučili či který vystudovali. Z toho by se tedy dalo usuzovat, že jim jejich práce přinášela uspokojení a naplnění.

Otázka třináctá měla pouze doplňující charakter. Zabývala se tím, zda jsou dotazovaní lidé bez domova schopni se orientovat ve své profesní kariéře. Všichni z dotazovaných konverzačních partnerů se v průběhu své pracovní kariéry živil v oboru, ve kterém se vyučili či který vystudovali.

„Měla jsem za svůj život dohromady dvě zaměstnání. To, kde teďka pracuji, je moje druhé. Pracuji jako švadlena.“

Paní H. (46 let)

„No...myslím, že to budou tak tři, všude v kuchyni jako kuchařka.“

Paní M. (40 let)

„Jenom jedno...v té fabrice, než mě zavřeli. Byl jsem strojní mechanik.“

Pan K. (53 let)

„To Vám teď z hlavy asi neřeknu...ale všude jsem pracoval na place jako číšník...jinou práci jsem nedělal.“

Pan P. (50 let)

Jedna dotazovaná žena odpověděla, že za svůj život vystřídala několik zaměstnání a prováděla více druhů prací.

„Pracovala jsem jako pomocná kuchařka, uklízečka, výpomoc v kravíně u krav a bejků, to bylo ve dvou kravínech. Pak z toho posledního zaměstnání jsem sama odešla, měla jsem tam málo peněz, byla jsem tam nespokojená. Pak jsem dělala v závodech jako u soukromníka.“

Paní J. (41 let)

Z výše citovaných odpovědí konverzačních partnerů lze usuzovat na to, že se ve své pracovní kariéře dobře orientují.

Další, v pořadí čtrnáctá otázka, zjišťuje skutečnost, zda byli či jsou dotazovaní konverzační partneři v evidenci Úřadu práce, případně zda dokáží říci, jak dlouho v této evidenci jsou. Tři z pěti dotazovaných lidí bez domova na tuto otázku odpověděli, že v evidenci Úřadu práce byli či jsou evidováni dlouhodobě – v řádu několika let.

„Byla jsem na pracáku, když mě propustili z té první práce v tom roce 2008 až doteďka, než jsem začala zase pracovat, takže to bylo docela dlouho, zhruba asi čtyry roky...“

Paní H. (46 let)

„Teďka jsem na pracáku...už to bude několik let určitě...už je to dlouho.“

Paní M. (40 let)

„Na pracáku jsem teď, od té doby, co jsem se vrátil z výkonu až doted'. Už jsem pak normálně nepracoval. Několik let už to je....“

Pan K. (53 let)

Jedna dotazovaná žena odpověděla, že je také v evidenci Úřadu práce, ale bez udání časového období.

„Teď jsem v evidenci Úřadu práce v Jihlavě. Sem musím dojíždět.“

Paní J. (41 let)

Jeden dotazovaný muž sdělil, že byl v evidenci Úřadu práce pouze krátkou dobu, než si opět našel práci.

„Jenom chvilku. Když jsem se vrátil z výkonu...ale naštěstí už zase dělám, v hospodě.“

Pan P. (50 let)

Z odpovědí vyplývá, že všichni dotazovaní lidé bez domova mají osobní zkušenost s nezaměstnaností, neboť všichni byli určitou dobu v evidenci Úřadu práce. Tři z pěti dotazovaných jsou v evidenci Úřadu práce i v současné době. Dva dotázaní – jeden muž a jedna žena v současné době pracují.

Předposlední otázka z této oblasti směřuje na to, zda oslovení lidé bez domova pobírají sociální dávky či určitý druh důchodu. Cílem bylo zjistit finanční situaci dotazovaných. Tři z pěti dotazovaných sdělili, že v současné době pobírají sociální dávku – příspěvek na bydlení.

„No každé měsíce dostávám příspěvek na bydlení. To mně posílají na účet. Důchod žádnéj nemám, mám jenom ten příspěvek na bydlení...to dělá, počkejte tady to někde mám, (ukazuje ústřížek od složenky)...je to 3 210,- korun.“

Paní J. (41 let)

„Důchod nemám, mám jenom ten příspěvek na bydlení...je to něco přes 3 000,- korun.“

Paní M. (40 let)

„Mám příspěvek na bydlení...“

Pan K. (53 let)

Dva dotazovaní – jedna žena a jeden muž sdělili, že sociální dávky nepobírají, neboť oba pracují.

„Dávky nemám...vydělávám si v dílně.“

Paní H. (46 let)

„Ne ne...nic neberu.“

Pan P. (50 let)

Většina z dotazovaných lidí bez domova pobírá sociální dávku – příspěvek na bydlení. Dva dotazovaní si peníze samostatně vydělávají. Všichni z dotázaných mají tedy k dispozici každý měsíc finanční prostředky pro svoji potřebu.

Šestnáctá otázka směřuje na zhodnocení zdravotního stavu lidí bez domova. V tomto případě mi šlo o zjištění, zda zdravotní stav mohl či může nějakým způsobem ovlivnit pracovní aktivitu konkrétního dotázaného.

„Mám v háji ledviny a mám rýmu. Teď jsem unavená pořád po těch práškách, co beru. Chodím na kožní a tady k té doktorce (ukazuje kartičku se jménem lékařky) na psychiatrii. Nosím tady ty kalhotky (ukazuje na inkontinenční plenkové kalhotky), ještě je mám i ve skříni. Tady mám tohle naslouchadlo, ale to nepoužívám.“

Paní J. (41 let)

„No bolí mě často oči, taky záda a klouby. Chodím na oční a revmatologii...taky si někdy vezmu prášky na uklidnění a na spaní, protože někdy nemůžu spát...to mi dává moje psychiatricka...“

Paní H. (46 let)

„Mám docela problémy s játrama a žaludkem. Taky ledviny mám špatný...ten alkohol se na mně dost podepsal...Chodím taky na tu psychiatrii k psychologce nebo jak se to říká...předepisuje mi léky, který beru...“

Paní M. (40 let)

„Mám potíže s kolenama, kloubama, dál mě taky často bolívají záda, ale myslím, že nic vážnějšího mně není...“

Pan K. (53 let)

„No mám problémy, který jsou asi z toho mýho zaměstnání, bolí mě nohy a taky klouby a kyčle, záda (mávně rukou)...naštěstí nic vážného.“

Pan P. (50 let)

Každý z dotázaných lidí bez domova si je vědom svých zdravotních problémů či komplikací. Všechny dotazované ženy nezávisle na sobě uvedly, že navštěvují psychiatrickou ambulanci v důsledku psychických potíží. Naopak dotázaní muži sdělili, že jejich zdravotní potíže nejsou dle jejich názoru vážnějšího charakteru.

Předběžný závěr:

Pozitivním zjištěním výzkumu v této oblasti je to, že každý dotazovaný člověk bez domova má za sebou pracovní kariéru v oboru, který vystudoval nebo se v něm vyučil. Za svůj život také všichni dotazovaní vystřídali více zaměstnání. Svou pracovní kariéru rozvíjeli víceméně v oboru, ve kterém se vyučili či který vystudovali. Z toho se dá usuzovat na skutečnost, že jim jejich práce přinášela či přináší uspokojení a naplnění. Všichni dotazovaní mají osobní zkušenost s nezaměstnaností, neboť všichni byli určitou dobu v evidenci Úřadu práce. Tři z pěti dotazovaných jsou v evidenci Úřadu práce i v současné době a pobírají sociální dávku – příspěvek na bydlení. S dlouhodobou nezaměstnaností má zkušenost většina z dotázaných. Dva dotázaní – jeden muž a jedna žena v současné době pracují.

Každý dotázaný člověk bez domova si je dále vědom svých zdravotních potíží. Všechny ženy přiznaly, že v důsledku psychických potíží navštěvují psychiatrickou ambulanci. Muži naopak uvedli, že dle jejich vlastního názoru nemají vážnější zdravotní problémy.

5.4 Analýza představ lidí bez domova o budoucím životě

Výzkumná otázka čtvrtá byla zformulována do otázek, které jsou uvedeny v příloze č. 2, konkrétně do otázek č. 1 a 17 – 20 včetně.

Otázka číslo jedna vyžaduje po dotazovaných lidech bez domova, aby zhodnotili svůj vlastní život až do současné doby. Na tuto otázku dotazovaní odpověděli rozdílně.

„Měla jsem to těžký, nebylo to jednoduchý, ted' jsem ráda, že jsem tady, tady se mi líbí...“

Paní J. (41 let)

„Na to, co jsem zažila, si myslím, že ted' můžu být ráda. Bydlím tady v azyláku, platím si sama tenhle pokojík a doufám, že se mi časem podaří najít třeba ubytovnu nebo třeba i později podnájem.“

Paní H. (46 let)

„Nevím...nechce se mi o tom moc mluvit...“

Paní M. (40 let)

„No asi celkem nic moc, moc jsem toho nedokázal (krčí rameny)...“

Pan K. (53 let)

„No já se snažím, jak to de...myslím teda, udělal jsem chyby, ale snažil jsem se nebo se to snažím nějak napravit.“

Pan P. (50 let)

Domnívám se, že každý dotázaný je v současné době rád, že má přístřeší v Azylovém domě Armády spásy. Jsem přesvědčena o tom, že určitým způsobem každý hodnotí svůj vlastní život alespoň uvnitř sebe, ve svém vlastním nitru. Domnívám se, že se do budoucna každý snaží poučit z vlastních chyb, které v minulosti udělal.

Otázka sedmnáctá má poměrně klíčový charakter. Jedná se v ní o to, jakým způsobem se dotazovaný člověk bez domova dostal do Azylového domu Armády spásy. Prostřednictvím této otázky jsem chtěla zjistit způsob, jakým se člověk bez domova do tohoto zařízení dostal, případně jak se o tomto zařízení dozvěděl. Zde jsou tedy odpovědi dotazovaných.

„Paní mi sem pomohla. Já jsem byla venku, spala jsem ve vlaku, to byla zima, byla jsem zmrzlá. A pomohla mi paní, která říkala, že nemůžu být venku, že bych zmrzla, tak se tak ptala a oni jí lidi řekli, že mě má vzít sem na Armádu...“

Paní J. (41 let)

„No, jak jsem bydlela nějakou dobu po těch svých kamarádkách, tak jsem se různě stěhovala, protože sem nemohla nikde dlouho zůstat, pak jsem bydlela po ubytovnách. To jsem měla ještě tu práci, tak jsem si to mohla zaplatit. Pak jsem dostala výpověď, neměla jsem peníze a když jsem pak na ubytovně nezaplatila, oni mně vyhrožovali, že mě vyhodí...tehdy jsem si požádala i o nějaký dávkou, ale moc mi to nepomohlo. Potom mě z té ubytovny vystěhovali a neměla jsem kam jít. Byla jsem na ulici několik dnů, přespávala jsem na nádraží, kde se dalo, a pak jsem slyšela lidi, jak se baví o Armádě spásy, tak jsem se sem šla jednou zeptat...“

Paní H. (46 let)

„Skončila jsem na ulici...i s tím mým přítelem. Oba jsme dost pili alkohol, dostala jsem kvůli tomu výpověď z práce. On práci taky neměl, tak nás vystěhovali z bytu, protože jsme neplatili nájem. Můj přítel na mě byl strašně zlý a agresivní, mlátil mě...když jsem to už nemohla dál snášet, odešla jsem od něho...i když jsme byli oba na ulici...spávala jsem tak všude, kde se dalo, a ti ostatní bezdomovci, co sou na nádraží, mi řekli, ať se jdu zeptat do Armády...Šla jsem pak sem.“

Paní M. (40 let)

„Povím vám, jak to bylo od toho, co jsem začal mít ty problémy...Když mě pustili z výkonu trestu, šel jsem bydlet k rodičům. Byl jsem bez práce, bez peněz, rodiče mě v podstatě živili. Já jsem z toho byl psychicky na dně, začal jsem pít...do toho pak onemocněla moje matka na rakovinu. Staral jsem se o ni, jak to šlo, krátce nato zemřela. Pro otce to byla rána, špatně to nesl, nemohl se s tím smířit a trápil se. Za pár let po máti zemřel taky...asi tím steskem. Já jsem pak zůstal v tom bytě bydlet sám, neměl jsem ale peníze, abych platil nájem, měl jsem spoustu starostí s vyřizováním všech možných věcí, přestal jsem platit nájem a vystěhovali mě. Skončil jsem na ulici, spal jsem venku, všude možné...Slýchal jsem často od ostatních bezdomovců o Armádě spásy, tak jsem si jednoho dne řekl, že se sem zkusím jít zeptat.“

Pan K. (53 let)

„Z ulice...No, to bylo tak...Během rozvodu a pak i po rozvodu jsem žil na ubytovně. Po rozvodu jsem musel podle soudního rozhodnutí platit alimenty na obě dcery. Nebylo to nějak moc, ale já jsem na to po pravdě řečeno docela kašlal a bývalé manželce jsem neplatil. Ta mě potom dala k soudu za neplacení alimentů a dostal jsem dva roky. Jak jsem se pak vrátil z výkonu zpátky na svobodu, neměl jsem práci a ani peníze. Šel jsem se proto evidovat na úřad práce. Nějakou dobu jsem přespával u kamarádů, ale to se nějak dlouho praktikovat nedalo. Takže jsem nakonec skončil na ulici...bylo to hrozný období, chodil jsem tak různě, no kolem nádraží a tak...snažil jsem se najít nějakou pomoc, ptal jsem se i ostatních, co na tom byli stejně jako já, jestli o něčem neví, o nějakém zařízení, kde by se dalo přespat. No, a dozvěděl jsem se takhle o Armádě, tak jsem sem hnedka zašel a měl jsem štěstí, že mě ubytovali.“

Pan P. (50 let)

Z odpovědí všech dotazovaných lidí bez domova vyplývá, že se do zařízení Azylového domu Armády spásy dostali z ulice. Převážná většina (čtyři z pěti dotazovaných lidí bez domova) sdělila, že se na ulici dostala v důsledku neplacení nájemného za bydlení či za ubytovnu. Všichni dotazovaní taktéž shodně nezávisle na sobě uvedli, že se o zařízení Azylového domu Armády spásy dozvěděli na ulici od ostatních lidí – převážně také lidí bez domova. Na základě těchto informací pak osobně do tohoto zařízení zašli a požádali o pomoc.

Následující otázka se zaměřuje na způsob trávení volného času. V této otázce mi jde o zjištění toho, zda si člověk bez domova dokáže sám najít způsob trávení volného času a sám si zorganizovat volný čas.

„Čekám každý den na přítele, až se vrátí. Jinak tady uklízím, dole ve společenské místnosti, taky tam zalívám kafe, mám službu na zalívání...“

Paní J. (41 let)

„Moc času tu nemám, chodím každý den do práce. Sem tam, když mám trochu času, tak zajdu dolů do společenské místnosti se podívat na televizi nebo je tu taky taková malá knihovna, kde si můžeme půjčovat knížky. Občas si povykládám s ostatními na chodbě.“

Paní H. (46 let)

„Tak jak se dá, různě, žádný velký zájmy nemám...“

Paní M. (40 let)

„Většinou jak se dá...vším možným, chodím do společenské místnosti na televizi a na kávu. Někdy tu s něčím pomáhám, třeba odhrabat sněh nebo takové věci.“

Pan K. (53 let)

„Svůj volnej čas se snažim trávit prací. Jinak když po práci dojdu sem na pokoj, tak většinou chvíli spím, snažim se odpočívat, zajdu do společenské místnosti dolů na televizi.“

Pan P. (50 let)

Z citovaných odpovědí vyplývá, že každý dotazovaný tráví svůj volný čas podle svých potřeb a zájmů. Převážná většina tráví volný čas ve společenské místnosti sledováním televize.

Devatenáctá otázka se zabývá navazováním přátelských vztahů lidí bez domova. Cílem této otázky bylo zjistit, zda dotazovaní lidé bez domova byli schopni sami navázat přátelství a pravidelně toto přátelství udržovat.

„S některýma lidma tu mluvím, ale některý lidi jsou tady sprostý...“

Paní J. (41 let)

„Ani ne...“

Paní H. (46 let)

„Sem tam tady s někým mluvím, ale ne nijak pravidelně...spíš jsem ticho.“

Paní M. (40 let)

„Ne, jsem spíš samotář.“

Pan K. (53 let)

„Ani ne...poklábosíme si s chlapama v práci. Ale tady s nikým.“

Pan P. (50 let)

Většina dotazovaných lidí bez domova si přátele či známé v Azylovém domě Armády spásy nenašla a s nikým tu přátelsky nekomunikuje. Pouze dvě ženy sdělily, že občas v azylovém domě s někým mluví. Pravděpodobně se však nejedná o hlubší přátelský kontakt a komunikace je pouze povrchní.

Poslední otázka, v pořadí dvacátá, se zaměřuje na to, zda dotazovaní lidé bez domova mají konkrétní plány do budoucna. V tomto případě jde o zjištění, zda jsou lidé bez domova schopni si stanovit konkrétní cíle do budoucna či zda mají určitou a jasnou představou o svém dalším životě.

„No, já bych chtěla barák a chtěla bych klid a aby mě někdo měl rád a aby se o mě někdo staral.“

Paní J. (41 let)

„Udržet si práci, a když to půjde všechno dobře, najít si nějakou ubytovnu nebo třeba i ten podnájem.“

Paní H. (46 let)

„Chtěla bych žít už tak nějak v klidu...“

Paní M. (40 let)

„Hlavně mít tu střechu nad hlavou a žít v klidu.“

Pan K. (53 let)

„Chtěl bych si udržet práci, najít si nějakou ubytovnu nebo třeba podnájem. Taky bych se chtěl pokusit napravit vztah s dcerama...ale nevím, jestli se mi to podaří.“

Pan P. (50 let)

Z citovaných odpovědí je patrné, že dva lidé bez domova – žena a muž, kteří jsou v současné době zaměstnáni, si přejí do budoucna tuto práci udržet. Většina dotázaných, lépe řečeno ti, kteří v současné době nepracují, by si přáli prožít svůj další život v klidu a se střechou nad hlavou. Konkrétní svůj plán či představu nesdělil ani jeden z dotázaných lidí bez domova.

Předběžný závěr:

Většina dotázaných, lépe řečeno ti, kteří v současné době nepracují, by si přáli prožít svůj další život v klidu a se střechou nad hlavou. Dva oslovení lidé bez domova, kteří jsou v současné době zaměstnáni, si přejí svoji práci i nadále udržet. Konkrétní plán či představu nesdělil ani jeden z dotázaných lidí bez domova. Je tedy zřejmé, že podoba budoucího života je pro ně zatím značně nejasná.

5.5 Aplikace získaných poznatků v praxi, jejich přínos a vztah k sociální pedagogice

V této kapitole shrnu závažné poznatky, které vyplývají z mého výzkumu provedeného s lidmi bez domova. Současně budu tyto informace interpretovat ve vztahu ke stávajícím poznatkům o této specifické subkultuře a aplikovat poznatky sociální pedagogiky.

Z provedeného výzkumu v oblasti analýzy životní dráhy lidí bez domova v oblasti rodinné vyplývá několik skutečností. Většina dotazovaných pochází z úplné rodiny, z čehož

by se dalo vyvodit, že těmto jedincům byl v dětství předán kvalitní model fungování rodiny. Jedna žena pochází z rozvedeného manželství rodičů a další žena z nefunkční rodiny, proto vyrůstala v dětském domově. Tímto zjištěním se tedy potvrdil poznatek, že člověkem bez domova se může stát prakticky každý bez ohledu na to, z jaké primární sociální skupiny – tj. rodiny pochází.

Dalším důležitým zjištěním vyplývajícím z výzkumu je to, že všichni lidé bez domova shodně uvedli, že v současné době se svými rodiči či blízkým příbuzenstvem neudržují žádný druh kontaktu. Většina lidí bez domova má vlastní děti. Vzhledem ke značné neurčitosti a obecnosti odpovědí, které se týkaly vztahové oblasti a pravidelnosti kontaktu s vlastními dětmi, lze z uvedeného vyvodit, že vztahy dotazovaných lidí bez domova s jejich dětmi nejsou dostatečně kvalitní a komunikace je nepravidelná. Potvrdilo se tedy, že rodinné vazby lidí bez domova s jejich rodiči, dětmi či příbuznými jsou v podstatě nefunkční. Dále došlo k potvrzení poznatku o lidech bez domova jako o osobách s minimem sociálních vazeb a sociálních kontaktů, neboť taktéž nejsou schopni udržovat kvalitní sociální vztahy. Z uvedených zjištění tedy vyplývá, že lidé bez domova jsou skutečně vyloučeni ze společnosti či stojí na samotném jejím okraji s absencí jakékoli sociální kontroly a ochrany.

V podstatě pozitivním zjištěním z výzkumu je, že všichni dotázaní lidé bez domova mají dokončené vzdělání. Všechny dotázané ženy jsou vyučeny, dva dotázaní muži mají střední odborné vzdělání. Žádný z dotazovaných tedy není bez vzdělání. Proto se potvrzuje poznatek o tom, že dosažená úroveň vzdělání nemá žádný vliv na vznik projevů bezdomovectví.

V oblasti analýzy životní dráhy partnerské vyplynula skutečnost, že pocity, které dotázaní lidé bez domova ve svých vztazích prožívali, nebyly hlubokého charakteru. Z odpovědí dotazovaných vyplývá, že v podstatě žádný z nich neprožil v manželském či dlouhodobém partnerském vztahu pocit opravdové lásky a bezpečí. Všechny dotázané ženy uvedly, že jejich partner měl potíže s požíváním alkoholu, čímž došlo ke zničení jejich partnerského vztahu. Ony samotné však důrazně odmítaly, že by samy jakýmkoli způsobem požívaly alkohol. Naopak vyjadřovaly k alkoholu velmi negativní vztah. Tímto se tedy vyvrací určitý předsudek o lidech bez domova v tom smyslu, že každý bezdomovec je automaticky také alkoholik.

V oblasti analýzy životní dráhy pracovní vyplynula z provedeného výzkumu skutečnost, že každý dotazovaný má za sebou pracovní kariéru v oboru, který vystudoval nebo se v něm vyučil, což hodnotím jako zjištění pozitivní. Za svůj život také všichni vystřídali vícero zaměstnání. Z toho usuzuji, že jejich zaměstnání určitým způsobem uspokojovalo jejich potřeby a možnost se seberealizovat. Všichni dotazovaní lidé bez domova mají osobní zkušenost s nezaměstnaností, neboť všichni byli určitou dobu v evidenci Úřadu práce. Tři z pěti dotazovaných jsou v evidenci Úřadu práce i v současné době. Dva dotázaní (jeden muž a jedna žena) v současné době pracují. Lze tedy potvrdit obecně platnou domněnku o tom, že lidé bez domova se potýkají s problémem znova začlenění do pracovního procesu. Většina z oslovených lidí bez domova pobírá sociální dávku – příspěvek na bydlení.

Dalším významným zjištěním je skutečnost, že všechny dotazované ženy nezávisle na sobě uvedly, že navštěvují psychiatrickou ambulanci v důsledku svých psychických potíží. Tímto se potvrzuje poznatek o tom, že „velká část bezdomovců měla nějaké psychické potíže ještě v době, kdy bydleli a pracovali, a ty se patrně podílely na tom, že jedinec skončil na ulici.“¹⁹⁰

Důležitým a významným zjištěním vyplývajícím z výzkumu je rovněž skutečnost, že žádný z dotazovaných lidí bez domova nebyl schopen sdělit konkrétní plán či představu o svém budoucím životě. Většina dotázaných uvedla, že si přeje svůj další život prožít v klidu a se střešou nad hlavou. Konkrétní cestu za tímto svým vytyčeným cílem však nikdo nezmínil. Potvrdilo se tedy, že lidé bez domova o své budoucnosti mnoho nepřemýšlejí a jsou orientováni více na přítomný okamžik a přítomnost jako takovou.

V této oblasti by bylo potřebné lidem bez domova odborně pomáhat za předpokladu, že o tuto nabízenou pomoc budou skutečně stát.

V oblasti sociální práce s lidmi bez domova je velmi prospěšné a žádoucí aplikovat poznatky sociální pedagogiky.

¹⁹⁰ Marek, J., Strnad, A., Hotovcová L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. s. 41.

B. Kraus prezentuje ve své knize *Člověk, prostředí, výchova* sociální pedagogiku jako vědu transdisciplinární neboli nadoborovou. Sociální pedagogika se zaměřuje na roli prostředí ve výchově a to v souvislosti s problémy rizikových, potenciálně deviantně jednajících, ohrožených nebo znevýhodněných skupin, ale také v souvislosti s celou populací ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedinců a potřebami společnosti a tím přispívá k optimálnímu způsobu života v dané době a v daných společenských podmínkách.

Sociální pedagogika zahrnuje dimenzi sociální a pedagogickou.

Sociální dimenze je dána sociálním rámcem a společenskými podmínkami v konkrétní společnosti. Společnost produkuje podmínky a okolnosti, kterými často komplikuje optimální socializaci jedince nebo sociální skupiny a tím dochází k rozporům. Sociální pedagogika s objektivně danými podmínkami a rozpory počítá, akceptuje je a snaží se hledat východiska a řešení pro optimální rozvoj osobnosti. Tedy zabývá se měnícím se prostředím, ve kterém probíhá výchovný proces.

Dimenze pedagogická se zabývá tím, jak prosazovat a realizovat společenské nároky, žádané cíle a požadavky a zároveň minimalizovat vznikající rozpory pedagogickými prostředky. Vstupuje do oblastí, kde standardní výchovné postupy selhávají, a tam, kde má co činit s jedinci či skupinami potenciálně deviantními.

Sociální pedagogika se zabývá tím, jak optimalizovat a usměrňovat životní situace a procesy s důrazem na vnitřní potenciál jedince a jeho individualitu. Centrálním tématem je rozvoj sociální kreativity a aktivizace sil vychovávaného.

Předmětem zájmu sociální pedagogiky je otázka životní pomoci. Jedná se o pomoc, kterou potřebují jedinci, pokud nejsou schopni samostatně spravovat své záležitosti a musejí se vypořádat se životními úkoly, problémy a ohroženími v různých prostředích.¹⁹¹

Sociální pedagogika má vztah i k dalším vědám. Vedle sociologie a pedagogiky také k psychologii, sociální práci, sociální patologii a mnoha dalším.

Dle mého názoru by měl lidem bez domova žijícím v azylovém domě pomoci především jim přidělený sociální pracovník. A to především ve smyslu podpory a posílení jejich vlastní soběstačnosti a nezávislosti. Měl by jim pomoci obnovit jejich pracovní a sociální

¹⁹¹ Kraus, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008.

návyky. Dále by se měl také snažit zlepšit kvalitu jejich života, formovat jejich nový životní styl, podporovat stanovení realistických cílů do budoucna, poskytnout psychickou podporu a důvěru. V neposlední řadě musí klienty aktivizovat a podporovat jejich aktivní participaci na zlepšení jejich vlastní sociální situace. Důležitým a nezbytným předpokladem této pomoci je dobrovolná spolupráce klienta a sociálního pracovníka. Jsem přesvědčena o tom, že ve vztahu ke svým klientům pracovníci Azylového domu Armády spásy v Brně ve své každodenní práci uplatňují a aktivně využívají poznatky sociální pedagogiky.

Návrhy a opatření pro práci s lidmi bez domova

Na základě výsledků mého výzkumu a poznatků, které jsem načerpala v průběhu praxe v Azylovém domě Armády spásy, si dovoluji nyní navrhnout několik opatření či doporučení, která by se měla aplikovat při práci s lidmi bez domova.

Domnívám se, že by bylo vhodné průběžně rozšiřovat síť sociálních služeb pro bezdomovce v jednotlivých obcích a krajích, zejména také ve vztahu k rozvoji sociálního bydlení.

Jak jsem již zmínila v teoretické části diplomové práce, odborná veřejnost pracující s lidmi bez domova ve svých publikacích přichází již dlouhodobě s myšlenkou, že by bylo dobré také legislativně uchopit problematiku bezdomovectví prostřednictvím tzv. zákona o bezdomovectví. Domnívám se, že samotný zákon je prozatím „hudbou budoucnosti“, ale určitě by bylo vhodné problematiku bezdomovectví v zákonech o sociální oblasti nějakým způsobem uchopit a zpracovat.

Pro samotné sociální pracovníky, kteří ve své profesi každodenně pracují s bezdomovci, by bylo jistě přínosné, kdyby se vytvořil jednotný informační systém pro práci s bezdomovci, kde by se průběžně shromažďovala data o bezdomovcích a monitoroval by se i jejich pohyb.

Neméně důležitou součástí je dle mého názoru také průběžné vzdělávání pracovníků pracujících s bezdomovci. Dále by bylo dobré si v rámci projektů Evropské unie vyměňovat a sdělovat zkušenosti i se zahraničními pracovníky pohybujícími se v této oblasti.

ZÁVĚR

Tématem mé diplomové práce byla „Analýza životní dráhy lidí bez domova z pohledu sociální psychologie“. Toto téma jsem si vybrala ze svého osobního zájmu o danou problematiku. V sociální oblasti jsem zaměstnaná již několik let, avšak s lidmi bez domova se ve své profesi nesetkávám. Potkávám je však v podstatě denně na veřejných místech ve městě. Začal mě zajímat jejich životní osud, a proto jsem se rozhodla tuto problematiku zpracovat v rámci své diplomové práce.

Diplomovou práci jsem rozdělila na část teoretickou a praktickou. Cílem práce v části teoretické bylo podání ucelené charakteristiky bezdomovectví s podrobnějším zaměřením především na oblast psychologickou a právní. Empirická část diplomové práce měla za cíl provedení podrobných životních analýz konkrétních lidí bez domova, a to zejména se zřetelem k jejich životní dráze rodinné, partnerské a pracovní.

V rámci empirické části jsem se zaměřila na zodpovězení těchto čtyř výzkumných otázek:

1. Jakým způsobem ovlivnily rodinné vztahy a vazby současný život lidí bez domova?
2. Jaká byla (v minulosti) a je (v současnosti) kvalita partnerských vztahů lidí bez domova?
3. Jaké mají lidé bez domova zkušenosti s prací?
4. Jakou mají lidé bez domova představu o svém budoucím životě?

Teoretickou část tvoří tři obsáhlejší kapitoly. V první kapitole je vymezena problematika bezdomovectví na základě poznatků z aktuální odborné literatury. Druhá kapitola je zaměřena na pohled psychologický. Vedle vymezení konfliktů, krizí a krizových situací je velká část kapitoly věnována také problematice psychologických aspektů lidí bez domova a specifikám bezdomovecké subkultury. Poslední kapitola teoretické části se zabývá bezdomovectvím z pohledu právního. Je zde vymezena aktuální platná právní úprava v České republice. Jsou zde charakterizovány orgány, organizace a zařízení pro lidi bez domova. Poslední kapitola je věnována výčtu zařízení a institucí ve městě Brně.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na sociologický výzkum a jeho výsledky. Pro zjišťování odpovědí na výše zmíněné výzkumné otázky jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Zaměřila jsem se zde na provedení podrobných životních analýz lidí bez

domova se zřetelem k jejich rodinné, partnerské a pracovní dráze. V duchu tohoto zjišťování byly také koncipovány mé výzkumné otázky. Výzkum jsem provedla formou rozhovorů s lidmi bez domova z Azylového domu Armády spásy v Brně na ulici Mlýnská. Tito lidé bez domova byli vybráni zcela náhodně mezi klienty zařízení.

Pro rozhovor jsem si stanovila otázky, které uvádím v příloze č. 2. Připravený scénář otázek pro rozhovor. Všechny otázky byly v průběhu rozhovoru použity a byly vypracovány tak, aby pomohly k zodpovězení výzkumných otázek.

Na základě provedeného výzkumu jsem dospěla k následujícím závěrům, které zde nyní odcituji:

- V rámci analýzy rodinných vztahů a vazeb lidí bez domova bylo zjištěno, že většina oslovených konverzačních partnerů žijících v azylovém domě Armády spásy pochází z úplné rodiny a vyrůstali s oběma rodiči. V období dětství měli tedy možnost utvořit si kvalitní model fungování rodiny. Většina dotázaných lidí bez domova taktéž uvedla, že si nepamatují, zda jejich rodiče řešili vážné problémy či konfliktní situace. Důležitým zjištěním vyplývajícím z výzkumu je to, že všichni dotázaní lidé bez domova neudržují v současné době kontakt se svojí rodinou, sourozenci a blízkým příbuzenstvem. Pozitivním zjištěním je to, že všichni dotázaní lidé bez domova mají dokončené vzdělání. Všechny dotázané ženy jsou vyučeny, dva dotázaní muži mají střední odborné vzdělání.
- V oblasti analýzy kvality partnerských vztahů lidí bez domova jsem dospěla k závěru, že pocity, které dotazovaní lidé bez domova ve svých vztazích v minulosti prožívali, nebyly hlubokého charakteru. V podstatě žádný z dotazovaných neprožil v manželském či dlouhodobém partnerském vztahu pocit opravdové lásky a bezpečí. Všechny dotázané ženy uvedly, že jejich partner měl potíže s požíváním alkoholu, čímž došlo ke zničení jejich vzájemného partnerského vztahu. Většina dotazovaných lidí bez domova má vlastní děti. Z odpovědí konverzačních partnerů, které byly značně obecné, však nebylo možné dobře odhadnout kvalitu vzájemného vztahu s jejich dětmi a rodinou, stejně tak jako intenzitu a frekvenci vzájemné komunikace. V současné době převážná většina dotazovaných lidí bez domova partnerský vztah nemá.
- Analýza pracovních zkušeností lidí bez domova přinesla závěr, že každý dotazovaný člověk bez domova má za sebou pracovní kariéru v oboru, který vystudoval nebo se v něm vyučil. Za svůj život všichni dotazovaní vystřídali více zaměstnání. Svou pracovní kariéru rozvíjeli víceméně v oboru, ve kterém se vyučili či který vystudovali. Z toho se dá

usuzovat na skutečnost, že jim jejich práce přinášela či přináší uspokojení a naplnění. Všichni dotazovaní mají osobní zkušenost s nezaměstnaností, neboť všichni byli určitou dobu v evidenci Úřadu práce. Tři z pěti dotazovaných jsou v evidenci Úřadu práce i v současné době a pobírají sociální dávku – příspěvek na bydlení. S dlouhodobou nezaměstnaností má zkušenost většina z dotázaných. Dva dotázaní (jeden muž a jedna žena) v současné době pracují. Každý dotázaný člověk bez domova si je dále vědom svých zdravotních potíží. Všechny ženy přiznaly, že v důsledku psychických potíží navštěvují psychiatrickou ambulanci. Muži naopak uvedli, že dle jejich vlastního názoru nemají vážnější zdravotní problémy.

- V oblasti analýzy představ lidí bez domova o svém budoucím životě bylo výzkumem zjištěno, že většina dotázaných, lépe řečeno ti, kteří v současné době nepracují, by si přáli prožít svůj další život v klidu a se střešou nad hlavou. Dva oslovení lidé bez domova, kteří jsou v současné době zaměstnáni, si přejí svoji práci i nadále udržet. Konkrétní plán či představu nesdělil ani jeden z dotázaných lidí bez domova. Je tedy zřejmé, že podoba budoucího života je pro ně zatím značně nejasná.

Domnívám se, že výše prezentovanými závěry mého výzkumu byly zodpovězeny výzkumné otázky praktické části mé diplomové práce.

Dle mého názoru by mohly určitým způsobem přispět a obohatit odbornou veřejnost, která je v každodenním kontaktu s bezdomoveckou populací. Tyto závěry však mohou být jistě velmi zajímavé také pro laickou veřejnost, která přijde do kontaktu s člověkem bez domova pouze vizuálně. Je však jisté, že o fenoménu bezdomovectví v budoucnu ještě hodně uslyšíme, neboť se tento společenský problém z důvodu zhoršující se sociální situace určitých skupin obyvatelstva pravděpodobně ještě prohloubí. Je tedy na zákonodárcích, aby se tímto problémem začali zabývat i z hlediska právního.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákony

1. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
2. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu
3. Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbyvání státního občanství České republiky
4. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
5. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení
6. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
7. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
8. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Literatura

9. BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Universita Komenského, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3
10. BEDNÁŘOVÁ, Z., PELECH, L.: *Slabikář sociální práce na ulici*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-148-8
11. DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0139-7
12. HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-283-6
13. HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4
14. HRADECKÁ, M.: *Deset let Naděje*. Praha: Naděje, 2000. ISBN 80-86451-00-3
15. HRADECKÝ, I. a kol.: *Definice a typologie bezdomovství*. Praha: Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8

16. HRADEČTÍ, V. a I.: *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4
17. JANDOUREK, J.: *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3
18. KOHOUTEK, R.: *Sociální psychologie*. Brno: IMS, 2004.
19. KOSORIN, P.: *Sláva vítězům, čest poraženým*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2012. ISBN 978-80-904668-2-1
20. KOZLOVÁ, L.: *Sociální služby*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-662-7
21. KRAUS, B., SÝKORA, P.: *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS, 2009.
22. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol.: *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
23. KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
24. KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2002. ISBN 80-86395-33-2
25. KŘIVOHLAVÝ, J.: *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-407-6
26. MAN, V., ŽÁK, P.: *Stručný slovník právních pojmů*. Brno: IMS, 2003.
27. MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L.: *Bezdomovectví*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1
28. MAREŠ, P.: *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3
29. MATOUŠEK, O. a kol.: *Sociální služby*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9
30. MÜHLPACHR, P.: *Problémy současné společnosti*. Brno: IMS, 2004.
31. MÜHLPACHR, P.: *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011.
32. MÜHLPACHR, P.: *Sociální práce jako životní pomoc*. Brno: MU, 2006. ISBN 80-86633-62-4
33. NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7

34. NAVRÁTIL, P.: *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0
35. PALOVČÍKOVÁ, G.: *Sociální psychologie II*. Brno: IMS, 2009.
36. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P.: *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0
37. RADVAN, E., VAVŘÍK, M.: *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009.
38. RYS, V.: *Česká sociální reforma*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0588-0
39. ŘEZNÍČEK, I.: *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-00-1
40. SEKOT, A.: *Sociologické texty*. Brno: IMS, 2004.
41. STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J.: *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X
42. ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krize. Psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0888-4
43. ŠTĚCHOVÁ, M., LUPTÁKOVÁ, M., KOPOLDOVÁ, B.: *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4
44. ŠUPKOVÁ, D. a kol.: *Zdravotní péče o bezdomovce v ČR*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2245-0
45. VÁGNEROVÁ, M.: *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3
46. VYMĚTAL, Š.: *Krizová komunikace a komunikace rizika*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2510-9

Internetové zdroje

47. www.armadaspasy.cz/brno/centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela
48. <http://www.armadaspasy.cz/brno/centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela?strana=nizkoprahove-denni-centrum>
49. <http://www.armadaspasy.cz/brno/centrum-socialnich-sluzeb-josefa-korbela?strana=nocleharna>
50. <http://www.armadaspasy.cz/co-delame>
51. <http://www.azylovedomy.cz/o-sdruzeni/>
52. <http://www.bezdomovci.estranky.cz/clanky/definice-bezdomovectvi.html>
53. <http://www.brno.cz/brno-aktualne/co-se-deje-v-brne/lide-bez-domova-maji-nove-utociste/>
54. <http://www.brno.cz/sprava-mesta/magistrat-mesta-brna/usek-socialne-kulturni/odbor-socialni-pece/oddeleni-socialni-prevence-a-pomoci/>
55. <http://brno.charita.cz/sluzby-utvaru-azylove-domy-a-denni-centrum/>
56. <http://celsuz.cz/socialni-rehabilitace/proc-tu-jsme/>
57. http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/vysledky_scitani_bezdomovcu
58. <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/>
59. <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/kde-a-jak-pomahame/>
60. <http://emauzy.webnode.cz/o-nas/>
61. <http://www.feantsa.org/files/freshstart/Toolkits/Ethos/Leaflet/CZ.pdf>
62. http://www.feantsa.org/files/Month%20Publications/EN/Magazine_Homeless_in_Europe_EN/Winter2006_Health_and_homelessness.pdf
63. <http://www.charita.cz/o-charite/>
64. <http://www.ibrno.cz/brno/39771-lidovci-navrhuji-zridit-v-brne-ambulanci-pro-bezdomovce.html>
65. <http://www.mpsv.cz/cs/5>

66. <http://www.mpsv.cz/cs/11852>
67. http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Methodicka_prirucka_TSP.pdf
68. <http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/16>
69. <http://www.novyprostor.cz/kontakt.html>
70. <http://www.novyprostor.cz/poslani.html>
71. <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>
72. <http://www.spolcest.cz/spolecnou-cestou/>

Jiné zdroje

73. Adresář organizací působících v sociální oblasti ve městě Brně. 4. vyd. Brno: MMB, 2009.
74. Adresář sociálních služeb v Jihomoravském Kraji. 1. vyd. Brno: OSV KÚ JMK, září 2010.
75. Domovní řád Azylového domu Armády spásy v ČR, Centrum sociálních služeb Josefa Korbela, Brno, Mlýnská 25.
76. Háva, P.: Chudoba a sociální vyloučení – pohled sociologie. Konference Sdružení azylových domů v ČR. Ostrava 7. září 2010 - prezentace Power Point.
77. Hradecký, I.: Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor. Profily bezdomovství v České republice. Tematická zpráva 2006. Praha: říjen 2006.
78. Hradecký, I.: Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2005. Praha: říjen 2005.
79. Hradecký, I.: Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006 – politická část. Praha: říjen 2006.
80. Hradecký, I.: Národní zpráva o bezdomovství v České republice 2006 – statistická část. Praha: říjen 2006.
81. Hradecký, I.: Profily bezdomovství v České republice. Proč spí lidé venku a kdo jsou tito lidé. Tematická zpráva 2005. Praha: říjen 2005.
82. Komunitní plán sociálních služeb města Brna pro období 2010 – 2013. 1. vyd. Brno: MMB, září 2009.

83. Sborník přednášek z XI. konference Společnosti sociálních pracovníků. Most, 22. a 23. května 2000. Praha: MPSV, 2000. ISBN 80-85529-81-5
84. Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě. Olomouc, 4. 3. 1998. Praha: Naděje, 1998. ISBN 80-902292-3-9
85. Sčítání bezdomovců ve městě Brně. Tisková zpráva o výstupech projektu. Brno: MMB, 2010.
86. Zařízení a služby sociální péče ve městě Brně pro osoby v nepříznivé sociální situaci. Brno: MMB, říjen 2007 – prezentace Power Point.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1.	Příčiny bezdomovectví.....	24
Obr. 2.	Pyramida potřeb podle A. H. Maslowa.....	42
Obr. 3.	Upravená pyramida podle Pascala Pichona.....	43
Obr. 4.	Interakce hlavních faktorů v krizi.....	52

SEZNAM PŘÍLOH

- P I** Dohoda o provedení praxe
- P II** Připravený scénář otázek pro rozhovor
- P III** Výtah z domovního řádu Azylového domu Armády spásy
- P IV** Přepis rozhovoru s konverzačním partnerem

PŘÍLOHA P I: Dohoda o provedení praxe

DOHODA O PROVEDENÍ PRAXE

uzavřená mezi

Adresa zařízení: Armáda spásy v ČR, Centrum sociálních služeb Josefa Korbela, Mlýnská 25, 602 00 Brno, IČ : 40613411
Zastoupenou : Bc. Pavel Kosorin
(dále jen Armáda spásy)

a

Student: Švecová Martina
Trvale bytem: Jírova 23, Brno
Datum narození: 11.2.1983
(dále jen student)

Dohoda o provedení praxe se uzavírá na dobu určitou od 14.1.2013 do 14.2.2013

Dohoda o provedení praxe je uzavírána na základě smlouvy se školou ze dne

za následujících podmínek:

- I. Místem výkonu praxe je: Centrum sociálních služeb Josefa Korbela Brno, Mlýnská 25, Brno
- II. Druh a rozsah praxe určuje: vedoucí diplomové práce PhDr. Geraldina Palovčíková
- individuálně dle potřeb a požadavků organizační jednotky. Druh a rozsah praxe je přílohou dohody o provedení praxe.
- III. Obě strany mohou kdykoliv bez udání důvodu ukončit dohodu o provedení praxe a student je po ukončení dohody povinen odevzdat všechno zapůjčené vybavení zpět Armádě spásy.
- IV. Za tuto spolupráci nepřísluší studentovi žádná finanční odměna.
- V. Student je povinen seznámit se s domovním řádem zařízení a respektovat jej a přesně se řídit ostatními pokyny dle charakteru sjednané praxe. Dále je povinen respektovat zásady bezpečnosti práce a požární ochrany, se kterými byl seznámen.
- VI. Student nesmí přijímat od uživatelů žádné dary.
- VII. Student: - nastupuje k výkonu praxe vždy po dohodě,
- se bude řídit pokyny vedoucího organizační jednotky a pověřeného zaměstnance Armádě spásy.
- VIII. Druh a charakter praxe se upřesňuje při opakovaném nástupu vždy ústně dle potřeb zařízení.
- IX. Student se zavazuje k zachování mlčenlivosti a ochraně soukromí uživatelů. Vzhledem k tomu, že se může při své práci setkat s důvěrnými informacemi o uživatelích, je nutné, aby v těchto věcech zachovával mlčenlivost.
Student se zavazuje zachovávat mlčenlivost v rozsahu, ve kterém je mlčenlivost uložena zaměstnancům § 100 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Stejně tak se student zavazuje zachovávat mlčenlivost v rozsahu stanoveném zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Jakékoliv porušení uvedeného závazku bude chápáno jako porušení uvedených právních předpisů a tím i jako závažné porušení této dohody.
- X. Student souhlasí se zpracováním osobních údajů dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů v rozsahu údajů, které poskytl Armádě spásy v souvislosti s výkonem praxe. Tento souhlas lze kdykoliv písemně odvolat a odvolání souhlasu s poskytováním osobních a citlivých údajů znamená ukončení tohoto smluvního vztahu.

V Brně dne 10.1.2013

podpis studenta

podpis vedoucího organizační jednotky

PŘÍLOHA P II: Připravený scénář otázek pro rozhovor

1. Jak byste zhodnotil(a) váš život do současné doby?
2. Když se nyní vrátíme zpět do vašeho dětství, jaký byl váš vztah k rodičům, příp. sourozencům? Jak byste zhodnotil(a) kvalitu poskytované rodičovské péče vůči vám?
3. Pamatujete si, zda vaši rodiče (rodič) řešili v průběhu vzájemného soužití (života) vážné problémy partnerského, pracovního či zdravotního rázu?
4. Jak byste zhodnotil(a) váš vztah s rodiči, sourozenci či bližším rodinným příbuzenstvem v současné době?
5. Povězte mi něco o vašem vzdělání. Jaký byl váš školní prospěch a jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání? Jaký jste měl vztah ke studiu?
6. A teď se chvíli věnujme partnerské oblasti. Jaký je váš rodinný stav?
7. Máte děti? (v případě, že ano, narodily se z manželství či z vašeho partnerského vztahu?)
8. Jaké pocity jste prožíval(a) ve vašem manželském/partnerském vztahu?
9. Jaké jsou vaše vztahy s vašimi dětmi, případně vnoučaty, pravnoučaty?
10. Jak často komunikujete s vaší rodinou?
11. Máte v současné době partnerský vztah?
12. Jak se vyvíjel váš profesní život?
13. Kolik zaměstnání a jaký druh práce jste za svůj život vystřídal(a) a vykonával(a)?
14. Byl(a) jste někdy v evidenci Úřadu práce, případně jak dlouho?
15. Pobíráte nějaké sociální dávky, případně druh důchodu?
16. Jak byste zhodnotil(a) váš zdravotní stav?
17. Jakým způsobem jste se dostal(a) sem do Azylového domu Armády spásy?
18. Jak trávíte svůj volný čas?
19. Máte nějaké blízké přátele nebo známé, se kterými se pravidelně stýkáte a komunikujete?
20. Jaké máte plány do budoucna?

PŘÍLOHA P III: Výtah z domovního řádu Azylového domu Armády spásy

Adresa: Armáda spásy v ČR
Centrum sociálních služeb Josefa Korbela
Azylový dům
Mlýnská 25, 602 00 Brno

Tento řád je závazný pro zaměstnance, uživatele služeb a osoby, které se pohybují v areálu Armády spásy.

1. Obsah a průběh poskytovaných služeb

Jednání se zájemcem o službu probíhá na základě projeveného zájmu ze strany dospělé osoby, která se nalézá v sociální tísní charakterizované absencí bydlení nebo žije v nedůstojných podmínkách, přičemž svoji situaci není schopna řešit vlastními silami. Zájemce o službu je pozván k osobnímu jednání se sociálním pracovníkem, který je oprávněn rozhodnout o přijetí žadatele do azylového domu a dohodnout se zájemcem o službu, jaké osobní cíle bude služba naplňovat. Podmínkou přijetí do azylového domu je posudek praktického lékaře, potvrzení o příjmu a platný doklad totožnosti. Uživatel je před začátkem poskytování služby seznámen s obsahem smlouvy o poskytování služby, kde jsou vymezeny podmínky a cíl služby, za kterých bude poskytována.

Uchazeč o službu může být odmítnut pouze z těchto důvodů:

- zařízení neposkytuje sociální službu, o kterou osoba žádá,
- žadatel prokazatelně nepatří do cílové skupiny osob bez přístřeší,
- kapacita zařízení je naplněna,
- zdravotní stav osoby, která žádá o poskytnutí pobytové sociální služby, vylučuje poskytnutí dané sociální služby,
- u uživatele trvá omezení v poskytování služby na základě sankčního opatření organizační jednotky, vyplývajícího z obzvláště hrubého porušení domovního řádu,
- uchazeč odmítne poskytnout osobní údaje nebo nemá platný doklad totožnosti,
- uchazeč je pod vlivem alkoholu nebo omamných látek,
- uchazeč je verbálně nebo fyzicky agresivní.

Způsoby práce s uživatelem mají posilovat soběstačnost a nezávislost klienta na poskytovateli sociálních služeb. Dalším úkolem je minimalizovat potencionální rizika sociálního vyloučení. Základní metodou práce s uživatelem služeb azylového domu je individuální plán. Jeho podstatou je poskytovat klientovi co nejefektivnější podporu na základě zjištění a využití jeho přirozených schopností. Klient se může zapojit do aktivizačních programů, jejichž cílem je udržet nebo obnovit základní pracovní a sociální návyky. Přihlíží se také ke kvalifikaci, profesní zkušenosti, zdravotnímu stavu, osobním zájmům a časovým možnostem uživatele. Plnění individuálního plánu je vyhodnocováno sociálním pracovníkem.

K ukončení poskytování služby dochází v těchto případech:

- ukončení poskytovaných služeb nastává uplynutím doby sjednané ve smlouvě,
- uživatel může na základě vlastního rozhodnutí kdykoliv vypovědět smlouvu o poskytování služeb,
- v případě nevyužívání služby (či neomluvené nepřítomnosti delší tří dnů) je zařízení dle smlouvy oprávněno ukončení poskytování služeb,
- zařízení je oprávněno ukončit poskytování služeb pouze v případě hrubého porušení Domovního řádu nebo smlouvy o poskytování služby.

2. Provoz zařízení

Sociální služba azylového domu je v provozu nepřetržitě.

Cílovou skupinu zařízení tvoří (koho zařízení přijímá):

- osoby bez přístřeší,
- osoby v krizové situaci ohrožené sociálním vyloučením,
- osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách,
- osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy.

Zařízení Azylového domu nepřijímá osoby, které nejsou ohroženy sociálním vyloučením nebo nejsou bez přístřeší.

O přijetí do zařízení rozhoduje sociální pracovník. Každému odmítnutému žadateli je nabídnuto základní sociální poradenství.

Režim dne azylového domu je následující:

07:00 – 07:20 snídaně

od 08:00 aktivizační program (pracovní)

09:00 – 22:00 provoz společenské místnosti ve 4. patře

12:00 – 13:00 výdej oběda

13:00 zahájení provozu televize ve společenské místnosti v 1. patře (ukončení obvykle ve

22:00, prodloužený provoz povoluje noční služba)

16:00 – 09:00 uzavření hlavního vchodu Centra sociálních služeb (v tuto dobu nutno zvonnit na recepci)

od 16:00 úklid společných prostor v rámci aktivizačního programu

18:00 – 20:00 výdej studené večeře (na recepci)

20:00 – 21:30 povinné hlášení přítomnosti (na recepci)

22:00 – 06:00 noční klid

Úklid pokojů a ubytovacích prostor probíhá během celého dne dle možností uživatele. Pokud chce uživatel přenocovat mimo azylový dům na dobu delší než 1 noc, je povinen o tom informovat svého sociálního pracovníka. S každým praceschopným a nezaměstnaným uživatelem je sociálním pracovníkem vyjednáno zařazení do programu pracovních aktivit (údržba, kuchyň, prádelna, zalévání kávy, sklad použitého šatstva, úklid společných prostor, odklizení sněhu atd.). Volnočasové aktivity probíhají během dne. Duchovní programy probíhají obvykle ve večerních hodinách. V zařízení platí zákaz vstupu se zvířaty.

3. Práva a povinnosti

Uživatelé azylového domu mají právo:

- na poskytnutí ubytování,
- na účinnou pomoc při uplatnění svých zákonných práv,
- na poskytování služeb v souladu se smlouvou o poskytnutí sociální služby,
- na respektování lidské důstojnosti a osobních svobod,
- na respektování svého náboženského vyznání,
- na zajištění nebo možnost přípravy stravy dle provozních pravidel azylového domu,
- na respektování svého soukromí dle vnitřních pravidel organizační jednotky,
- na ochranu osobních údajů,

- na sociální poradenství a účinnou pomoc zaměstnanců Armády spásy,
- podávat stížnosti, podněty a návrhy vztahující se k životu a chodu azylového domu,
- na uzamykatelný prostor pro osobní věci a oblečení dle provozních možností azylového domu,
- uschovat si v zařízení Armády spásy cennosti a finanční částky dle pravidel stanovených ve vnitřních směrnících zařízení,
- na uskladnění svých osobních věcí (zpravidla 2 pytle po dobu 14 dnů),
- na dostatečný prostor k uplatnění vlastní vůle při řešení své nepříznivé sociální situace,
- spolupodílet se na tvorbě smlouvy o poskytnutí sociální služby,
- aktivně tvořit svůj individuální plán,
- nahlížet do svých spisů v papírové i v elektronické podobě,
- přijímat návštěvy dle pravidel stanovených ve vnitřních směrnících zařízení,
- na možnost přizvat k jednání o službě třetí osobu,
- uživatelům musí být zachována všechna další práva daná vyššími právními normami České republiky.

Uživatelé azylového domu jsou povinni:

- dodržovat všechny řády, smlouvu o poskytnutí sociální služby a směrnice, se kterými byli prokazatelně seznámeni,
- spolupracovat při řešení své nepříznivé sociální situace se zaměstnanci Armády spásy,
- podílet se dle pokynů zaměstnanců Armády spásy na udržování pořádku v pokojích, budově a v jejím okolí,
- dbát na osobní hygienu,
- hlásit neprodleně zaměstnancům Armády spásy každé podezření na výskyt parazitů, nakažlivé a infekční nemoci,
- ve zcela výjimečném případě na požádání předložit k nahlédnutí obsah svých zavazadel a umožnit přístup osobních věcí z důvodu zajištění bezpečnosti, dle pravidel stanovených ve vnitřní směrnici zařízení,

- každý pokoj musí být přístupný zaměstnancům Armády spásy. Uživatel je povinen na požádání zpřístupnit skříň zaměstnancům Armády spásy, takové situace řeší směrnice,
- dbát na to, aby měli své osobní doklady v pořádku a v platnosti,
- nahlásit zaměstnancům Armády spásy opuštění budovy na dobu delší než jeden den,
- účastnit se pracovních aktivit na základě dohody se sociálním pracovníkem v rámci individuálního plánu,
- v objektu Armády spásy jsou uživatelé povinni podrobit se v odůvodněných případech dechové zkoušce na alkohol nebo testu na přítomnost jiných návykových látek, kterou provádí zaměstnanec. V případě pozitivního výsledku „drogového testu“ je uživatel povinen uhradit částku 140,- Kč (nákupní cena testeru),
- věci přidělené uživateli zůstávají majetkem Armády spásy. Uživatelé jsou povinni s nimi šetrně zacházet a při ukončení poskytování služby je musí vrátit v nepoškozeném stavu. Každý uživatel plně odpovídá za škodu, kterou způsobil.

Za hrubé porušení domovního řádu se považuje:

- opakované zneužívání alkoholu,
- užívání návykových látek,
- prokazatelné vnesení nebo distribuce alkoholu nebo jiných návykových látek do prostor Centra sociálních služeb,
- intimní nebo sexuální styk mezi muži a ženami, resp. mezi osobami stejného pohlaví,
- kouření v ubytovacích prostorách Centra sociálních služeb,
- opakované kouření mimo vyhrazené prostory,
- nepovolená návštěva osoby, která není uživatelem sociální služby,
- prokázaná krádež,
- prokázaná šikana,
- závažné a prokázané poškození majetku Azylového domu Armády spásy,
- vnesení zbraně do prostor Centra sociálních služeb,
- opakované narušování dobrého soužití v azylovém domě,
- fyzická agresivita nebo opakovaná verbální agresivita vůči zaměstnanci nebo jinému uživateli,

- opakovaný neoprávněný pobyt na cizím pokoji,
- opakované používání nepovolených elektrospotřebičů v ubytovacích prostorách (povolen je holicí strojek, nabíječka na mobilní telefon, fén, radiopřijímač),
- záměrná a soustavná nespolupráce uživatele a vyhýbání se povinností vyplývajícím ze smlouvy o poskytování služeb (např. uvádění nepravdivých údajů, neplacení za poskytované služby nebo neúčast na pracovním aktivizačním programu).

Uživateli, kterému je ukončeno poskytování sociální služby z důvodu hrubého porušení domovního řádu, je nabídnuto základní sociální poradenství.

V objektu Armády spásy je zakázáno:

- kouřit, používat otevřený oheň mimo stanovené prostory,
- používat elektrické spotřebiče, pokud to není v souladu s vnitřní směnicí,
- používat jakékoli násilí,
- vnášet do objektu Armády spásy alkohol, drogy nebo je v zařízení konzumovat,
- vnášet do zařízení pornografické materiály, zbraně nebo nebezpečné předměty,
- vstupovat do areálu Armády spásy v podnapilém stavu, pod vlivem omamných látek a se zjevným úmyslem agresivního chování,
- přechovávat v ubytovacích prostorách jídlo určené k okamžité spotřebě,
- manipulovat s nábytkem a zařízením azylového domu bez svolení zaměstnanců Armády spásy,
- veškeré projevy nevhodného sexuálního chování a obtěžování či vulgárního vystupování,
- hraní hazardních her, hlučná zábava, nedodržování nočního klidu,
- narušovat dobré soužití v azylovém domě.

PŘÍLOHA P IV: Přepis rozhovoru s konverzačním partnerem

1. Jak byste zhodnotil váš život do současné doby?

„No já se snažím, jak to de...myslím teda, udělal jsem chyby, ale snažil jsem se nebo se to snažím nějak napravit.“

2. Když se nyní vrátíme zpět do vašeho dětství, jaký byl váš vztah k rodičům, případně sourozencům?

„Vyrůstal jsem s oběma rodiči, bylo to takový normální dětství...pěkný...matka i otec se ze mě snažili vychovat slušného člověka. Sourozence nemám...“

3. Pamatujete si, zda vaši rodiče řešili v průběhu vzájemného soužití vážné problémy partnerského, pracovního či zdravotního rázu?

„Na nic takového si nevzpomínám. Asi spolu řešili nějaký důležitý věci nebo problémy, ale šlo to nějak mimo mě...“

4. Jak byste zhodnotil váš vztah s rodiči, sourozenci či bližším rodinným příbuzenstvím v současné době?

„S otcem ani matkou se nestýkám. Po tom, co jsem se rozvedl a propustili mě z výkonu trestu, už v kontaktu nejsme...Ani s dalšíma příbuznými.“

5. Povězte mi něco o vašem vzdělání. Jaký byl váš školní prospěch a jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání? Jaký jste měl vztah ke studiu?

„Mám střední školu, dálkově jsem si dodělal maturitu na hotelovce, protože jsem byl vyučeněj číšník. Bavila mě spíš praxe. Maturu jsem pak udělal s odřenýma ušima, jak se říká...“

6. A teď se chvíli věnujme partnerské oblasti. Jaký je váš rodinný stav?

„Jsem rozvedený.“

7. Máte děti? V případě, že ano, narodily se z manželství?

„Mám dvě děti, dcery, dvacet pět a dvacet let. Jsou narozené z manželství.“

8. Jaké pocity jste prožíval ve vašem manželském vztahu?

„No ze začátku dobrý. Jenže jak jsem dělal v té hospodě, tak to mezi mnou a manželkou šlo, jak se tak říká, od desíti k pěti. Nebyl jsem věčně doma, manželce se to samozřejmě nelíbilo, začali jsme se hádat a vůbec se to mezi náma začalo všechno hroutit. Ona si pak našla někoho jinýho a podala žádost o rozvod. Rozvedli jsme se a já se musel odstěhovat. Neměl jsem kam jít, tak jsem skončil na ubytovně.“

9. Jaké jsou vaše vztahy s vašimi dětmi?

„S holkama se moc nevidám.“

10. Jak často komunikujete s vaší rodinou?

„S rodiči vůbec, s dcerama taky moc ne...“

11. Máte v současné době partnerský vztah?

„No...nějak to teď nevyhledávám.“

12. Jak se vyvíjel váš profesní život?

„No jako číšník jsem byl celkem šikovnej, uměl jsem makat, vystřídal jsem takhle několik zaměstnání...“

13. Kolik zaměstnání a jaký druh práce jste za svůj život vystřídal a vykonával?

„To Vám teď z hlavy asi neřeknu...ale všude jsem pracoval na place jako číšník...jinou práci jsem nedělal.“

14. Byl jste někdy v evidenci Úřadu práce, případně jak dlouho?

„Jenom chvílku. Když jsem se vrátil z výkonu...ale naštěstí už zase dělám, v hospodě.“

15. Pobíráte nějaké sociální dávky, případně druh důchodu?

„Ne ne...nic neberu.“

16. Jak byste zhodnotil váš zdravotní stav?

„No mám problémy, který jsou asi z toho mýho zaměstnání, bolí mě nohy a taky klouby a kyčle, záda (mávně rukou)...naštěstí nic vážného.“

17. Jakým způsobem jste se dostal sem do Azylového domu Armády spásy?

„Z ulice...No to bylo tak...Během rozvodu a pak i po rozvodu jsem žil na ubytovně. Po rozvodu jsem musel podle soudního rozhodnutí platit alimenty na obě dcery. Nebylo to nějak moc, ale já jsem na to po pravdě řečeno docela kašlal a bývalé manželce jsem neplatil. Ta mě potom dala k soudu za neplacení alimentů a dostal jsem dva roky. Jak jsem se pak vrátil z výkonu zpátky na svobodu, neměl jsem práci a ani peníze. Šel jsem se proto evidovat na úřad práce. Nějakou dobu jsem přespával u kamarádů, ale to se nějak dlouho praktikovat nedalo. Takže jsem nakonec skončil na ulici...bylo to hrozný období, chodil jsem tak různě, no kolem nádraží a tak...snažil jsem se najít nějakou pomoc, ptal jsem se i ostatních, co na tom byli stejně jako já, jestli o něčem neví, o nějakém zařízení, kde by se dalo přespat. No a dozvěděl jsem se takhle o Armádě, tak jsem sem hnedka zašel a měl jsem štěstí, že mě ubytovali.“

18. Jak trávíte svůj volný čas?

„Svůj volnej čas se snažim trávit prací. Jinak když po práci dojdu sem na pokoj, tak většinou chvilu spím, snažim se odpočívat, zajdu do společenské místnosti dolů na televizi.“

19. Máte nějaké blízké přátele nebo známé, se kterými se pravidelně stýkáte a komunikujete?

„Ani ne...poklábosíme si s chlapama v práci. Ale tady s nikým.“

20. Jaké máte plány do budoucna?

„Chtěl bych si udržet práci, najít si nějakou ubytovnu nebo třeba podnájem. Taký bych se chtěl pokusit napravit vztah s dcerama...ale nevím, jestli se mi to podaří.“